

Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
Naujosios istorijos katedra

Jurgita Ukrinaitė

Istorijos studijų programa
Magistro darbas

Nepriklausomos Lietuvos lenkakalbės spaudos požiūris į Lietuvos-
Lenkijos santykius ir šalies politinę raidą 1922-1926 metais

Darbo vadovas: doc. Dr. A. Kasperavičius

Vilnius, 2008

Turinys:

Įvadas, istoriografija, šaltiniai.....	3
1. Lenkakalbės spaudos požiūris į Lietuvos-Lenkijos santykius 1921-1925 metais.....	11
1. 1. Vilniaus („Vidurinės Lietuvos“) problema ir P. Hymanso projektai.....	11
1. 2. Rinkimai į Vilniaus seimą ir „Vidurinės Lietuvos“ prijungimas prie Lenkijos..	14
1. 3. Pasienio bei neutralios zonos klausimai ir jų sprendimas.....	18
1. 4. Nemuno internacionalizavimo klausimas. Nuo Kopenhagos iki Lugano.....	21
2. 1926-ieji metai Lietuvos-Lenkijos tarptautiniuose santykiuose abiejų šalių politinės raidos kontekste.....	26
3. Lietuvos Respublikos politinė ir ekonominė-socialinė raida lenkų spaudos veidrodyje.....	30
3. 1. Lietuvos valstybės stabilizavimas (Konstitucija, I Seimas, II Seimas).....	30
3. 2. Žemės reforma.....	35
3. 3. „Lietuva – lietuviams“. Valdžia ir tautinės mažumos.....	38
3. 4. Liaudininkų-socialdemokratų vyriausybės politika ir 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas.....	41
Išvados.....	45
Summary.....	47
Šaltiniai ir literatūra.....	49
Šaltiniai.....	49
Publikuoti dokumentai.....	53
Literatūra.....	53
Priedas I.....	54
Priedas II.....	55
Priedas III.....	56
Priedas IV.....	57

Įvadas, istoriografija, šaltiniai

Tyrimo problema. Pasaulyje nėra nė vienos šalies, kuri pagal gyventojų sudėtį būtų vieninga. Tautinės mažumos – neatsiejama valstybės sociumo dalys. Įprastine prasme kalbant apie „mažumas“ turimos omenyje tautinės ir etninės mažumos, t.y. gyventojų grupės, kurios gyvena tokios valstybės teritorijoje, kurioje daugumą sudaro kitos tautinės grupės nariai ir, kurių rankose yra reali valdžia. Tautinė mažuma yra demografinė grupė tam tikroje teritorijoje (valstybėje, regione ir t.t.), kuri tam tikrais specifiniais bruožais skiriasi nuo gyventojų daugumos. Tai gali būti kalba, rasė, religija, moralė, socialinis vaidmuo ir dar daug kitokių bruožų. Kalbant apie tautines mažumas, dažnai pabrėžiama, kad ji turi turėti savo kaip tautinės mažumos savimonę, bet dėl visuomenėje paplitusių stereotipų mažumos dažnai kenčia nuo prievartos ir atskyrimo.

Lietuva kaip ir kitos Europos šalys yra daugiatautė valstybė. Joje nuo seno gyvena įvairių tautybių, skirtingų kultūrų, religijų, papročių žmonės.

Ypač margaspalvės valstybės buvo XX a. pr., po Pirmo Pasaulinio karo Europoje sugriuvus didžiosioms to meto imperijoms. Naujai besikūriantios valstybės dažniausiai buvo daugiatautinės. Su tokio pobūdžio problema susidūrė ir naujai susikūrusi Lietuvos valstybė, kurioje gyveno ne tik lietuviai, bet ir kitataučiai – žydai, lenkai, rusai, vokiečiai ir kitų tautybių žmonės.

1923 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis Lietuvos Respublikoje (be Klaipėdos ir Vilniaus krašto) gyveno virš 2 mln. gyventojų, tarp kurių lenkų tautybės žmonės sudarė 3,2 % visų gyventojų, nors patys lenkai nuolat teigė, jog jų gyventa kur kas daugiau, apie 10 %.

Lietuvos Respublikoje tautinių mažumų teisės ir laisvės buvo užtikrintos 1922 m. Lietuvos Respublikos konstitucijoje. Ar jų buvo laikomasi, tai jau kitas klausimas. Mūsų atveju, dėmesį patraukė tas faktas, jog vieną gausiausią tautinę mažumą sudarė lenkai, kaip jie save vadino, būtent atstovai tos tautos, kuri 1920 m. spalį nuo Lietuvos valstybės atplėšė Vilniaus kraštą, o svarbiausia, sostinę Vilnių. Lietuvos-Lenkijos konfliktas, kurio pagrindą sudarė ginčas dėl Vilniaus krašto, turėjo tiesioginės įtakos mažumų padėčiai: tiek lenkų tautinei mažumai (toliau - lenkai) Lietuvos valstybėje, tiek lietuvių – Lenkijos Respublikoje.

1922-1926 m. periodas – tai krikščionių demokratų valdymo laikotarpis Lietuvoje. Krikdemų požiūrys į tautines mažumas, o ypač lenkus, be to, labai blogi santykiai tarp Lietuvos ir Lenkijos buvo svarbiausi faktoriai, lėmę lenkų padėtį šiame Lietuvos Respublikos gyvavimo etape. Valdžios akimis žiūrint, šios tautinės mažumos elitas tęsė lenkų dvarininkų ir inteligentijos

kultūrinės tradicijas, o tai reiškia, jog siekė ir toliau polonizuoti kraštą. Ryšium su tuo, valdžia neigiamai vertino bet kokias lenkų kultūrinės iniciatyvas. Dažniausiai, dauguma Lietuvos lenkų buvo laikomi nutautėjusiais lietuviais, o mažumos dvarininkų-inteligentijos elitas traktuojamas kaip „penktoji kolona“, t. y. priešiškos Lenkijos Respublikos atstovybė.

Tuo tarpu lenkai Lietuvos valstybėje siekė ne tik užtikrinti savo tautinę autonomiją, bet ir dalyvauti šalies politiniame gyvenime. Lenkų tautinės mažumos Lietuvoje oficialus atstovas buvo lenkų frakcija seime. Jos veikla neapsiribojo vien tik atstovavimu seime bei darbu seimo komisijose. Lenkų delegatai buvo tarpininkai tarp savo rinkėjų ir įvairių administracijos įstaigų, aktyviai dalyvavo rinkimuose į seimus. Įdomus faktas, jog lenkų tautinė mažuma Lietuvoje neturėjo jokių stabilių politinių partijų ir seimo rinkimuose dalyvavo pavieniai asmenys, kuriuos vienijo vienas tikslas – ginti savo tautinius interesus ir kovoti už savo teises, garantuotas konstitucijoje.

Darbo naujumas ir aktualumas. Spauda sudaro vieną iš svarbiausių istorinių šaltinių. Kuo ji senesnė, tuo ji vertingesnė. Tarpukario nepriklausomos Lietuvos lenkakalbę spaudą galime laikyti lenkų tautinės mažumos nuomonės ir požiūrio reiškėja. Lietuvių istoriografijoje nepriklausomos Lietuvos lenkų spaudai skirta mažai dėmesio. Jos nagrinėjimas leistų kitos tautos akimis pasižiūrėti į šalies vidaus politiką ir į santykius tarp Lietuvos ir Lenkijos. Žmonių, gyvenančių tam tikroje valstybėje, aktualijų nagrinėjimas yra vertingas šaltinis analizei.

Nagrinėjant nepriklausomos Lietuvos lenkakalbę spaudą, liečiame ir pačios lenkų tautinės mažumos padėtį krašte. 1999 m. pasirodė šiai tematikai skirtas lenkų istoriko K. Buchovskio darbas. Autorius ištyrė visus nepriklausomos Lietuvos lenkų tautinės mažumos gyvenimo aspektus. Nemažai dėmesio buvo skirta ir lenkakalbei spaudai, bet šią problemą autorius išnagrinėjo labiau fragmentiškai, tuo tarpu atliekamas tyrimas labiau orientuotas būtent į lenkakalbę spaudą ir jos požiūrį į Lietuvos valstybės santykius su kaimynine Lenkija bei šalies vidaus politiką.

Kaip ir reikėjo tikėtis, svarbiausias lenkakalbėje spaudoje nagrinėjamas klausimas buvo lenkų tautos padėties Lietuvos valstybėje nagrinėjimas. Ne visada jos norai ir siekiai atsispindėjo realybėje. Požiūris į valstybę, o ypač į jos valdymo struktūras, buvo kritiškas, kartais netgi labai neigiamas.

Nuo to laiko praėjo daug metų. Pasikeitė Lietuvos sienos, buvo atgautas Vilnius (dėl kurio visą tarpukarį buvo ginčijamasi su Lenkija), o tai sąlygojo ir geresnių santykių su Lenkijos Respublika užmezgimą. Bet požiūris į valstybę mažai tepasikeitė. Lyg atgarsiai iš praeities pasigirsta lenkų tautos nusiskundimai dėl gatvių pavadinimų lenkų kalba užrašymo draudimo, dėl

lenkų mokyklų uždarymo, net bažnyčia tampa „kovos lauku“ (Gailestingojo Jėzaus paveikslas perkėlimas iš Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios į Švenčiausios Trejybės, nors Švenčiausios Trejybės bažnyčioje pamaldos vyksta kaip lietuvių, taip ir lenkų kalba, tuo tarpu Šventosios Dvasios bažnyčioje pamaldos aukojamos tik lenkų kalba). Laikas bėga, o požiūris nesikeičia, o tam, kad jį perprastum, reikia pačiam priklausyti tautinei mažumai, nes tas psichologinis nusistatymas prieš valdančiąją daugumą atsiranda dar motinos iščiose ir perduodamas iš kartos į kartą.

Istoriografija. Lenkų ir Lietuvių istoriografija tyrime sudaro pagalbinį šaltinį. Nagrinėjant Lietuvos-Lenkijos santykius neįmanoma buvo apeiti vieno iš žymiausių šios problemos lenkų istoriko P. Losovskio¹ darbų. Vilniaus problemos užuomazgos labai gerai išnagrinėtos jo darbe „Lenkų-lietuvių konfliktas 1918-1920“ („Konflikt polsko-litewski : 1918-1920“). Kaip šio darbo tęsinys, 1997 m. pasirodė P. Losovskio knyga, su labai panašiu pavadinimu, „Lenkų-lietuvių santykiai 1921-1939“ („Stosunki polsko-litewskie 1921-1939“). Autoriaus Lietuvos-Lenkijos santykių tyrimas apima visą abiejų šalių konflikto periodą, todėl tyrimo metu jais nekarta buvo pasinaudota. „Vidurinės Lietuvos“ problema gerai atsispindi lenkų istorikų A. Srebrakovskio², B. Koliaž³ ir L. Chominskio⁴ darbuose. Papildant faktais šio klausimo aptarimą tyrime, buvo pasinaudota Z. Budeckio⁵, V. Vielhorskio⁶ ir G. Vilkelio⁷ darbais. Lenkų tautinės mažumos padėtis labiausiai išnagrinėta K. Buchovskio⁸ veikaluose. Tyrime jie sudarė vieną iš pagrindinių ir svarbiausių pagalbinių šaltinių, nagrinėjant lenkų tautinės mažumos požiūrį į Lietuvos valstybės politinę, ekonomine bei socialinę raidą. Lenkų tautinės mažumos nuomonė dažniausiai priklausė nuo jos padėties krašte, o K. Buchovskio darbuose lenkų tautinė mažuma yra visapusiškai ištirta. Apie lenkų tautinės mažumos 1922-1926 m. nepriklausomoje Lietuvoje leistą spaudą pašė ir M. Jackievič⁹. J. Purickio¹⁰ darbas „Seimų laikai“ buvo panaudotas aptariant nepriklausomos Lietuvos 1922-1926 m. vidaus politiką.

¹ Łossowski P. Konflikt polsko-litewski : 1918-1920 – Warszawa, 1995.

Łossowski P. Stosunki polsko-litewskie 1921-1939. – Warszawa, 1997.

² Srebrakowski A. Sejm Wileński 1922 roku – idea i jej realizacja // Historia, nr XCIX – Wrocław, 1993.

³ Kolarz B. Ustrój Litwy Środkowej w latach 1920-1922. – Gdańsk, 2004.

⁴ Chomiński L. Polska a Litwa Środkowa. – Wilno, 1921.

⁵ Budecki Z. Stosunki polsko-litewskie po wojnie światowej 1918-1928. – Warszawa, 1928.

⁶ Wielhorski W. Polska a Litwa. Stosunki wzajemne w biegu dziejów. – London, 1947.

⁷ Vilkelis G. Lietuvos ir Lenkijos santykiai tautų Sąjungoje. – Vilnius, 2006.

⁸ Buchowski K. Polacy w niepodległym państwie Litewskim 1918-1940. – Białystok, 1999.

Buchowski K. Szkice polsko-litewskie : czyli o niełatwym sąsiedztwie w pierwszej połowie XX wieku. - Toruń, 2005.

⁹ Jackiewicz M. Polskie życie kulturalne w Republice Litewskiej 1919-1940. – Olsztyn, 1997.

¹⁰ Purickis J. Seimų laikai // Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918-1928 m. – Londonas: Nida, 1959.

Šaltiniai. Pats svarbiausias ir, informacijos požiūriu gausiausias leidinys, ėjęs 1922-1926 m. nepriklausomos Lietuvos periodu, buvo dienraštis „**Dzień Kowieński**“ (Kauno Diena). Pirmas jo numeris pasirodė dar 1919 m. vasario 9 dieną, ir vadinosi jis tada „Głos Kowieński“ (Kauno Balsas). Iki 1921 m. rugpjūčio 10 dienos dienraštis penkis kartus keitė savo pavadinimą – „Ziemia Kowieńska“, „Dziennik Kowieński“, „Gazeta Kowieńska“, „Goniec Kowieński“¹¹ – kol galiausiai pasirodė Česlavo Stefanovičiaus (Czesław Stefanowicz) ir Bohdano Paškevičiaus (Bohdan Paszkiewicz) redaguojamas „Dzień Kowieński“. Formalus redaktorius ir leidėjas buvo Marija Celeruvna (Maria Celerówna). Nuo numeriaus 69 vyriausiu redaktoriumi pradėjo pasirašinėti Stanislovas Salmonovičius (Stanisław Salmonowicz), kuris taip pat buvo atsakingas ir už leidinio administravimą. Šias pareigas jis ėjo iki 1923 m., kai buvo valdžios priverstas palikti Lietuvą.

„Dzień Kowieński“ užuomazgos nebuvo lengvos. Leidinyje dažnai truko redakcinių pastebėjimų, atspindinčių Lietuvos lenkų visuomenės politinį nusistatymą ir nuomones tam tikru klausimu. Tik nuo to laiko, kai 1922 m. vasario mėnesį į darbą įsijungė Vladislovas Vielhorskis (Władysław Wielhorski), dienraštyje atsirado politiniai ir polemizuojantys straipsniai. Leidinyje atsirado aukštos kokybės politinė publicistika. Savo straipsnius jis visada pasirašydavo tik inicialais „W. W.“¹². Drąstiški straipsniai ir jo polemikos su oficialia spauda lėmė, jog 1923 metais iš jo buvo atimta Lietuvos pilietybė ir jis buvo priverstas išvažiuoti į Vilnių. Nuo šių metų leidinio vyriausiuoju redaktoriumi ilgainiui tapo B. Paškevičius.

Kartu su Lietuvos valstybės stabilizacija, stabilizavosi ir dienraščio „Dzień Kowieński“ padėtis. Išaugo jo puslapių skaičius (nuo 2 puslapių iki 4) ir tiražas, kuris visgi neviršėjo 3 tūks. Oficialus savininkas ir leidėjas nuo 1923 m. buvo draugija „Omega“, kuri įsigijo taip pat ir savo leidyklą, pavadinimu „Prima“. Lėšas leidybai skyrė Lenkija¹³.

Kalbant apie patį dienraštį, pirmiausia, reikėtų pasakyti, kad kadangi laikraštis buvo leidžiamas Lietuvos lenkų ir lenkų kalba, daugiausia dėmesio buvo skiriama Lenkijos Respublikai, o tiksliau, jos vidaus ir užsienio politikai. Tai paaiškinti galima tuo, jog laikraštyje buvo perspausdinami Lenkijoje leidžiamų laikraščių straipsniai. Pirmais leidybos metais labai jautėsi informacijos iš Lietuvos trūkumas. Tiksliai neaišku, ar buvo specialiai vengiama rašyti apie Lietuvos valstybės aktualijas, ar iš tikrųjų trūko nuosavų korespondentų, bet per visą aptariamąjį laikotarpį „Dzień Kowieński“ spausdino daug ELTA pranešimų. Į leidybą įsitraukus V. Vielhorskiui, dienraštis „atgijo“, redakcinių straipsnių trūkumas buvo užpildytas jo „kūryba“.

¹¹ C. S. 9 luty 1919-1924 r. Pięciolecie polskiej prasy codziennej w kownie // „Dzień Kowieński“. – Nr. 33. – 9 lutego 1924.

¹² Jackiewicz M. Polskie życie kulturalne ... – S. 25.

¹³ Buchowski K. Szkice polsko-litewskie. – S. 160.

Nuo šiol buvo sekami ir skelbiami patys svarbiausi to meto įvykiai, prieš tai praėję ne tik cenzūros koregavimą, bet ir „lenkiškumo“. Per visus 1922-1926 metus Lenkų tautinės mažumos padėties Lietuvos valstybėje tematika išliko populiariausia. Kaip ir nuolatinis polemizavimas su vyriausybės leidžiamais leidiniais lenkų kalba – „Litwa“ ir „Nowiny“. „Dzień Kowieński“ nuolat akcentavo, jog pastarieji laikraščiai neatspindi jų, lenkų tautinės mažumos, tikro politinio požiūrio.

1923 m. išprašyto iš Lietuvos V. Vielhorskio „pareigas“ perėmė Diionizas Bazylevič (Djonizy Bazylewicz). Jo vis dažniau pasirodantis straipsniai publicistiniu požiūriu mažai tenusileido V. Vielhorskio.

1923 m. pavasarį į II seimą patekus lenkų frakcijai, dienraštyje atsirado nemažai naujienų iš Seimo dienotvarkės, įvykusių posėdžių.

Jau nuo 1926 m. leidinys dažniausiai pasirodydavo 4 puslapių. Jis atitiko visas politinio dienraščio standartus (kaip mes dabar jį išivaizduojame). Pirmame puslapyje būdavo pagrindinis straipsnis (jis būdavo beveik visada, pradedant nuo 1922 m.), pasaulio įvykių kronika, įvykiai iš Lietuvos ir, žinoma, Lenkijos. Net atsirado vietos reklamai. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo, šalyje įvedus karo stovį ir sugriežtinus cenzūrą, „Dzień Kowieński“ jau negalėjo taip laisvai reikšti savo požiūrį, bet šitie įvykiai jau išeina iš aptariamo laikotarpio ribų.

Kitas nemažiau svarbus lankakalbis leidinys buvo savaitraštis „**Strzecha Rodzinna**“ (Gimtoji Pastogė). Pirmas numeris pasirodė 1922 m. kovo 16 d. Tai plačiajai valstiečių ir darbininkų auditorijai skirtas leidinys, todėl jis buvo mažiau politizuotas ir labiau nagrinėjo skaitytojams svarbius dalykus kaip, pavyzdžiui, agrarinius ir socialinius klausimus. O kadangi rinkimai į Lietuvos seimus lenkams buvo svarbūs, šis politinis klausimas ir nebuvo apeitas ir jam buvo skirta nemažai dėmesio. Savaitraštį redagavo Bronislavas Lausas ir Zygmuntas Ugianskis, nors kaip redaktorius nuolat pasirašydavo Antanas Snielevskis. Tarp lenkų skaitytojų auditorijos savaitraštis buvo labai populiarus. Jame rašomi straipsniai buvo valstiečiams suprantami, t. y. parašyti nemoksline kalba, be to, jame buvo skelbiami įvairūs pasakojimai ir eilėraščiai. „Strzecha Rodzinna“ buvo iliustruotas leidinys.

Redaktorių svarbiausias siekis buvo leisti Lietuvoje lenkų visuomenei leisti savaitraštį (nes jau leidžiamą dienraštį ne visi galėjo įsigyti bei kartais jį skaityti tiesiog neturėjo laiko), kuris būtų grynai lenkiškas, demokratinis, katalikiškas, o svarbiausia, bepartinis¹⁴.

Dažniausiai straipsnius į „Strzecha Rodzinna“ rašė Eugenijuš Romer ir Konstanty Okulič.

Nuo 1923 m. rugsėjo 23 dienos „Strzecha Rodzinna“ ėjo kitu pavadinimu – „**Chata Rodzinna**“ (Gimtoji Pirkia). Redaktoriai nusprendė, jog ankstesnis pavadinimas nelabai tinka

¹⁴ Jackiewicz M. Polskie życie kulturalne ... – S. 46.

savaitraščiui, todėl jį pakeitė. Pasikeitė ne tik leidinio pavadinimas, bet ir redaktorius. Nuo šiol juo buvo Kazimieras Podgajskis.

Vertėtų pastebėti, jog „Chata Rodzinna“ nusileido savo pirmtakei tuo, jog iš tikrųjų pradėjo skelbti apolitiškas naujienas.

Kaip ir „Dzień Kowieński“, „Strzecha Rodzinna“, o vėliau, „Chata Rodzinna“ nuolat polemizavo su vyriausybės leidžiamais savaitraščiu „**Nowiny**“ (Naujienos) ir dienraščiu „Litwa“ (Lietuva). Savaitraštį „Nowiny“ redagavo Piotras Ruseckis. Tai buvo įvairiapusiškas leidinys, iliustruotas, su daugybe nuotraukų ir karikatūrų. Laikraštyje buvo skelbiamos naujienos iš Lietuvos ir viso pasaulio, bet visgi dėmesis teikiamas Vilniaus problemai, o ypač lietuvių padėčiai Vilniaus krašte. Labai dažnai užsipuolami lenkai (nors pats leidinys buvo skirtas lenkakalbei visuomenei krašte). Dienraštį „Litwa“ redagavo Francišek Sikorski. Tai buvo įvairiapusiškas leidinys. Skelbė naujienas ne tik iš Lietuvos, bet ir viso pasaulio. Buvo labai priešišškai nusistatęs Lietuvos lenkų atžvilgiu. Galima teigti, jog buvo antilenkiškas.

Prie pirminių šaltinių reikėtų paminėti 1922 m. Lietuvos valstybės konstituciją bei žemės reformos įstatymą, kurie buvo paskelbti vyriausybiname leidinyje „Vyriausybės Žinios“.

Tyrimė pasinaudota ir publikuotais šaltiniais – dokumentų rinkiniu¹⁵, kuriame atsispindi Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m.

Tyrimo objektas. XX a. pr. Vilniaus miestas buvo vienas iš svarbiausių ir didžiausių lenkų kultūros centras buvusioje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje. Kaune gyvenantys lenkai turėjo pasitenkinti iš Vilniaus, kartais net iš Varšuvos ir Poznanės, atkeliaujančiais leidiniais. 1919 m. bolševikams užėmus Vilnių, kita krašto dalis buvo atkirsta nuo lenkų kultūros centro. Tai lėmė lenkiškosios spaudos Kaune atsiradimą. Politinių įvykių peripetijos lenkakalbei spaudai nuolat darė tam tikrą neigiamą įtaką, nes naujai įsteigti laikraščiai greitai būdavo priversti nutraukti savo leidimą.

Sakydami žodį „spauda“, dažniausiai turime omenyje ir kitą sąvoką – žodžio laisvė. Ji šiandien turi demokratinę prasmę ir suvokiama tiesiogiai, t.y. gali sakyti ką nori, nes turi tam teisę. Tarpukario laikais buvo kitaip. Turėti „žodžio laisvę“ reikė, turėti teisę ir galimybę oficialiai išsakyti cenzūros leidžiamas mintis, galimybė išsakyti jas savo gimtąja kalba. Lenkų tautinei mažumai ši galimybė irgi buvo suteikta. Jie galėjo leisti laikraščius lenkų kalba, o tai šiandien leidžia susipažinti su jų požiūriu į Lietuvos-Lenkijos santykius ir Lietuvos valstybės politinę raidą. Gyvendami Lietuvoje, jie buvo geriau susipažinę su šalies vidaus padėtimi, nei Lenkijos lenkai. Ir Lietuvos-Lenkijos santykius jie matė visgi kitaip, nei pastarieji.

¹⁵ Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m.//Dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1998.

Spauda yra labai geras istorinis šaltinis, suteikiantis galimybes geriau susipažinti su anų laikų aktualijomis ir visuomenės nuotaikomis. Lenkakalbė spauda gali būti nagrinėjama kaip lenkų tautinės mažumos nuomones ir požiūrio atstovė. Kadangi, lenkai Lietuvos valstybėje neturėjo savo politinių partijų, tai spauda lenkų kalba gali būti laikoma visos tautos pozicijos Lietuvos atžvilgių reiškėja (išskyrus vyriausybės leidžiamus laikraščius lenkų kalba „Litwa“ ir „Nowiny“).

Tyrimo objektą sudaro 1922-1926 metų lenkų Kaune leista periodinė spauda. Tuo periodu Lietuvos valstybėje ėjo tik vienas dienraštis lenkų kalba „Dzień Kowieński“, savaitraščiai „Strzecha Rodzinna“ (nuo 1923 metų – „Chata Rodzinna“), „Dzwon Świąteczny“ ir „Wiadomości Rolnicze“ (pasirodė 1925 m., bet negali būti panaudotas kaip šaltinis, kadangi skelbta informacija buvo religinio ir socialinio pobūdžio, neatitinkanti nagrinėjamosios problemos tematikos).

Kiekvienas šaltinis turi būti kritiškai vertinamas, kadangi egzistavo dar toks dalykas, kaip cenzūra, ką nuolat savo straipsniuose pabrėždavo lenkai. Taip, pavyzdžiui, 1922 m. vasario 7 dieną „Dzień Kowieński“ rašė, jog „jū spaudai tenka dirbti labai sunkiomis sąlygomis. Pirmiausia, susidurta su prevencine karine cenzūra, kuri riboja nagrinėjamų temų sritį ir laisvę. Be to, jaučiasi informacijos šaltinių trūkumas. [...] Visas užsienio naujienas iš pradžių išanalizuoja tam tikri „kompetentingi“ organai ir tik po to jas galima skelbti plačiosiems masėms“¹⁶.

Kaip ten bebūtų, lenkakalbė 1922-1926 m. nepriklausomos Lietuvos spauda yra vertingas istorinis šaltinis ir gali sudaryti tyrimo objektą.

Darbo tikslai ir uždaviniai. Darbo tikslas – išanalizuoti 1922-1926 m. nepriklausomos Lietuvos lenkakalbės spaudos požiūrį į Lietuvos-Lenkijos santykius ir šalies politinę raidą. Kelti šie uždaviniai: 1) aptarti lenkų tautinės mažumos požiūrį į Lietuvos-Lenkijos santykius („Vidurinės Lietuvos“ problema, Vilniaus krašto prijungimo prie Lenkijos klausimas, neutralios zonos, demarkacinės linijos bei Nemuno internacionalizavimo problemos), 2) išanalizuoti, kaip, lenkų nuomone, 1926 m. abiejų šalių vidaus politiniai įvykiai atsiliepė jų tarpusavio santykiams, 3) išnagrinėti lenkų tautinės mažumos spaudos nuomonę apie šalies politinę ir socialinę-ekonominę raidą (Konstitucija, rinkimai į seimus, žemės reformos įstatymas, valdžios santykis su tautinėmis mažumomis bei 1926 m. įvykę politiniai pokyčiai).

Tyrimo metodai. Tyrimui atlikti buvo pasinaudota aprašomojo ir probleminės analizės metodų pagalba. Kadangi nagrinėjamosios tematikos pagrindinis šaltinis yra spauda, tyrimo metu buvo išanalizuoti joje nagrinėjami mus dominantys klausimai.

Darbo chronologinės ribos ir periodizacija. Darbas apima 1922-1926 m. ribas. Pradžią pasirinkti 1922 m. rinkimai į Vilniaus Seimą, o pabaiga – 1926 m. gruodžio 17 d. Lietuvos

¹⁶ Troskliwa mama // Dzień Kowieński. – Nr. 30. – 7 lutego 1922.

valstybėje įvykęs perversmas. Atliekant tyrimą buvo paliesti 1921 m. P. Hymanso projektai, kadangi to reikalavo pasirinktas tyrimo metodas ir analizė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis ir išvados. Dėstomoji dalis suskirstyta į tris skyrius, kurie savo ruožtu suskirstyti į poskyrius. Struktūrą nulėmė pasirinktas tyrimo metodas ir dėstymo principas.

1. Lenkakalbės spaudos požiūrys į Lietuvos-Lenkijos santykius 1921-1925 metais

1.1. Vilniaus („Vidurinės Lietuvos“) problema ir P. Hymanso projektai

Lietuva ir Lenkija – dvi šalys, kurias praeityje ilgus šimtmečius vienijo valstybių unija, o vėliau bendra kova prieš Rusijos imperijos caro valžią – po nepriklausomybės atkūrimo nesugebėjo sukurti normalaus ir taikaus bendradarbiavimo, koks būna tarp kaimyninių šalių. Lenkija dar 1919 m. balandį užėmė Vilniaus miestą, kurį Lietuvos valstybė laikė savo šalies sostine. Po metų, Lenkijos Respublikos ir bolševikų Rusijos karo metu, Lenkijos premjeras Vladislavas Grabskis konferencijos metu Spa sutiko atiduoti Vilniaus miestą Lietuvos valstybei. Miesto atidavimą patvirtino 1920 m. liepos 12 d. taikos sutartis, pasirašyta tarp Lietuvos ir bolševikų Rusijos. Pastaroji, kaip carų valdžios įpėdinė, galutinai pripažino Lietuvos teises į Vilnių, be to, atidavė sostinę teisėtam jos šeimininkui¹⁷.

Atrodytų, visos problemos išspręstos, bet realybė pasirodė esanti kitokia. Lenkijos-Sovietų Rusijos karo metu, situacija pasikeitė lenkų naudai. Prasidėjo lenkų kontrpuolimas ir neužilgo lenkų kariuomenė įžengė į ginčijamą teritoriją – Suvalkiją ir Vilniaus kraštą. 1920 m. spalio 7 d. buvo pasirašyta Suvalkų sutartis¹⁸.

Derybos su Lenkija prasidėjo Kalvarijoje, o vėliau buvo tęsiamos Suvalkuose. Suvalkų sutartimi susitarta nustatyti naują demarkacinę liniją, nutraukti karo veiksmus ir pasikeisti belaisviais. Vilniaus klausimas sutartyje nebuvo sprendžiamas, bet lietuvių istoriografijoje vyrauja nuomonė, kad Suvalkų sutartis sudarė jo esmę. Demarkacijos linija buvo nustatyta tik iki Bastūnų, todėl ji neapsaugojo Vilniaus prieigų¹⁹.

Grįžtant prie pačios Suvalkų sutarties, pirmiausia reikėtų pasakyti, jog per visą Lietuvos-Lenkijos ginčo periodą, ši sutartis, ir ypač, jos laužimas spalio 9 d., leido Lietuvos politiniams veikėjams teigti, jog Vilniaus kraštas buvo užgrobtas neteisėtai. Lenkijos pusė tai nuolat neigė. Nenuostabu, kadangi ji turėjo tam svarią priežastį. Suvalkų sutarties pirmas straipsnis – „Dėl demarkacijos linijos“ – skelbė, jog „nustatoma šitokia demarkacijos linija tarp Lietuvos ir Lenkijos

¹⁷ Buchowski K. Szkice polsko-litewskie : czyli o nietatwym sąsiedztwie w pierwszej połowie XX wieku. – P. 77.

¹⁸ Srebrakowski A. Sejm Wileński 1922 roku – idea i jej realizacja. – P. 39.

¹⁹ Łossowski P. Konflikt polsko-litewski : 1918-1920. – P. 172-173.

kariuomenių, kuri betgi nei kiek dar neispredžia vienos ar kitokios pusės teritorinių teisių“²⁰. Be to, sutartis turėjo isigalioti tik spalio 10 d., todėl formaliai apie jos laužimą negalėjo eiti jokios kalbos.

Kaip ten bebūtų, Vilniaus kraštas vėl atsidūrė lenkų rankuose, ir šį kartą ilgesniam laikui. Tariamuoju Želigovskio „maištu“ Lietuvoje ir net užsienyje mažai kas tikėjo, bet Lenkija nuolat tvirtino, jog Želigovskis tikrai sulaužė paklusnumą ir be vyriausybės žinios įžengė į ginčijamą teritoriją²¹. Po beveik dviejų mėnesių vykusių karinių susidūrimų tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių, 1920 m. lapkričio 29 d. buvo pasirašytos paliaubos. Abiejų šalių kariniai veiksmai buvo baigti, bet ilgas chroniško ginčo periodas tik prasidėjo.

Nuolatinia abiejų šalių bandymai prisėsti prie derybų stalo baigdavosi fiasku. Nuo šiol, Lietuvos ir Lenkijos konfliktas buvo sprendžiamas Tautų Sąjungoje. Pastaroji pasiūlė ginčą išspręsti plebiscito būdu, bet, kadangi, jo nenorėjo nė viena ginče dalyvaujanti šalis, Tarybos posėdyje 1921 m. kovo 3 d. buvo nutarta plebiscitą pakeisti tiesioginėmis derybomis.

1921 m. balandžio 20 d. Briuselyje prasidėjo Lietuvos ir Lenkijos derybos, kurios tęsėsi net iki birželio 3 dienos. Lietuvai derybose atstovavo užsienio reikalų ministras E. Galvanauskas, o lenkai į pagalbą lenkų pasiuntiniui Tautų Sąjungoje I. Paderevskiui atsiuntė S. Aškenazį²². Deryboms pirmininkavo Paulas Hymansas. Derybų metu buvo svarstomos karinės ir ekonominės konvencijos galimybės, nagrinėjama muitinės ir piniginių unijos tarp Lietuvos ir Lenkijos problema. Šitų klausimų nagrinėjimas susitikdavo su sunkumais, kurių pats svarbiausias buvo teritorinio ginčo neišsprendimas²³. 1921 m. gegužės 20 d. P. Hymansas pasiūlė savo *avantprojet*, pirmą teritorinio padalijimo projektą. Pirmiausia, abidvi šalys turėjo pripažinti viena kitos nepriklausomybę ir suverenumą, o dėl bendrų interesų, tarp šitų dviejų valstybių turėjo susidaryti kooperacinė sistema, kuri remtųsi specialiomis konvencijomis ir sukurtais bendrais organais. Jo manymu, reikėtų sukurti dviejų kantonų - Vilniaus ir Kauno - Lietuvos valstybę, kuri politine, karine ir ekonomine konvencijomis būtų susijusi su Lenkija. Be to, greta lietuvių kalbos, Lietuvoje turėjo būti įvesta ir lenkų kalba²⁴. Įdomus tas faktas, jog P. Hymanso siūlomas Lietuvos-Lenkijos valstybių derinys neturėjo jokių analogų praeityje. Būsima Lietuvos valstybė buvo panaši į Šveicarijos federaciją, o jos santykis su Lenkija – nors ir nevisiškai, į prieškarinius santykius tarp Vengrijos ir Austrijos²⁵. Po tam tikrų dvejonių, Lietuvos pusė projektą atmetė. Ji reikalavo visu

²⁰ Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m.//Dokumentų rinkinys. – P. 40.

²¹ Purickis J. Seimų laikai // Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918-1928 m. – P. 131.

²² Vilkelis G. Lietuvos ir Lenkijos santykiai tautų Sąjungoje. – P. 74.

²³ Budecki Z. Stosunki polsko-litewskie po wojnie światowej 1918-1928. – S. 47.

²⁴ Purickis J. Seimų laikai // Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918-1928 m. – P. 133.

²⁵ Budecki Z. Stosunki polsko-litewskie po wojnie światowej 1918-1928. – S. 49.

pirma, atstatyti Suvalkų sutartį, t. y. grąžinti *status quo ante*. Lietuvoje P. Hymanso projektas sukėlė aršias diskusijas. Įsivyravo nuomonė, jog E. Galvanauskas prijautė tam projektui. Buvo prieita net iki to, kad jo būte buvo įtaisytas sprogmuo²⁶. Pirmas P. Hymanso projektas Lietuvoje turėjo daugiau priešų nei šalininkų.

P. Hymansas nesudėjo rankų ir jau rugsėjo 3 d., Ženevoje, pasiūlė antrą projektą, kuris buvo labiau palankus Lietuvai, nei Lenkijai, nes siūlė Vilniaus kraštą autonominėm teisėm prijungti prie Lietuvos valstybės, o pati Lietuva neturėjo sudaryti federacijos su Lenkija. Pastaroji įgaudavo teisę naudotis Klaipėdos uostu ir Nemunu. Šis projektas buvo atmestas lenkų, nes Lietuva faktiškai sutiko antrą projektą priimti, nors su daugybe pataisymų ir reikalavimų. Ji nesutiko, kad iš Vilniaus krašto būtų sudarytas šveicariško pavyzdžio kantonas, bet sutiko suteikti jam autonomiją. Lenkų kaba būtų pripažinta antra valstybine kalba tik Vilniaus autonominėje srityje. O glaudesnių santykių su Lenkija užmezgimą siūlė atidėti ateičiai²⁷. 1921 m. rugsėjo 19 d. Tautų Sąjungos Tarybos posėdyje abiemis šalims buvo dar kartą rekomenduotas antras P. Hymanso projektas²⁸, kuris Lietuvoje nors irgi buvo labai diskutuojamas, visgi turėjo daugiau jo šalininkų, nei priešų.

Antro P. Hymanso projekto priešu spaudžiama, Lietuvos vyriausybė 1921 m. gruodžio 3 dieną nusprendė projektą atmesti. Po lietuvių atsakymo, Tautų Sąjunga nusprendė savo misiją užbaigti ir 1922 m. sausio 13 d. viešai apie tai paskelbė²⁹.

Beveik po metų, 1922 m. birželio 15 d. „Dzień Kowieński“ rašys, jog Lietuvos neabejotinai laukia likimas, kurio ji bijo jau trys metus t. y. Vilniaus kraštas bus prarastas visiems laikams. Tautų Sąjunga jau savo darbą padarė, padėjo kiek galėjo – pasiūlė du P. Hymanso projektus, kuriuos abidvi pusės atmetė. Tiksliau, Lietuvos valstybė atmetė pirmąjį projektą, kuris buvo jai nepalankus. Antrąjį ji buvo linkusi priimti, bet nesutiko Lenkijos Respublika. Ir vat dabar tas antras projektas kaba suparaližuotas abipusiu atsisakymu, bet Vilniaus klausimas lieka teisiniu aspektu atviras. Jį globoti ėmėsi laikas, kuris stipresnis už teisę³⁰. Kaskart lenkų spaudoje pasirodantys straipsniai su nostalgija prisimindavo P. Hymanso projektus ir peikė Lietuvos politikus. Jų nuomone, 1921 m. Lietuvos vyriausybė padarė didelę klaidą nepriimdama antrojo P. Hymanso projekto. Taip pasielgdama ji daugiau pralaimėjo, nei laimėjo. Antras projektas garantavo ne tik Klaipėdos prijungimą, bet taip pat suteikdavo galimybę į Lietuvos valstybės

²⁶ Łossowski P. Stosunki polsko-litewskie 1921-1939. – S. 18.

²⁷ Ten pat. – S. 20.

²⁸ Purickis J. Seimų laikai // Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918-1928 m. – P. 134.

²⁹ Łossowski P. Stosunki polsko-litewskie 1921-1939. – S. 21.

³⁰ W. W. Stan sprawy Wileńskiej // Dzień Kowieński. – Nr. 131. – 15 czerwca 1922.

sudėtį įjungti Vilniaus kraštą. Lietuvai buvo numatyta atiduoti lenkišką „koridorių“ Disna-Vileika-Molodečno, kitaip sakant, atverdavo dūris į Rytus. P. Hymanso projektas suteikdavo Lietuvai ekonominio egzistavimo galimybę, pabrėžiant jos tranzitinį charakterį. Lietuvai projekto nepriėmus, lenkų nuomone, pablogėjo jos ne tik ekonominė padėtis, bet ir įvaizdis tarptautinėje arenoje, davęs pradžią krašto izoliacijai³¹.

Kol tarptautinėje arenoje vyko derybos dėl ginčijamos teritorijos, iš užimto Vilniaus krašto buvo sudaryta „Vidurinė Lietuva“. „Vidurinė Lietuva“ siejama su trijų kantonų Lietuvos koncepcija, kurioje Kaunas turėjo tapti lietuviškojo kantono sostine, Vilnius – lenkiškojo, o Minskas – baltarusiško. Kadangi Vilniaus kantonas buvo tarp Kauno ir Minsko kantonų, iš čia ir atsirado pavadinimas – „Vidurinioji Lietuva“. Trijų kantonų Lietuvos ir Lenkijos federacija buvo gerai žinoma lietuviams, todėl tokio pavadinimo priėmimas davė suprasti, jog lenkai ir toliau sieks federacijos³². Ir kaip savo darbe išsireiškė Liudvikas Chominskis, „Vidurinioji Lietuva“ buvo priemonė, o ne tikslas, priemonė užtikrinti lenkiškumą ir pritraukti visą Lietuvą į federaciją su Lenkija“³³.

O kol Briuselyje vyko derybos, generolas „maištininkas“ L. Želigovskis dekretais įkūrė „Vidurinėsios Lietuvos“ valstybę, nustatė jos sienas ir vyriausybę – Laikinąją valdančiąją komisiją ir, netgi patvirtino „valstybės“ herbą bei vėliavą³⁴. Teisiniu aspektu „Vidurinėsios Lietuvos“ statusą apibrėžti labai sunku. Nors patys jos kūrėjai mielai vadino savo kūrinį „valstybe“, „šalim“ ar „mūsų žeme“, „Vidurinioji Lietuva“ toli gražu nebuvo panaši į klasikinę valstybę, be to, apie jos vidaus suverenumą ar tarptautinį pripažinimą negili eiti jokios kalbos³⁵.

Tokiu būdu, tarsi buvo numatyta, kad derybos ginčo neišspręs ir tai tik formalumas, o realybė buvo kitokia. Anksčiau subrandintas planas, buvo beveik įgyvendintas. Ne visiškai, bet dalinai. Kadangi „Kauno Lietuvos“ jau, matyt, prijungti nepavyks, tai nors „Viduriniąją Lietuvą“ galima pabandyti inkorporuoti į Lenkijos sudėtį. Ir kaip parodė ateitis, tai kuo puikiausiai pavyko.

1.2. Rinkimai į Vilniaus seimą ir „Vidurinės Lietuvos“ prijungimas prie Lenkijos

Po Lietuvos kariuomenės ir gen. L. Želigovskio kariuomenės paliaubų 1920 m. lapkričio 29 dieną, po kelių napavykusių Tautų Sąjungos bandymų tarpininkauti (P. Hymanso projektai) lenkai

³¹ W. W. Rehabilitacja „Projektu Hymansa” // Dzień Kowieński. – Nr. 97. – 4 maja 1923.

³² Srebrakowski A. Sejm Wileński 1922 roku – idea i jej realizacja. – P. 46.

³³ Chomiński L. Polska a Litwa Środkowa. – S. 7.

³⁴ Wilkeli G. Lietuvos ir Lenkijos santykiai tautų Sąjungoje. – P. 74.

³⁵ Kolarz B. Ustrój Litwy Środkowej w latach 1920-1922. – S. 9.

nutarė organizuoti vadinamosios „Vidurinėsios Lietuvos“ teritorijoje rinkimus į Seimą. Prie teritorijos, kurioje turėjo vykti rinkimai, buvo dar prijungta Lydos apskritis pietuose ir Braslavo – šiaurės rytuose.

Vilniaus krašto gyventojams buvo nuspręsta suteikti galimybę patiems pasisakyti, kurioje iš dviejų šalių jie norėtų gyventi. Besilaikant visų teisinių reikalavimų, 1922 m. sausio 8 d. buvo surengti rinkimai į Vilniaus seimą³⁶.

Rinkimai į Vilniaus Seimą neliko nepastebėti nepriklausomos Lietuvos lenkų tautinės mažumos (toliau – lenkų mažumos). Reikėtų pastebėti, jog per visą aptariamąjį laikotarpį, Lenkijos Respublikos politinė, socialinė, bei ekonominė šalies politika sudarė vieną iš svarbiausių lenkų spaudoje aptariamų ir nagrinėjamų objektų. Kartais pasitaikydavo atveju, jog iš Lietuvos vidaus gyvenimo laikraščių puslapiuose nepasirodydavo jokių žinių, bet apie Lenkiją nuolat. Tokių būdų buvo pabrėžiama ne tik tautinė priklausomybė, bet ir susidomėjimų sryčiai teikiamas prioritetas.

Todėl nenuostabu, jog ir Vilniaus Seimo rinkimai nebuvo lenkų tautinės mažumos Lietuvoje ignoruojami. Už informacijos teikimą jai buvo atsakingas politinis dienraštis lenkų kalba „Dzień Kowieński“. Tiesa, visos naujienos, liečiančios šį įvykį bei daugybę kitų, kol į leidybą neįsijungė Vladislovas Velhorskis, buvo perspausdinamos iš kitų šaltinių. Dažniausiai tai buvo Lenkijos Respublikos teritorijoje leista spauda.

Kaip ten bebūtų, sugrįžtant prie Vilniaus Seimo rinkimų, reikėtų pasakyti, kad lenkai palaikė Seimo rinkimų idėją. Nors iki pat sausio 13 dienos dienraštyje nepasirodė jokių žinių apie Vilniaus Seimo rinkimus, visgi, spaudoje matėsi geri atsiliepimai jų atžvilgiu. Labai nepalankiai buvo žiūrima į tai, jog Vilniaus lietuviai jų (rinkimų) nepalaiko ir net kunigai bando jiems pakenkti, sekmadienį, sausio 8 d. užlaikydami žmones mišiose kuo imanomai ilgiau³⁷.

Nepriklausomoje Lietuvoje daugiausia apie rinkimus rašė vyriausybės laikraštis lenkų kalba „Litwa“ (Lietuva). Ji nelaiškė sausio 8 d., t. y. rinkimų dienos, istorine diena. Ši diena netenka savo reikšmės, nes rinkimus boikotavo ne tik lietuviai, bet ir baltarusiai ir žydai, ir nesiskiria nuo kitos iki šiol buvusios sekmadienio dienos. Pats svarbiausias straipsnių klausimas buvo – kam reikalingi rinkimai, jei jie vistiek bus falsifikuoti? Oficialiai buvo teigiama, jog rinkimai buvo surengti tam, kad Vilniaus miesto ir krašto gyventojai galėtų išsakyti savo nuomonę šios teritorijos atžvilgiu. Bet straipsnio autoriaus teigimu, krašto ateitis jau ir taip aiški, o Lenkijai reikalingas tik patvirtinimas, jog ginčijama teritorija būtų „teisėtai“ prijungta prie Lenkijos Respublikos³⁸. Po

³⁶ Łossowski P. Konflikt polsko-litewski : 1918-1920. – P. 220.

³⁷ Akcja księży litewskich w Wileńszczyźnie przeciwko wyborom // Dzień Kowieński. – Nr. 4. – 5 stycznia 1922.

³⁸ Dzień 8 stycznia w okupowanej Litwie // Litwa. – Nr. 6. – Kowno, 8 stycznia 1922.

kelių dienų tas pats dienraštis išspausdino straipsnį, kuriame teigė, jog rinkimai į Vilniaus Seimą negali būti laikomi įvykusiais, nes balsavusių žmonių skaičius nėra pakankamas³⁹.

Kadangi, „Litwa“ oponentu nuolat buvo „Dzień Kowieński“, jis paskubėjo paneigti šią informaciją, skelbdamas, kad iš patikimų šaltinių sužinota, jog rinkimai Vilniaus krašte įvyko pagal visas taisykles ir kad laimėjo aneksijos šalininkai⁴⁰. Lietuviai, jų manymu, per daug rašė apie tai, kad rinkimai neįvyko, nes juos boikotavo ne tik Vilniaus lietuviai, bet ir baltarusiai su žydais. Bet skaičiai kalba apie įvykusį faktą – rinkimuose dalyvavo apie 64 % visų rinkimų teisę turinčių Vilniaus krašto gyventojų. Žydai ir baltarusiai nors ir sudarė gyventojų mažumą, bet ta mažuma buvo gausi, todėl, akivaizdu, jog balsavo ir jie. O Lietuvoje platinamos naujienos nėra tikros. Viskas būtų buvę kitaip, jeigu tarp Lietuvos ir Lenkijos būtų geri santykiai. Bet yra kitaip, nes į tą teritoriją, kur įvyko rinkimai, pretenduoja ir Lietuvos valstybė, ir Vilniaus kraštas yra ginčo objektas, konflikto šaltinis, kurį išspręsti ėmėsi Tautų Sąjunga⁴¹.

Ir vieni ir kiti iš dalies buvo teisūs – „Litwa“ teigdama, jog rinkimų negalima pripažinti teisėtais, nes nedalyvavo visi šalies gyventojai, t. y. lietuviai, žydai ir baltarusiai ir, kad rinkimai buvo vienpusiai, vienos tautos nuomonės išsakymas; „Dzień Kowieński“ – jog rinkimai įvyko. Jie iš tikrųjų įvyko. Tai patvirtino ir Tautų Sąjungos karinės kontrolės komisijos pirmininkas, pulkininkas P. Chardigny savo 1922 m. kovo 20 d. pranešime. Jo teigimu, rinkimus į Vilniaus Seimą galima laikyti įvykusiais, bet dėl to, jog rinkimus boikotavo trys tautybės, Vilniaus seimą sudaro vien lenkų atstovai. Chardigny pažymi, jog komisijos, kurioms buvo pavestas rinkimų vedimas ir rinkimų operacijų vykdymas, susidėjo beveik išimtinai iš lenkų, o rinkikai ėjo balsuoti be tapatybę patvirtinančių dokumentų, jiems užtekdavo pasakyti tik pavardę, įrašyta sąrašė, kad jie galėtų įmesti savo balsavimo lapelį. Todėl į Vilniaus Seimą Chardigny siūlo nežiūrėti kaip į tikrą ir nuoširdų visų ginčijamos teritorijos gyventojų reiškęją⁴².

1922 m. sausio 8 d. išrenktas Vilniaus Seimas pirmą kartą susirinko 1922 m. vasario 3 d., o jau vasario 20 d. posėdžio metu priėmė nutarimą prijungti Vilniaus kraštą prie Lenkijos Respublikos⁴³. Šiuo sprendimu tarsi buvo pabrėžta, jog Vilniaus kraštas daugiausia apgyvendintas lenkų ir jie turi teisę disponuoti šiomis žemėmis. Kitaip sakant, Lenkija per Vilniaus Seimo sprendimą įgijo svarų pagrindą toliau spręsti Vilniaus priklausomybės klausimą⁴⁴, o kadangi

³⁹ J. E. Były wybory czy nie były // Litwa. – Nr. 10. – Kowno, 13 stycznia 1922.

⁴⁰ Wybory w Wileńszczyźnie: zwycięstwo aneksjonistów. Taktyka żydów // Dzień Kowieński. – Nr. 10. – 13 stycznia 1922.

⁴¹ Sejm Wileński // Dzień Kowieński. – Nr. 44. – 24 lutego 1922.

⁴² Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m. // Dokumentų rinkinys. – P. 61-63.

⁴³ Łossowski P. Konflikt polsko-litewski : 1918-1920. – P. 220.

⁴⁴ Sejm Wileński // Dzień Kowieński. – Nr. 44. – 24 lutego 1922.

dauguma Seimo deputatų pasisakė už Žemaitijos ir Rytų Lietuvos istorinių ryšių nutraukimą, Vilniaus krašto likimas buvo išspręstas. Lenkų teigimu, Lietuvai jau nepavyks prijungti šio krašto, nors ir autonominio kantono teisėmis. Bet kitaip ir negalėjo būti. Jų manymu, dar 1920 m. sugrįžę iš Kauno į Vilnių Lietuvos politiniai veikėjai prakalbo į vilniečius Muravjovo ir Novosilcevo kalba⁴⁵, todėl nereikia stebėtis, kad Vilniaus kraštas pasisakė už prijungimą prie Lenkijos. Jei jie būtų buvę lojalesni – Vilniaus klausimas būtų išspręstas jų naudai⁴⁶. Lietuvos lenkų nuomone, tik lietuvių nacionalizmas kaltas dėl to, kad Vilnius prarastas visiems laikams. Jų manymu, Lietuva turi išdrįsti tai oficialiai pripažinti.

Dar prieš pusantrų metų tarp Lietuvos politikų vyravo dvi nuomonės, jog Vilniaus kraštą bus galima atgauti ginkluotu arba diplomatinio būdu. Tuo metu, kai Lenkija kovojo su bolševikų Rusija, buvo manyta, kad pastaroji padės Lietuvai jį susigrąžinti. Ir iš tiesų, patyrę prie Vyslos nesėkmę bolševikai atidavė Lietuvai Vilnių, bet, pirmiausia todėl, kad negalėjo pasilikti jį sau. Labai sunkiai įsivaizduojama, kad vadovaudamiesi trečiojo Internacionalo šūkiiais jie būtų atidavę „buržuazinei“ Lietuvai šias teritorijas, o jei ir būtų, tai tik „socialistinei“ Lietuvai. Diplomatinio būdu atgauti Vilniaus krašto Lietuvai irgi jau nepavyks, o antilenkiškas Lietuvos nusistatymas tarptautinėje arenoje karia jos pačios neigiamą įvaizdį⁴⁷, kuris jokių būdu negali būti palankiai vertinamas.

Gyvenimas yra nuostabus tuo, jog niekas pasaulyje nestovi vienoje vietoje. Laikas eina, keičiasi žmonės, įvykiai, problemos. 1922 m. gyvenimo realybė kalbėjo pati už save. 1922 m. kovo 3 d. Varšuvoje tarp Lenkijos Respublikos leidžiamojo seimo ir Vilniaus seimo atstovų buvo pasirašytas „Vilniaus krašto sujungimo su Lenkijos Respublika aktas“, o kovo 24 d. Lenkijos Respublikos Įstatymų leidžiamasis seimas priėmė nutarimą „Dėl valdžios Vilniaus krašte perėmimo“, kurį paskelbė kartu su „Vilniaus krašto sujungimo su Lenkijos Respublika aktu“ ir Vilniaus seimo 1922 m. vasario 20 d. nutarimu⁴⁸. Vilniaus kraštas nuo šiol buvo II Žečpospolitos vaivadija, o Vakarų valstybės sutiko, kad taip įvyktų⁴⁹.

Tautų Sąjungos Taryba, savo ruožtu, priėmė nutarimą, jog negali pripažinti vienapusiško ginčo sprendimo, kuris buvo įvykdytas be Tarybos rekomendacijos ar pavedimo⁵⁰. Tokiu būdu, Tautų Sąjunga Vilniaus krašto ateities sprendimą pasiliko sau iki 1923 m. pavasario, t. y. 1923 m. kovo 15 d., kai Ambasadorių konferencijos nutarimu „Dėl Lenkijos rytinės sienos“ oficialiai buvo

⁴⁵ Klęska // Dzień Kowieński. – Nr. 44. – 10 marca 1922.

⁴⁶ Uwagi o „Klęsce“ // Dzień Kowieński. – Nr. 75. – 4 kwietnia 1922.

⁴⁷ W. W. Czy walczy my o Wilno? // Dzień Kowieński. – Nr. 46. – 26 lutego 1922.

⁴⁸ Wielhorski W. Polska a Litwa. Stosunki wzajemne w biegu dziejów. – S. 343.

⁴⁹ Kozi róg // Dzień Kowieński. – Nr. 84. – 14 kwietnia 1922.

⁵⁰ Sejm Wileński // Dzień Kowieński. – Nr. 44. – 24 lutego 1922.

pripažinta siena tarp Lietuvos valstybės ir Lenkijos, užbaigdamą Vilniaus klausimo sprendimą tarptautiniu aspektu⁵¹. Pripažindama Lenkijos rytinę sieną, būtent tą sieną su SSRS, nustatytą Rygos sutartyje, Lietuvos ir Lenkijos siena buvo nustatyta pagal faktinę to meto padėtį, išplaukiančią iš neutralios zonos tarp šių dviejų valstybių panaikinimo 1923 m. vasario 3 d. Tautų sąjungos Tarybos nutarimu.

„Dzień Kowieński“ teigimu, Ambasadorių Tarybos nutarimas buvo naujas epizodas Lietuvos-Lenkijos tarpusavio santykiuose, o jo įtaka artimiausiai ateičiai neliks nepastebėta. Šiuo atžvilgiu, Lietuva įžengia į naują santykių su Lenkija etapą⁵². Ir tikrai, Lietuva įžengė į naują etapą, kurį galima būtų pavadinti, pasyviu. Prie derybų stalo abidvi šalys prisės tik 1925 m. pabaigoje, ir kaip buvo prognozuojama, nesėkmingai.

1. 3. Pasienio bei neutralios zonos klausimai ir jų sprendimas

Iš pradžių sekė gen. L. Želigovskio maištas, po to, Vilniaus krašto užėmimas, teritorinio „darinio“ „Vidurinėsios Lietuvos“ sudarymas, 1922 m. pr. – rinkimai į Vilniaus seimą, inkorporavimo šalininkų laimėjimas ir, galiausiai, įvykes faktas – Vilniaus kraštas teisiškai atsidūrė Lenkijos Respublikos teritorijos sudėtyje. Tarptautinėje arenoje šis faktas buvo pripažintas 1923 m. vasario 3 d. Tautų Sąjungos Tarybos sprendimu. Aplinkybės susiklostė ne Lietuvos naudai.

Kol galutinai nebuvo pripažintos abiejų šalių sienos, tarp Lietuvos ir Lenkijos egzistavo neutrali zona. Lenkų tautinės mažumos spaudoje pasirodė nuomonės, jog neutralios zonos panaikinimas būtų paskutinis veiksmas, užbaigiantis Lietuvos-Lenkijos karinius veiksmus, vykusius prieš du metus⁵³.

Neutrali zona, kitaip dar vadinama, juosta, sudarė apie pusę pavieta (1200 km²) ir ją apgyvendino daugmaž 40 tūks. žmonių, neskaitant Suvalkijos, kuri buvo padalinta ir administruojama dviejų šalių. Šiaurės kryptimi, t. y. Vilniaus krašto teritorijoje, laikina Lietuvos valstybės siena lietė neutralią zoną, kurios ilgis buvo 270 km, o plotis – 4-12 km. Šios teritorijos dalis buvo tarsi nykštukinė valstybė, valdoma anarchijos. Teoriškai ją globojo Tautų Sąjunga, o praktiškai niekas ir, kadangi joje neegzistavo jokios administracijos, atsakingos prieš visą pasaulį už tvarką, arba visuotinai pripažintos valdžios, ši teritorinė juosta buvo tarsi XVI a. Zaporozė, t. y. vieta, kurioje abiejų šalių plėšikai ir nusikaltėliai rengė „rendezvous“, be to, laisvai reiškėsi

⁵¹ Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m.//Dokumentų rinkinys. – P. 69-72.

⁵² W. W. Ustalenie granic Polski, jako zapowiedź nowego układu sił // Dzień Kowieński. – Nr. 69. – 28 marca 1923.

⁵³ Mieczem czy rozumem? // Dzień Kowieński. – Nr. 10. – 20 sierpnia 1922.

bolševikai⁵⁴. Lietuvių ir lenkų valdžios, savo ruožtu, tik apsikeisdavo priekaištais už ginkluotus susidūrimus, kurie vyko „neutralioje zonoje“, kurią geriau būtų pavadinti ne „neutralia“, o „krūvina“. Lenkų tautos manymu, per du metus toje zonoje daugiau buvo kraujo išlieta, nei per Lietuvos kariuomenės susidūrimus su gen. L. Želigovskio kariniais daliniais⁵⁵.

Tai, kad Tautų Sąjunga dviems metams paliko šią teritoriją („moralinės ligos židini“) be priežiūros, nesuteikė jai jokio saugumo. Galiausiai, 1922 m. rudenį, po Tautų Sąjungos komisaro Sauros apsilankymo „neutralioje zonoje“, buvo nuspręsta ją panaikinti, padalijus perpus tarp dviejų valstybių – Lietuvos ir Lenkijos. Tas padalijimas reikštų oficialios sienos tarp dviejų kaimyninių valstybių nustatymą. Teisiškai niekas nepasikeistų, ar Lietuvos-Lenkijos pasienyje būtų dvi demarkacinės linijos ir neutrali zona tarp jų, ar viena siena. Be to, šioje teritorijoje būtų pabaigta su banditizmu⁵⁶. Lietuvos lenkai palaikė šią idėją. Jų manymu, tokiu būdu būtų užbaigtas tos teritorijos, kurią kaip žinia, irgi apgyvendino žmonės, niokojimas.

Tautų Sąjungos Taryba, susipažinusi su Lietuvos ir Lenkijos vyriausybių nuomonėmis, 1923 m. vasario 3 d. priėmė nutarimą „Dėl neutralios juostos tarp Lenkijos ir Lietuvos padalijimo“⁵⁷. Lenkijos Vyriausybė įgavo teikę administruoti rajoną, per kurį ėjo geležinkelis iš Gardino į Vilnių, su visomis neutralios zonos vietovėmis iki pat Panoriškių, Ažuolijų ir Skobsko į šiaurę imtinai, o Lietuvos Vyriausybei suteiktos administracinės teisės į šiaurę nuo geležinkelio iš Panošiškių, Ažuolijų ir Skobsko vietovėse, be to, rajone, esančiame į šiaurę nuo Jonišio ir Arnionių, tose neutralios zonos vietose, kurios buvo nustatytos 1920 m. gruodžio 17 d. Suvalkų rajone lietuvių ir lenkų administracija pasiliko tokia pat, kaip iki šiol⁵⁸. Kaip matoma, neutrali zona buvo padalinta perpus. Lietuvos atstovai kategoriškai atsisakė pripažinti šį Ambasadorių konferencijos nutarimą ir pareiškė, jog pasipriešins, jei Lenkija sumastys savo buvusios neutralios zonos teritorijos dalį užimti. Pastaroji, savo ruožtu, tai ketino padaryti artimiausiu metu⁵⁹.

Neutralios zonos panaikinimas neapsėjo be ginkluotų partizanų susidūrimų. Faktas jau buvo įvykęs, nors Lietuvos valdžia kategoriškai atsisakė jį pripažinti. „Dzień Kowieński“ teigimu, jog nėra tikrai žinoma, kaip šiuo klausimu klostysis tolimesnis neutralios zonos sprendimas ir ar jis tikrai bus Lietuvos apskustas. Kas liečia Tautų Sąjungos kompetencijas, sprendžiant Lietuvos-Lenkijos konfliktą, tai nežinoma, kaip toli jos siekė. Lietuvos vyriausybės nuomone, Tautų

⁵⁴ W. W. Litewskie Zaporozze // Dzień Kowieński. – Nr. 173. – 6 sierpnia 1922.

⁵⁵ W. W. Nowe zahaczenie // Dzień Kowieński. – Nr. 31. – 9 lutego 1923.

⁵⁶ W. W. Litewskie Zaporozze // Dzień Kowieński. – Nr. 173. – 6 sierpnia 1922.

⁵⁷ Wielhorski W. Polska a Litwa. Stosunki wzajemne w biegu dziejów. – S. 345.

⁵⁸ Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m. // Dokumentų rinkinys. – P. 68.

⁵⁹ W. W. Spór odżył // Dzień Kowieński. – Nr. 33. – 11 lutego 1923.

Sąjungos Taryba peržengė savo kompetencija ir nagrinėjo jos neliečiančius klausimus⁶⁰. Nustatydamą Lietuvos-Lenkijos sieną, Ambasadorių konferencija rėmėsi Versalio taikos sutarties 87-uoju straipsniu, kuriame rašoma apie Lenkijos ir Vokietijos sieną. Versalio taikos sutartimi Lietuvos valstybė pripažinta nebuvo, todėl ji pastarajai negalėjo galioti, todėl ir pastarosios sienos ja remiantis negalėjo būti tvarkomos, jau nekalbant apie 87-ą straipsnį. Be to, sprendimai dėl Lietuvos sienų negalėjo būti daromi ir be Lietuvos, suverenios valstybės, nuo 1921 m. Tautų Sąjungos narės, sutikimo.

Lenkų tautinės mažumos atstovams šis nepagrįstas lietuvių priekaištas pasirodė be pagrindo. Jų manymu, 1922 m. lapkričio 18 d. Ambasadorių Tarybai išsiustoje notoje Lietuva pati prašė, kad pirmoji nustatytų Lenkijos sienas rytuose, tokiu būdu atiduodama į jos rankas Lietuvos sieną su Lenkija. Buvo prašyta būtent 87-o straipsnio panaudojimo, kuris suteikia Antantei neribotą laisvę nustatant Lenkijos rytinę sieną. O kas liečia Lenkijos išipareigojimus Lietuvos atžvilgių (Suvalkų sutartis), E. Galvanausko notoje buvo išreikštas „noras“ (būtent tai lenkai pabrėžia), kad Antantės valstybės į juos atsižvelgtų, o noras, kaip žinia, ne sąlyga. Šiuo atveju, apie jokias „sąlygas“ negalėjo eiti jokios kalbos. Vykdydama Versalio taikos sutarties 87-ą straipsnį, Antantė reiškėsi ne kaip tribunolas, tam tikras teismas, o kaip savo noro nesuvaržyta neutrali pusė. Ir kaip jau buvo minėta anksčiau, kadangi Lietuva Versalio taikos sutarties nepasirašė, todėl ji negalėjo būti teisiniu požiūriu Lietuvai taikoma. Ir to nebūtų įvykę, jei ne 1922 m. lapkričio 18 d. nota. Tą dieną Lietuvos valdžia savo iniciatyva paprašė taikyti jai 87-ą straipsnį. Diplomatiniame gyvenime toks „lapsus language“ nėra dovanotinas⁶¹. Lietuvos lenkų nuomone, lietuviai skynė savo diplomatinės politikos vaisius.

P. Losovskio teigimu, padalintos neutralios zonos užėmimas buvo užbaigtas per kelias dienas, prasidėjo 1923 m. vasario 15 d., o baigėsi vasario 17-18 d.d.⁶² Visgi, reikėtų pastebėti, kad Ambasadorių konferencijos nutarimo Lietuvos valstybė nepripažino ir nuosekliai vartojo terminą „demarkacinė linija“ arba „administracinė linija“ vietoj termino „siena“.

Neutralios zonos panaikinimas, toli gražu neišsprendė šio teritorijos ruožo niokojimo ir plėšikavimo problemas. Dar 1926 m. „Dzień Kowieński“ rašė, kad prie demarkacinės linijos nuolat vyksta ginkluoti susidūrimai, kurių iniciatoriais buvo lenkai⁶³.

⁶⁰ W. W. Podział zony neutralnej // Dzień Kowieński. – Nr. 41. – 22 lutego 1923.

⁶¹ W. W. Figle mądrości // Dzień Kowieński. – Nr. 105. –15 maja 1923.

⁶² Łossowski P. Stosunki polsko-litewskie 1921-1939. – S. 39-40.

⁶³ Utarczki polsko-litewskie przy linji demarkacyjnej // Dzień Kowieński. – Nr. 46. –27 lutego 1926.

1. 4. Nemuno internacionalizavimo klausimas. Nuo Kopenhagos iki Lugano derybų

Versalio taikos sutarties 331-ame straipsnyje Nemunas nuo Gardino iki ištakų buvo pripažintas tarptautine upe. Taip pat, visoms valstybėms buvo garantuota laisva navigacija Nemunu, kurią užtikrinti turėjo tarptautinio pobūdžio speciali komisija. Kaip žinia, Lietuva Versalio taikos sutarties pasirašyme nedalyvavo ir šis sprendimas buvo priimtas be jos žinios. 1922 m. liepos 13 d. Ambasadorių Taryba kreipėsi į Lietuvą su nota, siūlydama pastarajai priimti Versalio taikos sutarties 331-ąjį straipsnį, o už tai Lietuva bus pripažinta „de jure“⁶⁴. Lietuvai už pripažinimą siūloma priimti tik šį vieną straipsnį, nors pastaroji galėjo būtų suinteresuota priimti visa Versalio taikos sutartį.

Versalio taikos sutarties 331 straipsnis, skelbė, jog Elbės, Veltavos, Oderio, Dunojaus ir Nemuno upės pripažintos tarptautinėmis. Tai reiškia, jog valstybės, priimančios šį nutarimą, privalo internacionalizuoti šias upes, tekančias per jų teritoriją. Kitas šios sutarties straipsnis, t. y. 332-as skelbė, jog aukščiau išvardytuose upėse visų valstybių gyventojai, daiktai ir vėliavos bus laikomi lygiaisiais, o plaukiantys tam tikra išvardyta upe laivai mokės tik tokį tranzitinį mokestį, kiek reikės šiam vandens keliui išlaikymui. 342-ame Versalio taikos sutarties straipsnyje buvo kalbama, jog Nemunas bus perduotas tarptautinei komisijos valdybai, į kurią turėjo įeiti Vokietijos, Lietuvos, Lenkijos ir, galbūt, Klaipėdos atstovai⁶⁵.

Lietuvos pripažinimas „de jure“, lenkų nuomone, buvo labai viliojantis pasiūlymas, kurio atsisakyti būtų neprotinga, nes tokiu būdu būtų galutinai pripažinta Lietuvos nepriklausomybė Rusijai. Bet kaina už pripažinimą buvo didelė. Nemuno internacionalizavimas, nors ir būtų ekonomiškai naudingas Lietuvai, tai reikštų ir ekonominių santykių užmezgimą su Lenkijos valstybe, kuri, priešingai nei Lietuva, Paryžiaus taikos konferencijoje dalyvavo ir taikos sutartį pasirašė. Šiuo atžvilgiu, Lietuvos politinių veikėjų interese būtų siekti, kad Nemunas Lenkijai nebūtų atidarytas dar prieš abiejų šalių konflikto pabaigą. Kitaip Lietuvai bus sunkiau reikšti savo pretenzijas į Suvalkų sutarties laužymą⁶⁶. O geriausia būtų, kad 331-o straipsnio Versalio taikos sutartyje visai nebūtų buvę. Įdomus tas faktas, jog už Lietuvos pripažinimą „de jure“ siūloma internacionalizuoti Nemuną. Atrodytų, jog šį upę turėtų didelę ekonominę reikšmę ne tik Lietuvai, ar Lenkijai, bet ir kitoms Vakarų valstybėms.

⁶⁴ W. W. Różnica zdań // Dzień Kowieński. – Nr. 273. – 5 grudnia 1922.

⁶⁵ W. W. Międzynarodowy Niemen a niepodległość kraju // Dzień Kowieński. – Nr. 165. – 28 lipca 1922.

⁶⁶ W. W. Jaka będzie decyzja? // Dzień Kowieński. – Nr. 188. – 22 sierpnia 1922.

Lietuvos vyriausybė 1922 m. rugpjūčio 3 d. išsiuntė savo atsakomąją notą, kurioje sutiko su Nemuno internacionalizavimu, bet su viena sąlyga – Lenkija privalo įvykdyti Suvalkų sutarties nutarimus, t.y. sugrąžinti Lietuvai Vilnių. Prasidėjo apsikeitimas notomis. Ambasadorių Taryba paprašė Lietuvą paaiškinti savo reikalavimus. Tų pačių metų lapkričio 18 d. Lietuvos užsienio reikalų ministras E. Galvanauskas išsiuntė antrą notą, kurioje išaiškino, jog Nemuno internacionalizavimas įmanomas tik taikiu metu, o tarp Lietuvos ir Lenkijos nėra taikaus stovio. Taikos nėra, nors nei viena, nei kita šalis viena kitai jokio karo nepaskelbė ir nei „de facto“, nei „de jure“ Lietuva su Lenkija nekariavo. Taip situaciją tarp dviejų kaimyninių šalių įsivaizdavo Vakarai, todėl reikalavo Nemuno internacionalizavimo. Lietuva, savo ruožtu, žadėjo tai padaryti ateityje⁶⁷. Kaip ten bebūtų, 1922 m. gruodžio 20 d. Ambasadorių Taryba pripažino Lietuvą „de jure“. Įdomus tas faktas, jog iš Lietuvos notos, išsiustos lapkričio 18 d., Ambasadorių Taryba atrinko tik sau tinkamas tezes, tai, kad Lietuva sutinka pripažinti Nemuno internacionalizavimą, o į tai, kad pastaroji tai padarys tik kai bus panaikintas karo stovis tarp Lietuvos ir Lenkijos, nebuvo atkreipta jokio dėmesio. Be to, buvo pareikšta, jog abiejų šalių ginču šiuo klausimu nebus užsiiminėjama. Susidaro išpūdis, jog Ambasadorių Taryba jėga išplėšia iš Lietuvos Nemuną⁶⁸. Teoriškai tai buvo padaryta, bet praktiškai Lietuva vis dėsė su Nemuno internacionalizavimu.

Patyrusi nesėkmes dėl Vilniaus krašto, „Dzień Kowieński“ žurnalisto D. Bazylevič nuomone, Lietuva atsitvėrė nuo likusio pasaulio kinų siena, su hermetiškai užkimšta Klaipėda. Tarptautiniuose santykiuose jautėsi jos izoliacija, kuri buvo labai nepalankiai vertinama Lietuvos lenkų. Pirmiausia, jie turėjo omeny, santykius su Lenkija⁶⁹.

1924 m. gegužės 8 d. Lietuva pasirašė su sąjunginėmis valstybėmis Klaipėdos konvenciją. Joje buvo paliesti ir Lietuvos-Lenkijos santykių klausimai. Ryšium su tuo abiem šalims buvo pasiūlyta pradėti derybas, kuriu metu būtų galima sureguliuoti šalių santykius, teritorinius reikalus paliekant nuošaly⁷⁰. Svarbiausias to meto Lietuvos-Lenkijos santykiuose klausimas buvo Nemuno internacionalizavimas ir miško plukdymas juo.

1925 m. rugpjūčio 24 d. Lietuvos pasiuntiniui Berlyne Vaclovui Sidzikauskui buvo įteikta Lenkijos pasiuntinio K. Olševskio nota, kurioje Lietuvos vyriausybei buvo siūloma pradėti tiesiogines derybas dėl miško plukdymo Nemunu realizavimo. Po Ministrų kabineto svarstymo, nota buvo priimta. Konferencija turėjo prasidėti 1925 m. rugpjūčio 31 d. Danijos sostinėje, Kopenhagoje. Žinia apie numatytą konferenciją, Lietuvos lenkų buvo priimta su dideliu

⁶⁷ W. W. Różnica zdań // Dzień Kowieński. – Nr. 273. – 5 grudnia 1922.

⁶⁸ W. W. Uznanie „de jure” // Dzień Kowieński. – Nr. 7. – 11 stycznia 1923.

⁶⁹ Bazylewicz D. Kopenhaga // Dzień Kowieński. – Nr. 185. – 8 września 1925.

⁷⁰ Łossowski P. Konflikt polsko-litewski : 1918-1920 – Warszawa, 1995. – P. 221.

entuziazmu. „Dzień Kowieński“ skyrė šiai konferencija (vėliau ir Lugano) daug dėmesio. Konferencijoje atstovauti Lietuvai buvo pavesta V. Sidzikauskui, pašto, telegrafo ir telefono valdybos direktoriui F. Tomaševičiui, vandens kelių ir plentų valdybos direktoriui V. Skardinskui, prekybos departamento direktoriui Norkaičiui.

Delegacija privalėjo vadovautis Klaipėdos konvencija, kuria Lietuvos valstybė pasižadėjo suteikti visų būtinų miško plukdymui palengvinimų, t. y. leidimas atvykti į Lietuvos teritoriją miško transportavimo agentams bei pagalba jiems susitarti su interesuotais šiuo klausimu pramonininkais pasinaudojus paštu, telegrafu ir telefonu. Politinio pobūdžio susitarimo Lietuvos delegacija priimti nebuvo įgaliota⁷¹.

Ne visų politinių partijų atstovai entuziastingai priėmė derybų su Lenkijos Respublika pradžią. Ypač neigiamai jas vertino liaudininkai. J. Staugaičio ir Z. Toliušio manymu, tokios derybos Lietuvai gali atnešti tik neigiamus padarinius. Derybos su lenkais iš viso yra nereikalingos, nes lenkai ir dabar gali naudotis miško plukdymu Nemunu, niekas jiems to nedraudžia ir nedaro jokių kliūčių, o artėjančios derybos rengiamos vadovaujantis politiniais tikslais. Jų teigimų, miško tranzitas Nemunu yra sureguliuotas Klaipėdos konvencijoje, kuri, kaip žinia, yra pasirašyta tarp Lietuvos ir kitų Antantės valstybių ir kurioje Lenkijos valstybė iš viso nefiguruoja⁷². Išvada viena – Lietuva dėl Nemuno internacionalizavimo turėtų derėtis tik su konvencija pasirašusia šalim, o derybos su Lenkija neigiamai atsilieps Lietuvos politikai Lenkijos Respublikos atžvilgiu. Visos tos derybos gali privesti prie dviejų šalių santykių normalizavimo ir, galiausia, Vilniaus išsižadėjimo. Tai, dėl ko buvo daug metų kovota, bus prarasta visiems laikams.

Skeptiškai būsimas derybas vertino ir Lietuvos lenkai. Jų manymu, Kopenhagos konferencija yra tik „malum necessarium“, išplaukiantis iš lojalios Klaipėdos konvencijos vykdymo, minimaliai apsiribojančio techniniais klausimais, liečiančiais miško tranzitą Nemunu. Buvo prognozuojama, jog derybos nebus sėkmingos. Visi kelia ves į Roma, t.y. Vilnių, o šiuo klausimu abidvi šalys yra neperkalbamos⁷³.

Jau 1925 m. rugsėjo 1 d. Kopenhagoje prasidėjo lietuvių-lenkų konferencija. Lenkijos ministras Vasilevskis užtikrino Lietuvos delegaciją, jog konferencija turės grynai techninį ir ekonominį pobūdį, bet tikimasi, kad šios derybos pasitarnaus abiejų šalių politinių santykių normalizavimui. Lenkų tautinės mažumos dienraštis „Dzień Kowieński“ išspausdino Vasilevskio intervjū, kuriame pastarasis dar kartą patvirtino, jog Lenkija suinteresuota surasti *modus vivendi*

⁷¹ Bezpośrednie układy polsko-litewskie w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 185. – 25 sierpnia 1925.

⁷² Ludowcy przeciwko układom z Polską w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 187. – 28 sierpnia 1925.

⁷³ Kopenhaga // Dzień Kowieński. – Nr. 185. – 8 września 1925.

abiejų valstybių ekonominių santykių srityje, todėl lenkų delegacija neketina svarstyti politinių klausimų⁷⁴.

Kaip ir buvo prognozuojama, konferencijai tik prasidėjus, derybos susidūrė su pirmais sunkumais. Lenkai pareikalavo konsulato Klaipėdoje įsteigimo⁷⁵, o kadangi šis klausimas yra daugiau politinio charakteriaus, lietuvių delegacija privalėjo sugrįžti į Lietuvą pasitarimui. Lenkai pasirodo, siekė konsulato, kuris globotų ne tik techniniais ir prekybiniais miško plukdymo reikalais užsiimančius asmenis, bet ir Lenkijos Respublikos piliečius⁷⁶. Konsulato steigimas sukėlė daugiausia ginčų. Nė viena iš konferencijoje dalyvavusių pusių nenorėjo nusileisti. Lietuvių delegacija siūlė lenkams įeiti į kitos šalies konsulatą ir bendrai tvarkytis, bet lenkai, kaip ir reikėjo tikėtis, buvo neperkalbami, todėl lietuvių delegacija ir vėl buvo priversta sugrįžti į Kauną. Susipažinusi su lenkų reikalavimais Lietuvos vyriausybė priėmė sprendimą, jog Lenkijos siekiai dėl Konsulato Klaipėdoje nėra pagrįsti, nes nėra garantuoti Klaipėdos konvencijoje. Be to, Lenkijos Respublikos reikalavimai negali būti patenkinti, nes tarp Lietuvos ir Lenkijos nėra jokių konsulinių bei diplomatinių santykių⁷⁷.

1925 m. rugsėjo 15 d. Kopenhagoje įvyko antras lietuvių-lenkų ekonominis konferencijos posėdis, kurio metu buvo priimti pagrindiniai susitarimai – navigacijos ir komunikacijos Nemunu, pašto-telegrafo-telefono komunikacijos ir Lietuvos bei Lenkijos piliečių būvimas vienoje iš konferencijoje esančių valstybių.

Kaip ir reikėjo tikėtis, tokio pobūdžio susitarimai, nors ir ekonominėje srityje, iššaukė Lietuvos valstybės politiniuose sluoksniuose nepasitenkinimą ir nepasitikėjimą delegacija. Šiuo atveju tautininkus palaikė krikščionys-demokratai. Jų manymu, rugsėjo 15 d. priimtas susitarimas nėra naudingas. Pirmiausia todėl, jog susidaro išpūdis, kad Lietuvos delegacija turėjo ir kur kas toliau einančius įgaliojimus ir nurodymus, o to nebuvo; antra – komunikate kalbama apie geležinkelio kelių problemos išsprendimą, nors jau per pirmą posėdį lietuvių delegacija atsisakė nagrinėti šį klausimą⁷⁸.

Derybas Kopenhagoje apėmė krizė. Nuo pat pradžios Lietuvos visuomenėje jų atžvilgiu susiformavo dvi nuomonės. Valdantysis krikščionių demokratų blokas pasisakė už derybas siaurose Klaipėdos konvencijos ribose. Tokį sprendimą sąlygojo daugybė faktorių – didžiųjų valstybių spaudimas, Klaipėdos konvencijos laikymasis, Klaipėdos miesto ekonominiai sunkumai

⁷⁴ Otwarcie konferencji w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 193. – 1 września 1925.

⁷⁵ Delegacja polska żąda utworzenia konsulatu w Kłajpedzie // Dzień Kowieński. – Nr. 196. – 8 września 1925.

⁷⁶ Układy polsko-litewskie w Kopenhadze zostały przerwane // Dzień Kowieński. – Nr. 197. – 10 września 1925.

⁷⁷ Beznadziejny stan rokowań kopenhaskich // Dzień Kowieński. – Nr. 199. – 12 września 1925.

⁷⁸ 3-tygodniowa przerwa w rokowaniach polsko-litewskich w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 205. – 19 września 1925.

ir t. t. Tuo tarpu, tautininkai kategoriškai pasisakė prieš bet kokias derybas su Lenkija. Su pastarąja negalima derėtis, kol Lietuvai nebus sugražintas Vilnius. Klaipėdos konvencija taikytina tik ją pasirašiusioms valstybėms, tarp kurių nebuvo Lenkijos⁷⁹. Dėl Lietuvos politiniuose sluoksniuose kilusių nesusipratimų iš delegacijos pirmininko pareigų atsistatydino P. Sidzikauskas. Jo teigimu, Kopenhagos konferencijos metu delegacija neperžengė savo kompetencijos ribų, buvo svarstomos tik ekonominės miško plukdymo Nemunu galimybės. Lietuvos spaudoje pasirodę gandai, neva derybos Kopenhagoje turėjo politinį charakterį, nėra teisingi. Ne paslaptis, jog lenkų delegacija siekė deryboms suteikti politinį pobūdį, siūlydama Klaipėdoje įsteigti savo konsulatą, bet lietuvių delegacija neturėjo teisės nusileisti ir be vyriausybės žinios priimti šį klausimą liečiančius sprendimus⁸⁰.

Kaip ten bebūtų, derybos iš Kopenhagos persikėlė į Lugano, o P. Sidzikauską pakeitė Jurgis Šaulys. Pastarasis buvo lenkų vertinamas neigiamai. Dar prieš prasidedant Lugano konferencijai, spaudoje pasirodė nuomonė, jog J. Šaulį į Lugano išsiuntė ne tam, kad jis pasirašytų sutartį, o tam, kad jis jos nepasirašytų⁸¹. J. Šaulio pavaduotojas ir antras delegatas buvo Ignas Jonynas, būtent vienas iš tų Vilniaus lietuvių, kurie 1922 m. buvo deportuoti iš Vilniaus krašto. 1925 m. spalio 13 d., viešbutyje „Bristol“, Lugano, prasidėjo abiejų šalių delegacijų derybos, kurios, kaip šiandien žinoma, buvo nesėkmingos. Lietuvių delegacija turėjo labai siauras kompetencijas. Jai buvo leista nagrinėti tik miško plukdymo Nemunu klausimą ir susijusius su juo pašto bei telegrafo ryšių užmezgimą. Geležinkelio komunikacijos klausimo nagrinėjimas į lietuvių delegacijos kompetencijas neįėjo. Kaip vėliau pasirodė, būtent šis klausimas buvo lenkų delegacijos kertinis akmuo. Be geležinkelio komunikacijos užmezgimo nėra įmanoma eksploatuoti Nemuną miško plukdymui, nes tai yra integrali šio klausimo dalis. 1925 m. spalio 25 d. derybos nutrūko, taip ir neatnešę laukiamų rezultatų. Niekas atvirai apie konferencijos nutraukimą nepareiškė, bet visiems buvo aišku, jog artimiausiu metu derybos nebus atnaujintos⁸².

Po kelių dienų, t. y. spalio 29 d. lenkų dienraštyje „Dzień Kowieński“ pasirodė šiai konferencijai skirtas D. Bazylevič straipsnis. Jis labai nuogaštavo, jog lietuviams taip ir nepasisėkė išspręsti Nemuno internacionalizavimo klausimo. Nagrinėdami tik techninius miško plukdymo Nemunu klausimus, jie nesutiko įsteigti lenkų konsulato Klaipėdoje ir užmegzti geležinkelio komunikacijos ryšių, kadangi šie du klausimai jiems pasirodė esantys politinio pobūdžio. Jie gali būti išspręsti tik tuo atveju, jei Lenkija pripažins Suvalkų sutartį ir grąžins Lietuvai Vilniaus kraštą.

⁷⁹ D. B. „Coś się popsulo w tem królestwie duńskim...“ // Dzień Kowieński. – Nr. 207. – 22 września 1925.

⁸⁰ Przebieg rokowań polsko-litewskich w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 211. – 26 września 1925.

⁸¹ Nagurski T. Wolna trybuna. Lugano // Dzień Kowieński. – Nr. 237. – 27 października 1925.

⁸² Łossowski P. Stosunki polsko-litewskie 1921-1939. – S. 71-73.

Taigi, visi keliai ir vėl veda į Vilnių. Tarptautinėje arenoje nuolat išplaukiantis Vilniaus klausimas, D. Bazylevič nuomone, jau negali atnešti Lietuvai jokio pralaimėjimo, tuo tarpu Lugano derybų nesėkmės ekonominiu atžvilgiu Lietuvai yra nedovanotinos. Toks pastarosios poelgis gali dar labiau pagilinti šalies ekonominę krizę⁸³.

Kaip matome, Nemuno internacionalizavimas nors ir buvo Versalio taikos sutarties straipsnio bei Klaipėdos konvencijos užtikrintas, Lietuva nuolat dėsė su šio įsipareigojimo įvykdymu. Lietuvos lenku nuomone, būtent Vilniaus krašto priklausomybė Lenkijai darė šį klausimą neišsprendžiamu. Jie išvėlgė ekonominę Nemuno internacionalizavimo naudą, bet „užsispyrusi“ Lietuva dėl užimtos Vilniaus krašto teritorijos savo noru atsisakė pagerinti likusios teritorijos ekonominę padėtį.

2. 1926-ieji metai Lietuvos-Lenkijos tarptautiniuose santykiuose abiejų šalių politinės raidos kontekste

1926 m. gegužė atnešė du svarbius įvykius Lietuvos ir Lenkijos šalių vidaus gyvenime. Lenkijoje įvykus perversmui, valdžią į savo rankas perėmė maršalas J. Pilsudskis. Lietuvoje, beveik tuo pačiu metu, 1926 m. gegužės 8-10 dienomis, įvyko rinkimai į seimą, kurie atnešė pralaimėjimą iki tol valdžiusiems krikščionims-demokratams. Pasikeitė abiejų šalių politinė sistema, kas atsiliepė ir abiejų kaimyninių šalių tarpusavio santykiuose.

1926 m. birželio 14 d. liaudininkas M. Sleževičius suformavo naują vyriausybę, kurioje portfeliais pasidalino liaudininkai ir socialdemokratai. Naujas seimas ir vyriausybė pradėjo energingą dirbą, stengdamiesi Lietuvą sugrąžinti į demokratiją, pirmiausia, panaikinus karo stovį šalyje, tokiu būdu grąžinant gyventojams spaudos ir susirinkimų laisvę. Užsienio politikoje pokyčių beveik nebuvo. Naujai išrinktas Lietuvos prezidentas K. Grinius užtikrino, kad Vilnių bus siekiama atgauti tik diplomatinio būdu. Į santykius su Lietuva pasyviai reagavo ir Lenkijos kariuomenės vadas J. Pilsudskis, sakydamas, jog „Kauno Lietuva“ jo neinteresuoja⁸⁴. O „Kauno Lietuvoje“ į jį žiūrėta su nepasitikėjimu.

Šie du svarbiausi abiejų šalių gyvenime įvykiai patraukė ir lenkakalbės spaudos Lietuvoje dėmesį. Su nekantrumu buvo laukta, kaip jie atsilieps abiejų šalių santykiuose. Lenkų tautinė mažuma buvo patenkinta įvykusiais pokyčiais šalies vidaus politikoje. Palankiai žiūrėjo ir į

⁸³ Bazylewicz D. Teorje wileńskie a praktyka Lugano // Dzień Kowieński. – Nr. 239 – 29 października 1925.

⁸⁴ Łossowski P. Stosunki polsko-litewskie 1921-1939. – S. 80-81.

valdžios pakeitimą Lenkijoje. Pastebėtina, kad įvykiams Lenkijoje lenkakalbė Lietuvos spauda teikė labai daug dėmesio. „Dzień Kowieński“ savo puslapiuose nuolat skelbė naujausią informaciją apie gegužės įvykius Lenkijoje. Buvo perspausdinami kitų užsienio laikraščių straipsniai, bet taip ir nepasirodė pačių Lietuvos lenkų ši klausimą liečiančio straipsnio. Sunku pasakyti tiksliai, kokios jie buvo nuomonės, bet sprendžiant iš informacinio pobūdžio straipsnių, galime teigti, kad buvo vyliama, jog įvykę Lenkijoje pokyčiai palankiai atsilieps Lietuvos-Lenkijos santykiams.

1926 m. liepos 21 d. Lenkijos užsienio reikalų ministras A. Zaleskis seime pareiškė, kad iš visų Lenkijos kaimynių jokių santykių nepalaikoma tik su Lietuva. Vyriausybės pakeitimas Lietuvoje yra daug žadantis įvykis, nors mėnesio bėgyje nebuvo pastebėta jokių pasikeitimų santykiuose su Lenkija atžvilgiu. Pastaroji, savo ruožtu, kaip ir anksčiau visada pasiruošusi užmegzti taikius santykius su Lietuva, traktuojant dabartinę susiklosčiusią padėtį tarp dviejų valstybių neigiamai. Lenkijos užsienio reikalų ministras tikisi, kad anksčiau ar vėliau ir Lietuva prieš tokios pat išvados ir sieks geresnių santykių užmezgimo⁸⁵. To tikėjosi ir Lietuvos lenkų tautinė mažuma. Jau netrukus, rugpjūčio mėnesį, „Dzień Kowieński“ rašys, kad užsienyje, t. y. SSRS pasirodę straipsniai, neva Lenkija ruošiasi pulti Lietuvą, yra niekas kito, kaip ramaus vandens kurstymas. Jie labai nuogaštavo, jog Lietuvoje kaip ir užsienyje į Lenkiją, o ypač į J. Pilsudski žiūrima kaip į agresorių. Jau pats atkaklumas, su koku rašomi juodinantis Lenkiją straipsniai (turima omenyje „Izviestija“ ir Tass pranešimai), atrodo labai įtartini. Šiandien yra neįsivaizduojama, kad taikiai nusiteikusi Lenkija pasiryžtų kariauti, o juo labiau, veltis į tarptautinius ginkluotus konfliktus. „Dzień Kowieński“ manymu, tokia dezinformacija gali būti „made in Germany“ arba „made in Sowdepia“. Berlynas taip elgiasi tam, kad apsinkintų Lenkijos pastangas gauti nuolatinę vietą Tautų Sąjungos Taryboje, iš kitos pusės Maskvai, nepasisėkus įtraukti Baltijos šalis į savo įtakos zoną, stengiasi šioje srityje kurstant Vilniaus klausimą išgauti Lietuvos pasitikėjimą. Rapallo draugų sąmokslas, lenkų teigimu, buvo demaskuotas, bet visoje toje intrigoje labiausiai nukentėjo Lietuva. Ji ir vėl visam pasauliui buvo pavaizduota kaip šalis, virš kurios nuolat kaba juodas ir grėsmingas karo debesys. Bet iš tikrųjų, niekam kitam, vėlgi „Dzień Kowieński“ manymu, o būtent Lietuvai šiuo metu reikalingas ramus ir taikus gyvenimas. Bet kita vertus, tuo metu, kai visame pasaulyje propaguojamas pacifizmas, kai visos Tautų Sąjungos diplomatijos pastangos yra nukreiptos prieš bet koki tarptautinį konfliktą ir dedamos didžiulės pastangos užtikrinti žmonijai taiką pasaulyje, Lietuva beveik kasdien primena, jog Lenkija yra jos priešas, su kuriuo labiau susipykti jau yra nebeįmanoma, nebent pradėti „apšaudymo muziką“.

⁸⁵ Polska nie ma o co prowadzić wojny // Dzień Kowieński. – Nr. 162. – 27 lipca 1926.

Nenuostabų, lenkų teigimu, kad aplink Lietuva susiformavo netikrumo ir abejonių atmosfera, kuri fatališkai įtakoja šalies politinę-ekonominę situaciją. Neįmanoma būtų ramiu, sėdint ugnikalnio viršūnėje arba užminuotoje teritorijoje (šiuo atžvilgiu lenkai perlenkia lazda, lygindami Lietuvą su ugnikalniu). Lietuva, kaip teigia „Dzień Kowieński“, ekonomiškai nusilpęs, apleistas ir vengiamas kraštas, bet nuolat nenurimstantis dėl Vilniaus⁸⁶. Būtent pacifizmo idėjų vedama, Lietuva netrukus sudarys nepuolimo sutartį su SSRS, kuo papiktins ne tik Lenkiją, bet ir nustebins Lietuvos lenkus.

Svarbus Lietuvos užsienio politikos įvykis buvo 1926 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos-SSRS nepuolimo sutarties pasirašymas. Lietuvos seimas ją ratifikavo lapkričio 5 d. Nepuolimo sutartis iššaukė aršias diskusijas ne tik tarp seimo narių, bet ir lenkai į ją žiūrėjo nepatikliai. Jų manymu, nepuolimo sutartis nevaizduoja didelės reikšmės, kadangi su Lietuva su SSRS neturi bendros sienos. Galimų konfliktų klausimas išspręstas tik dalinai. Be to, nereikėjo skubėti pasirašyti nepuolimo sutartį, nepasirašius prekybos sutarties, kuri Lietuvai yra kur kas reikšmingesnė. Ir svarbiausia, nepuolimo sutartis negali įnešti jokių pokyčių į Vilniaus klausimą, nors ir patvirtino 1920 m. paliaubų sutarties nutarimą, kad Vilniaus kraštas priklauso Lietuvai⁸⁷. O Vilniaus klausimas buvo nuolat keliamas Tautų Sąjungoje. Buvo stengiamasi atnaujinti šios problemos nagrinėjimą Tautų Sąjungos Taryboje. Kas liečia Lietuvos-Lenkijos santykius, tai jokių pokyčių Lietuvos ir SSRS nepuolimo sutartys į abiejų šalių santykius neatnešė.

1926 m. spalio 20 d. Ambasadorių Taryba Lenkijos vyriausybės prašymu nagrinėjo susiklosčiusią pasaulyje situaciją, Lietuvai ir SSRS pasirašius nepuolimo sutartį. Ambasadorių Taryba atsisakė iš naujo nagrinėti Vilniaus klausimą, nes laikė jį baigtu. Lietuvos užsienio reikalų ministras M. Sleževičius manė kitaip. Seimo užsienio reikalų komisijos posėdyje jis pareiškė, jog Vilniaus klausimas negali būti laikomas baigtu. 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių Tarybos nutarimas verčia jį paliesti dvi Vilniaus klausimo puses – juridinę ir politinę. Nagrinėjant problemą juridiniu aspektu, reikėtų pažymėti, kad 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos-SSRS nepuolimo sutartimi Vilnius ir Vilniaus kraštas buvo pripažinti integralia Lietuvos valstybės dalimi. Vilnių Lietuvai pripažino ir 1920 m. spalio 7 d. Suvalkų sutartis su Lenkija. Todėl Ambasadorių Tarybos nutarimas neturi jokios teisinės galios. Ambasadorių Tarybą sudarančios valstybės neturi į Vilnių jokių juridinių teisių, tos teisės nėra joms suteiktos jokia tarptautine sutartimi, todėl jos negali disponuoti šiomis žemėmis. Ambasadorių Tarybai jokių teisių nesuteikia ir Versalio taikos sutarties 87-as straipsnis. Buvo nuolat akcentuojama, kad Lietuvos vyriausybė 1922 m. lapkričio 18 d. notoje pati paprašė nustatyti rytinę Lenkijos sieną tuo pačiu sutikdamas į Vilniaus klausimo

⁸⁶ Bazylewicz D. Potrzeba pokoju // Dzień Kowieński. – Nr. 177. – 13 sierpnia 1926.

⁸⁷ Ratyfikacja traktatu o nienapadaniu między Litwą a ZSSR // Dzień Kowieński. – Nr. 162. – 27 lipca 1926.

jurisdikcija. Bet lapkričio 18 d. nota liečia Lietuvos pripažinimą *de jure*, už tai internacionalizuojant Nemuno upę. Tik vienoje vietoje Lietuvos vyriausybė notoje pabrėžė, kad internacionalizuoti Nemuną trukdys santykių tarp Lietuvos ir Lenkijos nebuvimas, bei Vilniaus priklausomybė Lenkijai. Į tai Ambasadorių Tarybą neatkreipė jokio dėmesio. Kas liečia politinę konflikto pusę, tai M. Sleževičius pažymėjo, jog Lietuvos geografinė padėtis, tai, kad ji yra maža valstybė, jungianti Vakarus ir Rytus, lėmė jos grynai pacifistinį charakterį. Pasirašydama nepuolimo sutartį su SSRS Lietuva vadovavosi būtent tais principais. Kas liečia Vilniaus klausimą, tai kol ši problema nebus išspręsta, tol tarp Lietuvos ir Lenkijos neegzistuos jokių santykių, o tai reiškia, jog ir visoje Europoje neįsiviešpataus taika⁸⁸. Lietuvos lenkai niekada nepalaikė tokio kategoriško Lietuvos nusistatymo Vilniaus klausimo atžvilgiu. Pastebėtina, kad jau 1926 m. pabaigoje, prieš pat perversmo įvykius, Lietuvoje pasigirdo galimų ekonominių santykių su Lenkija užmezgimo galimybes.

Lietuvos socialdemokratai vis labiau pradėjo kalbėti apie ekonominių santykių su Lenkija užmezgimą. 1926 m. gruodžio 7 d., seimo deputatas S. Kairys, kalbėdamas apie Lietuvos-Lenkijos santykius pareiškė, kad Lietuva atsitvėrė nuo Lenkijos kinų siena, ir ne tik nenori turėti su ja jokių santykių, bet ir girdėti apie ją nenori. Per neilgą Lietuvos nepriklausomybės metus, tokia užsienio politika buvo šalies patriotizmo išraiška. Atgauti Vilnių diplomatinio būdų padėtų ekonominių santykių su Lenkija užmezgimas⁸⁹. „Dzień Kowieński“ palaikė šiuos pokyčius šalies užsienio politikoje. Lietuvos socialdemokratų siūlymai užmegzti ekonominius santykius su Lenkija, ateityje galėjo privesti prie diplomatinių santykių užmezgimo, o tai reiškę, kad ir pačios lenkų tautinės mažumos padėtis krašte dar labiau pagerėtų. Nežinia, kas būtų įvykę, jei ne gruodžio 17 d. perversmas. Galbūt, diplomatiniai santykiai tarp dviejų valstybių būtų užmegzti tad 3 deš. pab., o ne 1938 metais.

⁸⁸ Decyzja konferencji Ambasadorów a stanowisko rządu litewskiego w sprawie wileńskiej // Dzień Kowieński. – Nr. 243. – 4 listopada 1926.

⁸⁹ Socjaldemokraci żądają nawiązania stosunków ekonomicznych z Polską // Dzień Kowieński. – Nr. 273. – 10 grudnia 1926.

3. Lietuvos Respublikos politinė ir ekonominė-socialinė raida lenkų spaudos veidrodyje

3.1. Lietuvos valstybės stabilizavimas (Konstitucija, I Seimas, II Seimas)

Pati svarbiausia Steigiamojo Seimo užduotis, buvo Lietuvos valstybės konstitucijos priėmimas. 1920 m. birželio 10 d. Seimas priėmė laikinąją konstituciją, kuri pakeitė dar 1919 m. Tarybos priimtą konstituciją. Tai buvo jau trečioji per visa nepriklausomybės laikotarpį priimtą konstituciją (1918 m., 1919 m.)⁹⁰. Tuo darbai nepasibaigė. Reikėjo priimti Lietuvos valstybės konstituciją, kuri atitiktų vakarų valstybių demokratinę konstituciją. Bet sunkiausia buvo ta, jog konstitucijos parašymui Steigiamasis Seimas neturėjo nei teoriškų žinių, nei praktiškos patirties. Kitų vakarų valstybių konstitucijos išsirutuliavo iš praeities, palaiptai, augo ir kristalizavosi amžiais. Lietuva, savo ruožtu, savo patirtimi pasinaudoti negalėjo, nes jos praeitis toli gražu nebuvo panaši į dabartį. Buvo sutarta tik dėl vieno dalyko – konstitucija turi būti demokratiška.

Jau 1922 m. kovo mėnesį Lietuvos lenkų laikraščiuose pasirodė pirmi užsiminimai apie būsimą Lietuvos valstybės konstituciją. Buvo plačiai diskutuojamas jos projektas. Lenkų tautinės mažumos atsiliepimai buvo jai nepalankūs. Svarbiausi lenkų tautą dominantys klausimai buvo jos, tautinės mažumos, teisių užtikrinimas bei turto neliečiamybės klausimas. Bėda ta, jog konstituciją buvo nuspręsta priimti po žemės reformos įstatymo paskelbimo, o kadangi pastarasis įstatymas nebuvo lenkams palankus, užpulta liko ir konstitucija, neva neatitinkanti realybės, „pusiau demokratinė“. Po priimto 1922 m. vasario 15 d. žemės reformos įstatymo, jų manymu, negali būti jokios kalbos apie demokratinę konstituciją, kurioje pačioje yra daugybė prieštaravimų. Kaip, pavyzdžiui, pirmame konstitucijos straipsnyje parašyta, jog Lietuva yra demokratinė valstybė, kurioje demokratiniais pagrindais užtikrintos žmogaus teisės į asmens ir turto neliečiamybę. Bet jau 23-ame straipsnyje kalbama, kad numatytais aplinkybėmis visuomenės labui yra įmanoma turtą „konfiskuoti“⁹¹. Taigi, turtas lyg ir neliečiamas, bet tuo pačiu metu ir neapsaugotas. Norėdami būti demokratiški, laisvi ir lygūs, Lietuvos politiniai veikėjai siekė to nesuprasdami tiesioginių tų žodžių prasmę. Carinės Rusijos priespaudos paveikti, lenkų nuomone, „demokratija“ Lietuvoje suvokiama kaip įbaudžiavinimo idėja, „laisvė“ – kaip savivalė, o „lygybė“ suprantama ne kaip

⁹⁰ Purickis J. Seimų laikai // Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918-1928 m. – Londonas: Nida, 1959. – P. 140.

⁹¹ W. W. Projekt Pól-demokratycznej Konstytucji // Dzień Kowieński. – Nr. 49. – 2 marca 1922.

lygybė prieš įstatymą, bet kaip absoliuti lygybė prieš papročius ir turtą⁹². O Lietuva vystosi kryptimi, kuri toli gražu nepanaši į demokratinę. Tas, kuris valstybėje galvoja kitaip, yra šalies priešas, o konstitucija kaip ir žemės reforma buvo nukreipti prieš Lenkų tautinę mažumą⁹³. Pastebėtina, jog aršias diskusijas Lietuvos lenkų tautinės mažumos tarpe sukėlė konstitucijos projektas, kuris dar nebuvo seimo patvirtintas. Tai ką kalbėti apie pačią Lietuvos valstybės konstituciją? Laukti reikėjo neilgai.

1922 m. rugpjūčio 1 d. Steigiamasis seimas paskelbė Lietuvos valstybės konstitucija. Tautinių mažumų teisės ir laisvės buvo užtikrintos atskirame septintame skyriuje. 73-as straipsnis skelbė, jog „tautinės piliečių mažumos, kurios sudaro žymią piliečių dalį, turi teisės įstatymų ribose autonomiškai tvarkyti savo tautinės kultūros reikalus“⁹⁴. Prie to straipsnio vėliau dar bus sugrįžta ne kartą, nes jis sukėlė didžiulę diskusiją lenkų tautinės mažumos tarpe. Kadangi buvo kalbama apie „žymią piliečių dalį“, o pagal gyventojų surašymą, pasirodė, kad lenkai jos nesudarė, lenkai ateityje labai dažnai sugrįždavo prie to straipsnio interpretavimo ir nagrinėjimo, kalbėdami, jog tas straipsnis „varžo“ jų teises ir nukreiptas prieš jų tautinę mažumą.

Priėmęs žemės reformos įstatymą bei paskelbęs Lietuvos valstybės konstituciją, Steigiamasis seimas baigė savo darbą. Atėjo laikas išrinkti Eilinį seimą (toliau – I seimą). Priešrinkimine agitacija užsiėmė ne tik Lietuvos politinės partijos, bet ir lenkų mažumos atstovai. Jie jokios pastovios politinės partijos neturėjo, todėl lenkai rinkimuose nuolat dalyvavo individualiai. Prieš rinkimus į I seimą 1922 m. rudenį, dar nesijautė ryškus lenkų tautinės mažumos politinis nusistatymas. „Dzień Kowieński“ agitavo lenkų rinkėjus dalyvauti rinkimuose ir balsuoti už lenkus, kadangi, balsuojant už lietuvių partijas, bus padaryta didžiulė klaida. Be to, vyravo nuomonė, jog Lietuvos politinis gyvenimas nėra subrendęs visavertėms politiniams rinkimams. Septyniolika grupių kandidatų tai kuo puikiausiai įrodo, o dauguma jų, lenkų nuomone, neskelbia originalių minčių, o vadovaujasi tik privačiais interesais. Lietuvos kaimo gyventojas, kuris sudaro devynis iš dešimties rinkėjų, susidurs su didžiule dilema, nes nežinos ką pasirinkti, o apgautas skambių pažadų prieš Steigiamąjį seimą, jis jau niekuo nebepasitikės. Kitai sakant, rinkimai virs loterija⁹⁵. Bet, apie kokį subrendusį šalies politinį gyvenimą gali eiti kalba, jei po nepriklausomybės paskelbimo praėjo vos 4 metai? Nenuostabu, kad rinkimuose dalyvavo tiek daug partijų. O kalbant apie Lietuvos valstietį, reikėtų pastebėti, jog jam tikriausiai mažai terūpėjo, kas vadovaus valstybei, svarbiausia, kad jam gyventi būtų gerai, būtų suteiktos galimybės dirbti

⁹² W. W. Pozostałości niewoli // Dzień Kowieński. – Nr. 58. – 14 marca 1922.

⁹³ W. W. Cezarowie i pretorjanie // Dzień Kowieński. – Nr. 172. – 8 sierpnia 1922.

⁹⁴ Lietuvos valstybės konstitucija // Vyriausybės žinios. – Nr. 100. – 1922 m. rugpjūčio 6 d.

⁹⁵ W. W. Wybory czy loterja? // Dzień Kowieński. – Nr. 225. – 8 października 1922.

žeme, todėl jis ir balsuos už tuos, kurie siūlys gražesnę ateitį. Savi marškiniai visada mielesni, nei svetimi, todėl ir patys lenkai agitavo balsuoti už savo tautos kandidatus, nes tai savo „marškiniai“.

Svarbiausias lenkų mažumos priešrinkiminės agitacijos šūkis buvo tas, kad niekas nesupras mažumos ir jos neužstos seime geriau, nei tos pačios tautos atstovai. Lenkų nedalyvavimas seime tik dar labiau įrodytų šios tautos politinį silpnumą. Balsuodami už lenkų atstovus į seimą, būtų įrodyta, jog ši tautinė mažuma yra gausi, o kadangi ji sudarys gausią mažumą (kaip matome, tai nuolat buvo pabrėžiama), bus iškovotos ir tautinės autonomijos teisės⁹⁶. Iš to išplaukia, jog rinkimuose buvo nuspręsta dalyvauti tik tam, kad būtų įrodyta, kad lenkai Lietuvoje sudaro gausią tautinę mažumą, o pagal konstituciją, gausi tautinė mažuma gautų kultūrinę bei tautinę autonomiją. Bet 1922 m. spalio 10-11 dienomis įvykę rinkimai neatnešė laukiamų rezultatų. O neatnešė todėl, jog mandatų paskirstymas tarp išrinktų kandidatų į seimą buvo interpretuojamas kitaip, nei to buvo tikėtasi. Pirminiais duomenimis, į Lietuvos seimą pateko 6 lenkų tautinės mažumos deputatai, bet pakeitus mandatų paskirstymo taisykles, jų liko tik du⁹⁷. Lenkų išrinktų deputatų į seimą skaičius, per tam tikrą rinkiminės teisės „interpretaciją“, buvo labai mažas, o tai pastūmėjo lenkų tautą vėl užimti protestuojančios ir ginančios savo teises tautos pozicijas⁹⁸. 1922 m. lapkričio 17 dieną lenkų frakcija seime įteikė protesto notą, dėl neteisingo mandatų paskirstymo, ir paliko posėdžių salę. Lenkų laikraščių duomenimis, tai padarė ir žydų frakcija⁹⁹. Nežinia, ar vertinti šį poelgį teigiamai, ar neigiamai. Aišku tik viena, parodydami savo išdidumą, jie parodė visišką neveiklumą ir politinį atsiribojimą.

Rinkimus į I seimą laimėjo krikščioniai demokratai, sudarę su dešiniųjų „ūkininkų sąjunga“ ir kairiųjų „darbo frakcija“ frakciją, jame gavę net 38 mandatus, antroje vietoje liko socialistai-liaudininkai – 19, toliau ėjo socialdemokratai – 11 ir bolševikai – 5. Tarp pačių krikščionių demokratų frakcijos, „Dzień Kowieński“ teigimu, buvo daugybę nesutarimų, kadangi į ją įėjo dar keli blokai – dešiniųjų „ūkininkų sąjunga“ ir kairiųjų „darbo frakciją“. Toks politinis derinys, lenkų nuomone, nėra ilgalaikis. Anksčiau ar vėliau jis subyrės, kadangi neturi bendros politinės programos ir idėjų. Pačių krikščionių demokratų partija, kol kas, nėra labai gausi, kad seime sudarytų absoliučią daugumą ir visus ministrų kabinetus „aprūpintų“ savo žmonėmis. Susiformavusi ministrų kabineta apėmė krizę¹⁰⁰, kadangi 38 krikščioniams demokratams taip ir nesugebėjus susitarti su 35 socialdemokratais, liaudininkais ir bolševikais, o 2 lenkams ir 3 žydams

⁹⁶ W. W. Precz uludy! // Dzień Kowieński. – Nr. 218. – 30 września 1922.

⁹⁷ R. Arytmetyka wyborcza Chrześcijańskiej Demokracji // Dzień Kowieński. – Nr. 245. – 1 listopada 1922.

⁹⁸ Wobec nowego Sejmu // Dzień Kowieński. – Nr. 244. – 31 października 1922.

⁹⁹ R. Jeszcze o rezultatach wyborów do Sejmu – jakie być miały, a jakiemy się stały // Strzecha rodzinna. – Nr. 34. – 26 listopada 1922.

¹⁰⁰ W. W. Kryzys gabinetowy // Dzień Kowieński. – Nr. 286. – 21 grudnia 1922.

pasitraukus iš seimo, posėdžiuose dalyvavo ne 78 nariai, o tik 73. Turėdami tik 3 balsų persvarą, krikščioniai-demokratai negalėjo sudaryti parlamentinės vyriausybės. Po dviejų darbo mėnesių I seimas taip ir nesugebėjo sudaryti nei vyriausybės, nei išrinkti prezidento¹⁰¹, todėl nenuostabu, jog po keturių mėnesių nuo rinkimų, jis išsiskirstė. 1923 m. kovo 9 d. balsuojant už naujos vyriausybės deklaracijos „votum pasitikėjimą“ balsai pasiskirstė perpus, t. y. 38 balsavo „už“ ir 38 – „prieš“. Vadinas, vyriausybė pasitikėjimo negavo. Nieko nebeliko, kaip tik kovo 12 d. I seimą paleisti.

Lenkų nuomone, „laikiniai“ Lietuvos gyvenimui vadovavusi E. Galvanausko vyriausybė, galbūt, ir toliau būtų egzistavusi, jei ne susikomplicavusi šalies užsienio politika; iškilusi Klaipėdos problema bei Vilniaus klausimo paaštrėjimas (Lenkijos rytinės sienos pripažinimas) reikalavo stiprios valdžios¹⁰². Išsiskirstius seimui, prieš lenkų tautinę mažumą atsivėrė naujos galimybės, naujas šansas patekti į seimą.

Lietuvą apėmus rinkimų karštinei, savo agitacijos ėmėsi ir lenkai. Kaip ir ankstesniuose rinkimuose, taip ir dabar, svarbiausia jų užduotis buvo įrodyti, jog lenkų tautinė mažumą Lietuvoje yra gausi, o kadangi, Vilniaus klausimas jau išspręstas, dabar jau tiksliai žinoma, jog lenkai, likę Lietuvos valstybėje, sudaro vieną iš jos tautinių mažumų, todėl reikėjo iškovoti 73 ir 74 konstitucijos straipsnių jai pritaikymo¹⁰³.

Rinkimai į II seimą įvyko 1923 m. gegužės 12-13 dienomis. „Dzień Kowieński“ prognozavo, jog iš skaudžios praeities pasimokę, rinkėjai nebalsuos už krikščionius demokratų, o daugumą savo balsų atiduos už valstiečius-liaudininkus. Jų didžiulei nuostabai, pastarieji net prarado kelis mandatus seime. Daugiausia balsų, kaip ir pirmame seime, surinko krikščionių demokratų blokas (40 mandatų), valstiečiai-liaudininkai – 16, socialdemokratai – 8, tautinės mažumos – 14. Rinkimų rezultatai, lenkų nuomone, parodė, jog Lietuvos rinkėjai yra apolitiški, o jų politinis gyvenimas miego būsenoje. Viskas rodė, jog logiškiausia buvo balsuoti už socialistus, o ne krikščionius-demokratų. Bet realybė parodė, kad rinkėjams rinkimai, o ypač politinės partijos, nelabai rūpi¹⁰⁴. Bet lenkams rinkimų rezultatai rūpėjo dar dėl kito dalyko. Svarbiausia, jog lenkai į seimą gavo net 4 mandatus. Jie nesusivienijo su kitomis mažumomis (vokiečiai, rusai ir žydai sudarė vieną bloką) ir veikė savarankiškai (vadovaudamiesi vienu siekiu – įrodyti, jog lenkai Lietuvoje sudaro gausią mažumą). Rinkimuose dalyvavo net keturi lenkų sąrašai: Nr. 7 Centrinis Lenkų Rinkimų Komitetas (Centralny Polski Komitet Wyborczy) ir Nr. 14 Lenkų Darbininkų Krikščionių Sąjunga „Vienybė“ (Crześcijański związek Robotników Polskich „Jedność“) – sudarė

¹⁰¹ W. W. Rozterki // Dzień Kowieński. – Nr. 11. –16 stycznia 1923.

¹⁰² W. W. Węzeł Gordyjski // Dzień Kowieński. – Nr. 59. –15 marca 1923.

¹⁰³ W. W. Nowe wybory // Dzień Kowieński. – Nr. 70. – 29 marca 1923.

¹⁰⁴ W. W. Wybór z dwojga zlego // Dzień Kowieński. – Nr. 119. – 2 czerwca 1923.

lenkų tautinį bloką; Nr. 15 Lenkų-Katalikų Partija (Partja Polaków-Katolików) ir Nr. 12 Darbo Žmonių Sąjunga (Związek ludzi pracy) – taip vadinamą „naujienu“ bloką¹⁰⁵. Ir nors kitų tautinių mažumų susivienijimas į vieną bloką garantavo jiems ryškų pranašumą prieš lenkus, pastarieji buvo irgi patenkinti savo laimėjimu. Jie buvo patenkinti ne tik rezultatu, bet ir tuo, jog rinkėjų skaičius nuolat augo. Jei 1922 m. rinkimuose už lenkus balsavo 54 tūks. gyventojų, tai 1923 m. 10 tūkst. daugiau, t. y. net 64 tūks¹⁰⁶. Galime sakyti, jog lūkesčiai tam tikra prasme pasiteisino.

1923 m. gegužės 5 d., antradienį, pradėjo posėdžiauti naujai išrinktas II seimas¹⁰⁷. Lenkų frakcija seime, tai buvo nuolat pabrėžiama, nebuvo susijusi nė su vienu bloku, o tai reiškia, būdama savarankiška, nusprendė neužiminėti opozicijos valstybės atžvilgiu, o aktyviai dalyvauti sprendžiant jos ateitį. Be to, lenkų frakcija seime visgi buvo negausi, todėl, savaime aišku, kad negalėjo dalyvauti ministrų kabineto formavime, bet, kita vertus, ji neturėjo jokių įsipareigojimų „a priori“ būsimos vyriausybės narių atžvilgiu. Lenkų frakcijos atstovai įėjo į dvi komisijas: švietimo ir darbo. Į kitas keturias – žemės ūkio, ekonomine, biudžetinė, nusiskundimų ir peticijų – lenkų teigimu, juos paprasčiausiai neįleido¹⁰⁸.

II seimo veiklą bei krikščionių-demokratų šalies valdymą, lenkai vertino neigiamai. Jų manymu, krašto situacija tik pablogėjo. Tarptautinių santykių sferoje, negalėdama susirasti sau „draugų“, Lietuva atsidūrė „nežavinčios izoliacijos“ būsenoje, dėl visą eilę neapsukrių manevrų atsidūrusi fatališkoje „impasse“ (aklavietėje), iš kurios nesimato išeities. Buvo pralaimėtas ne tik Vilniaus klausimas, bet ir daugybė kitų kaip, pavyzdžiui, nepasiteisino lūkesčiai dėl Makdonaldo ir Herioto vyriausybių, nebuvo užmegzti geresni santykiai su Prancūzija ir t.t. Šalies vidaus gyvenime pastebima vis didėjanti ekonominė krizė – buvo sugriautas žemės ūkis, prekybą bei amatus apėmė didžiulė stagnacija, nuolatinis nepasitikėjimas užsienio kapitalu, didėjantis bankrotų skaičius, augančios kainos ir bedarbių skaičius – tai buvo kasdienybės palydovės¹⁰⁹.

Lenkų spaudoje buvo prognozuojama, kad krikščionių-demokratų valdymas ilgai netruks. Visos jų klaidos suteikė kairiųjų opozicijai didesnes galimybes teisėtu būdu, t.y., per rinkimus į seimą, nušalinti krikščionius-demokratų nuo valdžios. Užbėgdami įvykiams prieš akis, pastebėjome, jog lenkai iš dalies buvo teisūs – rinkimus į III seimą krikščioniai-demokratų pralaimėjo.

¹⁰⁵ B. Zwycięstwo prawdy // Dzień Kowieński. – Nr. 108. – 18 maja 1923.

¹⁰⁶ W. W. Zwycięstwo // Dzień Kowieński. – Nr. 113. – 25 maja 1923.

¹⁰⁷ Otwarcie Sejmu // Dzień Kowieński. – Nr. 123. – 7 czerwca 1923.

¹⁰⁸ W. W. Początek pracy sejmowej // Dzień Kowieński. – Nr. 134. – 20 czerwca 1923.

¹⁰⁹ B. Miecz Damoklesa // Dzień Kowieński. – Nr. 18. – 23 stycznia 1925.

3.2. Žemės reforma

Susikūrus nepriklausomai Lietuvos valstybei, didžiausia jos ekonomine problema buvo nusilpęs žemės ūkis. Beveik visos Lietuvos politinės partijos pripažino, jog šalyje būtina įvykdyti žemės reformą. Politinės situacijos akivaizdoje, nors ir nenoriai, bet už žemės reformą pasisakė ir negausios dvarininkijos atstovai.

Dar 1919 m. Lietuvoje prasidėjo carinių ir rusų dvarų parceliacija. Žemė pirmiausiai buvo suteikiama Lietuvos kariuomenės savanoriams. 1920 m. rudenį, buvo priimti įvadiniai žemės reformos pagrindai, kuriais buvo nacionalizuojami 550-880 ha žemės turintys dvarai¹¹⁰.

Galiausiai, po ilgų ir aršių diskusijų, 1922 m. vasario 15 d. Steigiamasis seimas priėmė žemės reformos įstatymą, kurio įgyvendinimas labiausiai palietė stambius Lietuvos dvarininkus, kurių rankose buvo apie 40% visos dirbamos žemės¹¹¹. Žemės reformos įstatymas buvo priimtas vadovaujantis trim priešastim – socialine, ekonomine ir politine. Socialine prasme reforma buvo būtina tam, kad nuramintų vis labiau nepatenkintus kaimo gyventojus. Reikėjo numalšinti žemės alkį, bežemiams ir mažžemiams suteikiant galimybę jos įsigyti. Ekonominė prasme – labiausiai reikėjo nacionalizuoti miškus, kurie valstybei atneštų nemažą pelną. Svarbiausia, ir labiausiai lenkų dvarininkus palietusi priešastis, buvo politinė. Ne paslaptis, jog didžiausiais Lietuvoje dvarininkais buvo lenkai. Jų ekonominės pozicijos, politinis aktyvumas bei kultūrinis dvarų gyvenimas buvo didžiausia grėsmė Lietuvos nepriklausomybei ir identiškumui. Todėl, neabejotina, jog būtent tas faktas ir buvo pats pagrindinis priimant žemės reformos įstatymą¹¹². Po kelių metų, o tiksliau, 1926 m. pradžioje, oficioze „Lietuva“ pasirodė straipsnis, kuriame buvo prisipažinta, jog lenkų dvarininkija buvo viena pagrindinių priešasčių pradėti žemės reformą. Ji buvo būtina tam, kad „išniktų klestinti lenkų kultūra, kuri grėsė mirtimi lietuvybei“¹¹³.

Lenkakalbė Lietuvos spauda mirgėjo straipsniais, liečiančiais žemės reformą. Prieita išvada, jog reforma nukreipta tik prieš juos, t. y. lenkų dvarininkus. Buvo kviečiama nepasiduoti lietuvių priespaudai ir neatsisakyti savo tautiškumo, kaip buvo pasielgta carų laikais. Kovodami su dvarininkija, Lietuvos valdžia, lenkų nuomone, kenkia pačiai valstybei. Nacionalizuodama dvarininkų miškus, pavyzdžiui, pastaroji juos iškerta ir parduoda, ko nebuvo daroma, kai jie priklausė dvarininkams, daroma žala ne tik šalies kraštovaizdžiui, bet ir valstybės ekonomikai.

¹¹⁰ Buchowski K. Polacy w niepodległym państwie Litewskim 1918-1940. – S. 127.

¹¹¹ Žemės reformos įstatymas // Vyriausybės žinios. – Nr. 83. – 1922 m. balandžio 3 d.

¹¹² Buchowski K. Polacy w niepodległym państwie Litewskim 1918-1940. – S. 128.

¹¹³ Przyznali się // Chata rodzinna. – Nr. 6. – 14 lutego 1926.

Tokiu būdu Lietuvos valdininkai patys niokoja savo kraštą, to nesuvokdami¹¹⁴. Be to, spaudoje buvo nuolat apeliuojama į konstitucijos numatytą turto neliečiamybę. Kiekvieno žmogaus, jų nuomone, turtas turi būti neliečiamas, o jis pats turi teisę kurti savo ateitį. Tai garantuoja ir konstitucija, skelbdama, jog gyventojų tikėjimas, nuomonė ir nekilnojamas turtas yra neliečiami, o teisiniai nuostatai, normalizuojantys valstybės gyvavimą, užtikrina fizinių ribų „neliečiamybę“ ir nesikišimą į dvasinius reikalus, kurie vyksta šitose ribose¹¹⁵. Kitaip yra Lietuvoje. Šiuo atveju labai tiktų patarėlė, kad jei kas nors kartą „paragavo svetimo turto, tas jau niekada nenusuks nuo pasirinkto kelio“¹¹⁶. Lietuvos lenkų savaitraštis „Strzecha rodzinna“ per ilgą laiką savo puslapiuose tęsė straipsnių seriją, kuriuose buvo nagrinėjamas žemės ūkio reformos įstatymas, žemės reformos priežastys ir galimi padariniai. Svarbiausi reformoje paskelbti postulatai – aprūpinti bežemius ir mažžemius Lietuvos valstybės valstiečius žeme, straipsnio autoriaus nuomone, labai atitrūkę nuo realybės. Nusavintos stambių dvarininkų žemės, net ir labai norint, neužteks aprūpinti jos neturinčių ar mažai turinčių valstiečių. Didžiausiu paradoksu, autorius laiko tai, jog nusavintą žemę valstybė beveik nekompensuoja, tuo tarpu norėdamas jos gauti mažžemis valstietis, turi per 36 metus sumokėti valstybei nemaža sumą, o tai reiškia, jog valdybė pasipelno ne tik iš stambių dvarininkų, bet ir mažai ar visai žemės neturinčių gyventojų¹¹⁷. Svarbiausia, lenkų nuomone, jei ir toliau bus tokioje formoje vykdoma žemės reforma, kokioje ji buvo priimta, tai šalyje greitai laiku nebeliks stambių ūkių, o tai pakenks šalies amatams; kaimo gyventojai, kurie liks be žemės, negalės susirasti darbo kaime, nes ją turintys valstiečiai dėl didelio mokesčio už žemę stengsis patys savo žemės lopinėlių apdirbti ir neišgalės pasamdyti papildomų darbininkų; kadangi Lietuvoje yra labai mažai pramoninių miestų, jie ir fabrikuose negalės susirasti sau darbo, nes miestuose ir taip užtenka nedarbingų žmonių¹¹⁸. Straipsnio autoriaus teigimu, gyventojų, kurie negaus žemės, materialinė padėtis bus tragiška. Pastebėta ir tai, kad kalbant apie stambius žemvaldžius autorius nevartoja epiteto „lenkas“, nors, nereikia abejoti, kad gindamas stambiają žemvaldystę jis būtent „lenką žemvaldį“ turėjo omenyje.

Bet įstatymas buvo priimtas ir jo įgyvendinimas kiekvienas metais įgaudavo pagreitį. Pagal žemės reformos įstatymą, eksproprijuojama buvo ne tik iki 80 ha privačių asmenų žemė, bet ir tų gyventojų, kurie arba patys, arba jų paveldėtojai tarnavo ar tarnauja lenkų armijoje, ar užsiminėja antivalstybine veikla. Techniniu atžvilgiu žemės ūkio reforma buvo numatyta keliems metams, bet

¹¹⁴ W. W. „Surcum corda“ // Dzień Kowieński. – Nr. 48. – 1 marca 1922.

¹¹⁵ W. W. Nowiny // Dzień Kowieński. – Nr. 91. – 26 kwietnia 1922.

¹¹⁶ Bur. Słowa a czyny // Dzień Kowieński. – Nr. 37. – 15 lutego 1922.

¹¹⁷ O reformie agrarnej // Strzecha rodzinna. – Nr. 23. – 27 sierpnia 1922. – S. 4-6.

¹¹⁸ O reformie agrarnej // Strzecha rodzinna. – Nr. 30. – 22 października 1922. – S. 3.

iki 1924 m., kol krikščionių demokratų rankose neatsidūrė visa valdžia, ji buvo vykdoma lietai. 1924 m. balandžio 14 d. buvo priimtos žemės reformos pataisos, kuriose buvo aiškiai apibrėžtos lenkų dvarininkų žemių nusavinimas¹¹⁹.

Kaip anksčiau buvo minėta, lenkų tautinė mažuma nuolat nujautė, jog pagrindinis žemės reformos siekis buvo sunaikinti stambiają lenkų dvarininkiją. Iki 1926 m. pavasario, tai buvo nekuo nepagrįsti spėliojimai, kurie valdžios buvo nuolat neigiami. Visą laiką buvo teigiama, kad stambių dvarų žemių nusavinimas neturi antilenkiško pobūdžio, ir liečia visus šalies gyventojus. Bet 1926 m. kovo 29 d. „Lietuva“ išspausdino „sensacingą“ žinią – žemės reforma Lietuvoje turėjo grynai antilenkišką pobūdį. Manytina, jog tai buvo labai neapgalvotas poelgis. Lenkai gavo patvirtinimą, jog visą laiką buvo teisūs, o iki to laiko kuo puikiausiai galiojo patarlė, kad už rankos nepagautas – ne vagis. „Dzień Kowieński“ teigimu, ne kiekvienas XX a., kai išaukštinamos demokratijos idėjos ir teisės į tautinę savimonę, prisipažins, kad naudoja viduramžių priespaudos būdą ir persekiojimus savo gyventojų vien dėl to, kad jie yra kito tikėjimo ar kitos tautybės. Tuo tarpu „Lietuva“ „urbi et orbi“ pareiškė, kad tokiu žemės rutulio kampeliu yra Lietuva¹²⁰. Labai drastiškas autoriaus pasakymas, bet, manytina, jog tame yra tiesos. Šalyje, kurioje nuo pat nepriklausomybės paskelbimo buvo išaukštinamos demokratijos idėjos, priimta demokratiška konstitucija (kurioje buvo užtikrintos mažumų teisės ir laisvės), skelbti, jog žemės reformos įstatymo dėka buvo norima susidoroti su lenkų tautybės žmonėmis, yra labai neprotinga. Bet kita vertus, žemės reforma buvo nukreipta prieš stambius lenkų žemvaldžius, o ne prieš visą lenkų tautinę mažumą. Galbūt būtų buvę kitaip, jei stambiais žemvaldžiais Lietuvoje būtų buvę rusai. Net neabejotina, kad žemės reforma tuo atveju būtų nukreipta prieš juos. Bet buvo kaip buvo.

Lenkai nuolat pabrėždavo savo „išskirtinę“, žemės reformos klausimu, reikšmę ir nuolat reformą vertino neigiamai. Jų manymų, žemės reforma, žadėjusi „dangiškąją manų košę“, buvusi jaunos valstybės politinės išminties pagrindas, padėjusi daugeliui partijų padaryti karjerą, kasmet prarasdavo savo populiarumą. Vis daugiau žmonių ja nusivildavo. Šviežiai iškeptas naujakuris, be pinigų, be darbo inventoriaus ir kartais net be stogo virš galvos, mieliau rinkosi „beždžionių medžioklę Brazilijoje arba parduodavo save ir savo šeimą į amerikiečio plantatoriaus vergiją, nei elgetos gyvenimą jam priklausančiame žemės lopinėlyje“¹²¹. Taigi, lenkai įžvelgė dar vieną neigiamą žemės reformos padarinį – emigraciją iš Lietuvos, kuri, be abejo, negalėjo prilygti stambios lenkų dvarininkijos sunaikinimo padariniui.

¹¹⁹ Buchowski K. Polacy w niepodległym państwie Litewskim 1918-1940. – S. 130-131.

¹²⁰ Bez maski // Dzień Kowieński. – Nr. 76. – 9 kwietnia 1926.

¹²¹ Ten pat.

3. 3. „Lietuva – lietuviams“. Valdžia ir tautinės mažumos

Kaip ir reikėjo tikėtis, svarbiausias lenkų spaudoje aptariamas klausimas ir problema, buvo lenkų tautos padėties Lietuvos valstybėje nagrinėjimas. Nagrinėjant šalies vidaus gyvenimą, buvo pirmiausia aptariama, kokį tam tikras įvykis turės poveikį tautinės mažumos gyvenimui. Pirmais nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metais, tarp lenkų vyravo nuomonė, jog Lietuva anksčiau ar vėliau sudarys su Lenkija federaciją, o prie Lietuvos bus prijungtas Vilnius. Kad lenkai, kartu su lietuviais, federacinėje valstybėje turės lygias teises, lenkų ir lietuvių kalbos bus pripažintos valstybinėmis. Bet jei net ir nebus federacinės valstybės, tai Lietuvos valstybėje lenkai irgi bus pripažinti, jų kalba užims lygias pozicijas lietuvių kalbos atžvilgiu. Lietuvos politiniuose sluoksniuose propaguojama demokratinė valstybė, nebuvo įsivaizduojama be demokratinės konstitucijos, o kadangi, Lietuva daugiatautė valstybė, tai ji turi užtikrinti visoms tautoms lygias teises.

Lietuvos konstitucijos projektas šias iliuzijas išsklaidė. 1922 m. kovo 8 d. Steigiamasis seimas priėmė konstitucijos projekto 5-ąjį skyrių, kuriame buvo kalbama, jog šalies valstybine kalba bus tik lietuvių kalba. V. Velhorskio teigimu, tokiu būdu, lenkai, žydai ir baltarusiai buvo priskirti prie „antros klasės“ gyventojų, o jų kalbos nebuvo pripažintos oficialiomis¹²². Bet kitaip ir negalėjo būti. Lietuva, suvereni valstybė, jos gyventojų daugumą sudarė lietuvių kilmės gyventojai, tai natūralu, jog valstybine kalba buvo pripažinta lietuvių kalba. Juk Lenkijos Respublikos lietuviai nereikalavo jų kalbos pripažinti valstybine! Manytina, kad šiuo atveju V. Velhorskis perlenkė lazda, sakydamas, kad tautinės mažumos teisių užtikrinimas, tai jos gimtajai kalbai valstybinės kalbos statuso suteikimas.

Toliau tęsdamas savo polemizuojantį straipsnį, V. Velhorski teigė, kad atsirado privilegijuotos tautos ir kultūros sąvoka, tokiu būdu padalijusi šalies gyventojus į suverenus ir vasalus. Steigiamojo seimo daugumos atstovų nuomone, Lietuvos tautinės mažumos blogai nusiteikę valstybės atžvilgiu, netiki šalies nepriklausomybės idėja, todėl juos reikia priversti mokytis lietuvių kalbos, suteikiant jai valstybinės kalbos statusą¹²³. Tai dar labiau padidino lenkų tautos nepasitenkinimą lietuvių valdžiai, būtent ta valdžia, lenkų nuomone, kuri išsirutulavo dar iš 1918 metų užgimusios valdžios (turima omenyje Taryba). Dar šalies nepriklausomybės kūrimo

¹²² W. W. Litwa-dla litwinów // Dzień Kowieński. – Nr. 57. – 12 marca 1922.

¹²³ Ten pat.

pradžioje, dalis lenkų įsitraukė į valstybinę veiklą, bet greitai pasireiškusi lietuvių politinė tendencija padarė savo. Dalis lenkų patys pasitraukė, nenorėdami prisiimti atsakomybės už tai, kas daroma. Likę valstybinėje tarnyboje užėmė apolitiškas pareigas¹²⁴. Iškilą klausimas, ar jie patys pasitraukė, ar buvo lietuvių valdžios priversti pasitraukti? Kaip ten bebūtų, lenkai svarbių pareigų nepriklausomoje Lietuvos valstybėje neužėmė.

Lenkų tauta, kalbant apie visumą, galbūt mažai domėjosi šalies politinių gyvenimu ir dėl savo apolitiškumo kaltino šalies politinį sluoksnį, kuriam nepriimtina jokia opozicija krašte. Visi, kas galvojo kitaip, nei valdžia, buvo vadinami šalies priešais, išdavikais¹²⁵, o ir pati valstybė, „Dzień Kowieński“ teigimu, priminė vokiečių okupacijos laikų šalį. Kitataučiai vis labiau įbauginami, o lenkų tauta labiausiai nemėgstama¹²⁶. Tiesą sakant, apibrėžimai „mėgsta“ ar „nemėgsta“ yra labai paviršutiniški. Pirmiausia, reikėtų pažymėti, jog mažumų teisės Lietuvoje buvo užtikrintos šalies konstitucijos 73 ir 74 straipsnyje. Be to, 1922 m. gegužės 12 d. Lietuvos atstovai Tautų Sąjungoje pasirašė liečiantį tautinių mažumų teisių Lietuvos Respublikoje apsaugojimo įsipareigojimą. Jo ratifikavimas buvo viena iš sąlygų priimant Lietuvos valstybę į Tautų Sąjungą, bet tai padaryti buvo delsiama. Kokia buvo to priežastis? Juk teisės ir taip buvo užtikrintos? Pirmiausia, reikėtų pažymėti, jog Ženevos paktas didelį dėmesį skyrė tik žydų tautinės mažumos klausimui, tokiu būdu nuskriausdamas kitas tautas. Lyginant Lietuvos konstituciją su Ženevos paktu ir viename, ir kitame numatyta tam tikra autonomija mažumai, kuri tarp šalies gyventojų sudaro žymų skaičių, bet nė viename iš jų tas skaičius nebuvo apibrėžtas. Konstitucija garantuoja tautinę autonomiją tik tai mažumai, kuri visoje šalyje sudaro žymų skaičių. Tuo tarpu Ženevos paktas numatė tam tikras autonomines teises mažumoms, kurios kokiam nors mieste ar pavieta sudaro didelį procentą gyventojų, be to, jame visoms mažumoms, jau nekreipiant dėmesio į jų skaičių, garantuojamos teisės naudoti savo gimtąją kalbą teisme¹²⁷. Kaip matome, skirtumas visgi egzistuoja.

Nepaslaptis, jog nelabai gerai lenkų tautinei mažumai, kaip ir kitoms šalies mažumoms, sekėsi dalyvauti rinkimuose į seimus. Rinkimus į I eilinį seimą lenkai, galima sakyti, pralaimėjo. Gavę tik 2 mandatus seime, lenkų atstovai protestuodami iš seimo pasitraukė.

Tikrą sukrėtimą lenkų tautinė mažuma gavo po 1923 m. rugsėjį įvykusio gyventojų surašymo. Jo duomenimis Lietuvoje gyveno tik 64 tūks. lenkų tautybės gyventojų, tai reiškia, virš 3 %. Patys lenkai nuolat teigė, jog jų gyventa kur kas daugiau, nuo 190 iki 200 tūks., apie 8-9 %

¹²⁴ W. W. O artykule „Ostatnia chwila“ // Dzień Kowieński. – Nr. 20. – 25 stycznia 1922.

¹²⁵ W. W. Monopol na prawowierność // Dzień Kowieński. – Nr. 145. – 5 lipca 1922.

¹²⁶ W. W. Nasz los // Dzień Kowieński. – Nr. 23. – 30 stycznia 1922.

¹²⁷ W. W. Pakt genewski // Dzień Kowieński. – Nr. 207. – 18 września 1923.

visų šalies gyventojų¹²⁸. Visuotinis gyventojų surašymas, lenkų nuomone, neįrodo, jog jų šalyje yra mažai. Vokiečius nuo lietuvių skiria kalba, papročiai ir tikėjimas. Tą patį galima pasakyti ir apie rusus, o juo labiau apie žydus. Tuo tarpu lenkus nuo lietuvių skiria tik kalba, todėl nenuostabu, kad jie yra laikomi supolonizuotais lietuviais¹²⁹. Tokiu būdu, lenkų nuomone, valdžia specialiai sufalsifikavo surašymo rezultatus, norėdama įrodyti, kad lenkų mažumos *en masse* Lietuvoje nėra, yra tik negausus skaičius lietuvių kalbančių lenkiškai, o nedidelis skaičius tikrų lenkų yra papirktas Lenkijos ir užsiima antivalstybine veikla. Gyventojų surašymas, lenkų nuomone, buvo nenormalios šalies gyventojų būsenos fotografija, bet kuo puikiausiai atspindėjo tautinių santykių patologiją, kuri vyravo šalyje lenkų tautinės mažumos atžvilgiu¹³⁰. „Dzień Kowieński“ teigimu, 1924 m. šalyje prasidėjo lenkų tautybės lituanizacija, buvo sulietuvinamos lenkų pavardės, lenkų vaikai priversti lankyti lietuviškas mokyklas, o visą tai paaiškinama tuo, kad tai atsakas į lietuvių tautos polonizaciją, kuri vyko dar unijos su Lenkija laikais¹³¹.

Susidaro įspūdis, kad lenkų gyvenimas Lietuvos valstybės ribose buvo nepakenčiamas. Tik ir skaitai visur, kad jie lituanizuojami, jų žemė atimama, jų teisės varžomos. Iškila klausimas, tai kodėl nieko nepalikti ir neišvažiuoti į jų „gimtąją“ Lenkiją, ar bent į Vilniaus kraštą? Į šį klausimą yra du atsakymai, pirma, jiems gaila buvo palikti savo nekilnojamąjį turtą (jei jie jį vis dar turėjo), antra, jų Tėvynė buvo Lietuva, o svetimoje šalyje (kaip kategoriškai tai neskambėtų) jų niekas nelaukė. Bet iš kitos pusės, lenkų tautinė mažuma norėjo išsaugoti savo tautinį identitetą, kaip tai sekėsi daryti žydams. Šiuo atveju reikėtų pastebėti, kad žydų tautinės mažumos negalime priliginti lenkų tautinei mažumai. Pirmiausia dėl to, kad jos skyrėsi religiniu atžvilgiu, tuo tarpu lenkai, kaip ir lietuviai, buvo katalikai. Net gyventojų surašymo metu galima buvo suklysti, vietoj lenko įrašant lietuvį. Žodžiai yra tikrai labai panašūs. Kaip ten bebūtų, lenkai Lietuvos valstybėje sudarė mažumą, o jos užduotis pritapti prie daugumos.

Kaip žinia, 1922-1926 m. tai krikščionių-demokratų valdymo laikotarpis Lietuvoje. Jie lietuvių tautinio atgimimo laikotarpiu suvaidino labai svarbų vaidmenį, todėl nenuostabu, kad vėliau nepriklausomoje valstybėje krikščionys-demokratai užėmė svarbias pareigas. Per visą valdymo laikotarpį jų santykis su tautinėmis mažumomis buvo įtemptas, ypač tai lietė lenkus. Didelis dėmesys buvo nukreiptas į lenkų švietimą bei religiją jų gimtąją kalba. Nepaslyptins, kad tame laikotarpyje buvo uždaromos lenkų mokyklos, o jei ir neuždaromos, tai lietuvių kalbos pamokų skaičius būdavo didinamas kitų pamokų sąskaita. Labiausiai lenkai nuogaštavo kad, dėl

¹²⁸ Sts. Kilka myśli o wrześnieowym spisie ludności // Chata rodzinna. – Nr. 12. – 9 grudnia 1923. – S. 1-2.

¹²⁹ Wyniki spisu ludności // Dzień Kowieński. – Nr. 253. – 11 listopada 1923.

¹³⁰ Znaczone karty // Dzień Kowieński. – Nr. 138. – 26 czerwca 1924.

¹³¹ Ten pat.

lietuvių gimnazijos Švenčionyse uždarymo, Lietuvoje prasidėjo antilenkiško švietimo akcija¹³². Bet blogiausia, lenkų nuomone, buvo tai, kad valdžia pradėjo varžyti jų tikėjimo laisvę, t.y. varžyti tikėjimą lenkų kalba.

Tikras „antilenkiškas judėjimas“ Lietuvos bažnyčiose vyko 1924-1926 m. Tame laikotarpyje buvo užpuolami kunigai, dėl chuliganiškų lietuvių jaunimo veiksmų nutraukiamos mišios lenkų kalba bei lenkų tikinčiųjų sumušimai. Per visą tą laikotarpį visi lenkalbiai nepriklausomos Lietuvos laikraščiai mirgėjo straipsniais apie tam tikrą įvykį bažnyčioje, apie tam tikrą išpuolį prieš lenkų tikinčiuosius¹³³. Didžiausią lenkų nepasitenkinimą kėlė lietuvių valdžios noras išstumti iš bažnyčios lenkų kalbą. Žinoma, nemalonus dalykas, kai kovos lauku tampa Dievo namai, bet reikėtų priminti, kad tas „laukas“ atsirado dar XIX a. pab.-XX a. pr., tik tada lietuviai ginčijosi su „polonizatoriais“ dėl teisės melstis bažnyčioje gimtąja lietuvių kalba. Nuo to laiko daug vandens nutekėjo, o situacija apsivertė aukštyn kojomis.

Dar kartą grįžtant prie lenkų kalbos situacijos Lietuvoje, reikėtų pastebėti, kad 1925 m. viduryje „Dzień Kowieński“ rašys, jog Lietuvoje vykdyta „nutautinimo“ politika, davė savo vaisius. Jau nedaugelis lenkų prisipažins, kad yra lenkai, o ypač tai liečia valdininko pareigas užimančius asmenis. Anot straipsnio autoriaus, tautinės mažumos tuo laiku pergyveno didelį asimiliacijos spaudimą, tokiu būdu siekiant iš Lietuvos padaryti tautinę valstybę¹³⁴. Bet to nepasisektų, jei pats žmogus neatsisakytų savo prigimties. Dar 1923 m. pab. „Dzień Kowieński“ pasirodė Gžymalos straipsnis, kuriuo jis ragina lenkus mokytis lietuvių kalbos. Jis pripažįsta, kad caro laikais dauguma lenkų nemokėjo lietuvių kalbos, nes jos nebuvo būtina mokėti. Kita vertus, nebuvo ir galimybių jos išmokti. Bet kadangi dabar, Lietuvos valstybė yra suvereni šalis, o lietuvių kalba pripažinta valstybine, lenkai turėtų jos išmokti, pirmiausia tam, kad turėtų lygias su lietuviais galimybes įsidarbinti¹³⁵. Taigi, nesuprantamas lenkų nuogąstavimas, kad dauguma jų tautiečių asimiliavosi.

3. 4. Liaudininkų-socialdemokratų vyriausybės politika ir 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas

1926 m. gegužės 8-10 dienomis Lietuvoje įvyko rinkimai į III Seimą. Jie atnešė sensacingus pokyčius į šalies politinį gyvenimą. Nuo 1922 m. šaliai vadovavęs krikščionių-

¹³² Grzymała. Dalsza ofenzywa // Dzień Kowieński. – Nr. 26. – 31 stycznia 1924.

¹³³ Buchowski K. Polacy w niepodległym państwie Litewskim 1918-1940. – S. 135-138.

¹³⁴ B. Błazeństwo // Dzień Kowieński. – Nr. 98. – 7 maja 1925.

¹³⁵ Grzymała. Uczmy się po litewsku // Dzień Kowieński. – Nr. 221. – 4 października 1923.

demokratų blokas patyrė pralaimėjimą. Jiems tai buvo menkas džiaugsmas, bet tuo tarpu Lietuvos lenkai buvo tuo patenkinti. „Dzień Kowieński“ siūlė rinkimų datą laikyti lužine data, kuri atnešė krašto gyventojams viltį, kad galbūt nuo šios dienos gyvenimas pagerės¹³⁶. Rinkimuose į III seimą laimėjo liaudininkai – 15 mandatų, antroje vietoje liko socialdemokratai – 15, tretieji – krikščioniai demokratai – 14, ūkininkų sąjunga – 11 mandatų, darbo federacija – 5, Klaipėdos vokiečiai – 5, tautininkai – 3 (iki šiol seimuose mandatų neturėjo), ūkininkų partija – 2, lenkai – 4 mandatus, žydai – 3 ir vokiečiai – 1¹³⁷. Lenkus III seime atstovavo Janas Bucevičius, Viktoras Budzinskis, Tomašas Gižynskis ir Boleslovas Liutykas. V. Budzinskis ir B. Liutykas jau atstovavo lenkams II seime.

Grįžtant prie III seimo sudėties, reikėtų pastebėti, kad šiuo atveju rinkimus laimėjo kairieji. Lenkai su nekantrumu laukė tos dienos, kada paaiškės, kokios partijos valdys kraštą. Dėl vieno buvo sutarta tikrai, kad krikščionys-demokratai pereis į opoziciją. Tuo tarpu lenkai vėlgi pasisakė už busimos vyriausybės palaikymą, kadangi kaip ir anksčiau yra pasiruošę dirbti valstybės naudai¹³⁸. Jie ir anksčiau buvo pasiruošę dirbti valstybės labui, tik kad jų pagalbos mažai kam reikėjo, nes jie, pačių lenkų nuomone, buvo laikomi valstybės priešais. Ir lenkai tai pripažino, jie buvo priešai, bet ne Lietuvos, bet krikdemų vyriausybės, kuri atvedė kraštą į pražūtį, o tautinių mažumų teises nuolat varžė¹³⁹. Išrinkus naują seimą, lenkai tikėjosi, jog situacija krašte žymiai pagerės, pagerės ir jos, lenkų tautinės mažumos, padėtis šalyje.

Lietuvos Respublikos prezidentu buvo išrinktas Kazys Grinius, o liaudininkai sudarė koaliciją su socialdemokratais. Naują vyriausybę, remiamas tautinių mažumų seime, sudarė liaudininkas M. Šleževičius.

Gegužės mėnesį Lenkijoje įvykus perversmui ir faktiškai atėjus į valdžią J. Pilsudskui, lenkų tautinės mažumos padėtis Lietuvos valstybėje susikomplicavo. Krikščionys-demokratai ir toliau seime kurstė ugnį, ragindami nesudarinti su tautinėmis mažumomis, o ypač lenkais, jokios sutarties. Tuo tarpu aktualų kompromisą su lenkų tautine mažuma seime gynė tautininkas A. Voldemaras, sakydamas, jog Lenkijos lenkus skiria nuo Lietuvos lenkų, kurie gyvena Lietuvoje nuo seno ir visai neseniai vadino save lietuviais. Už PWO nusikaltimus neturi kentėti ateinančios kartos. A. Voldemaro teigimu, lenkus reikia įtraukti į šalies politinį gyvenimą, suteikiant jiems lygybę, o tautinės savimonės klausimą palikti spręsti pačiam žmogui¹⁴⁰.

¹³⁶ Szkodniki // Dzień Kowieński. – Nr. 146. – 8 lipca 1926.

¹³⁷ Skład osobisty III Sejmu // Dzień Kowieński. – Nr. 111. – 23 maja 1926.

¹³⁸ Kto będzie rządził Krajem? // Chata rodzinna. – Nr. 19. – 30 maja 1926.

¹³⁹ O nowym Sejmie // Chata rodzinna. – Nr. 21. – 13 czerwca 1926. – S. 2.

¹⁴⁰ Pos. Woldemaras o mniejszościach narodowych w Litwie // Dzień Kowieński. – Nr. 141. – 2 lipca 1926.

Pirma, ką padarė susirinkęs naujas seimas, tai 1926 m. birželio 17 d. šalyje panaikino karo stovį. Lenkų tautinė mažuma tai vertino labai teigiamai¹⁴¹, kadangi buvo panaikinta mirties bausmė, uždrausta deportacija iš šalies (kas ne karta buvo praktikuojama su lenkais), uždraustos namų ir butų rekvizicijos, atgaivinama spaudos ir susirinkimų laisvė. Gyvenimo normas ir vėl sudaro įstatymai, kuriuos anksčiau dažnai pakeisdavo administracinės normos¹⁴².

Bet jau labai greitai lenkų tautinės mažumos svajonės išsisklaidė. Praėjus keliems mėnesiams po rinkimų, „Dzień Kowieński“ rašė, kad politinės partijos, kurios buvo išrinktos į seimą, žadėjo grąžinti pilietinę lygybę ir laisvę, panaikinti kraštui atneštą žalą. Lenkai kaip ir likusieji valstybės gyventojai palaikė tokius politikų norus. Bet krikščionių-demokratų antilenkiška veikla nesibaigė. Jie ir toliau tęsė savo „užpuolius“. Lenkai nuogąstavo, kad naujai išrinkta vyriausybė per keturis mėnesius taip ir nesugebėjo įvykdyti šio aparato sanacijos, bet vis labiau pasiduoda krikščionių-demokratų įtakai¹⁴³. Kuo labiau liudininkai ir socialdemokratai, lenkų teigimu, bando užmegzti gerus santykius su lenkais, tuo smarkiau tam priešinasi krikščionių demokratų partija.

Liaudininkų-demokratų valdymo laikotarpis buvo per trumpas, be didelių politinių sukrėtimų ar „anomalijų“, kad apie jį galima būtų daug prirašyti, ir tai pastebima lenkų spaudoje. Gali pasirodyti keista, bet „Dzień Kowieński“ tame laikotarpyje ir toliau daugiau dėmesio skyrė krikščionims-demokratams, nei valdančioms partijoms, o paaiškinti tai galima tuo, kad pirmieji ir toliau tęsė savo antilenkišką politiką.

1926 m. gruodžio 17 d. Lietuvoje pasibaigė liaudininkų ir socialdemokratų valdymo laikotarpis. Buvo įvykdytas karinis perversmas ir valdžią į savo rankas perėmė tautininkai. Valstybės vadovo postą užėmė A. Smetona, naują vyriausybę sudarė A. Voldemaras. Šalyje buvo sugrąžintas karo stovis, sugriežtinta cenzūra¹⁴⁴. Gruodžio 22 d. „Dzień Kowieński“ pasirodė tuo metu jau ministro pirmininko A. Voldemaro interviu apie gruodžio 17 d. perversmą. Jis įdomus tuo, kad A. Voldemaras kalbėjo ir apie tautines mažumas, viena kurių, kaip žinia, yra ir lenkai. Taigi, jo teigimu, nuversta vyriausybė kilo iš nenatūralios parlamentarinės kombinacijos. Ją palaikė socialdemokratai, liaudininkai ir tautinės mažumos, kurioms buvo daug kas pažadėta. Tautinėms mažumoms teikiamos privilegijos privertė sunerimti plačiąją Lietuvos visuomenę¹⁴⁵.

¹⁴¹ Stan wojenny został zniesiony // Dzień Kowieński. – Nr. 131. – 18 czerwca 1926.

¹⁴² Co przynosi zniesienie stanu wojennego? // Dzień Kowieński. – Nr. 133. – 20 czerwca 1926.

¹⁴³ St. L. „I nie wódz nas na pokuszenie“ // Dzień Kowieński. – Nr. 202. – 12 września 1926.

¹⁴⁴ Tymczosowy Rząd Wojenny // Dzień Kowieński. – Nr. 280. – 19 grudnia 1926.

¹⁴⁵ Prezes Ministrów prof. Waldemaras o przewrocie 17 grudnia // Dzień Kowieński. – Nr. 282. – 22 grudnia 1926.

Galima drąsiai teigti, jog 1926 m. gruodžio 17 d. baigėsi pusę metų trukęs lenkų tautinės mažumos „aukso amžius“.

Savo nuomonę apie 1926 m. gruodžio 17 dienos perversmą „Dzień Kowieński“ išdrįso pareikšti tik po mėnesio. Jis užėmė stebėtojo pozicijas ir laukė, kaip susiklostys politinė padėtis šalyje. Be to, daug ką lėmė sugriežtinta cenzūra bei karo stovio šalyje įvedimas. Pasirodęs 1927 m. sausio 29 d. straipsnis neišreiškė jokios nuomonės perversmo atžvilgiu. Skaitytojams buvo pateiktos naujienos grynai informacinio pobūdžio. Kas buvo nuveikta seime ir kokias pozicijas užėmė lenkų frakcija¹⁴⁶. O kokias dar pozicijas ji galėjo užimti? Savaime aišku, jog palankias naujai vyriausybei.

Grįžtant prie pačio perversmo įvertinimo lenkų spaudoje, reikėtų pastebėti, jog jis buvo vertinamas labai palankiai. Susipažinus su lenkų tautos nuolatine kova su nepriklausomos Lietuvos valdžia, tuo labai sunku patikėti. Pirma, kas ateina į galvą, kad straipsnis buvo parašytas veikiamas karinės cenzūros. Anot jų, lenkų, perversmas buvo brandinamas jau ilgą laiką. Tai, kad jis įvyko greitai ir be kraujo praliejimo, tai dar labiau patvirtina. M. Šleževičiaus vyriausybė sprogo kaip muilo burbulas, nepalikdama jokiu pėdsakų. Perversmas įvyko be kraujo praliejimo, net be incidentų, o tai, lenkų teigimu, parodo tikras visuomenės nuotaikas ir norus. Per šešis valdymo mėnesius, liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybei taip ir nepavyko sukristalizuoti savo politinės programos, todėl nenuostabu, kad ji greitai buvo jėga nuversta. „Dzień Kowieński“ nuomone, Lietuvai šiuo metu reikalinga politinė partija, kurios programoje numatyta pagerinti šalies ekonominę padėtį. Išlaisvinti kraštą nuo elgetos likimo – tai realiausia, labiau suprantama, populiari ir trokštama politinė programa, kurios realizavimas panaikins visas abejones, išgydys nuo visų krizių ir atvers giedro rytojaus perspektyvas¹⁴⁷. Tai, kas po perversmo laukė lenkų tautinę mažumą, jau sudaro kito tyrimo objektą, koks buvo, pavyzdžiui, „autoritarinės“ Lietuvos lenkakalbės spaudos požiūris į valstybę.

¹⁴⁶ St. Lud. Z minionej chwili // Dzień Kowieński. – Nr. 23. – 29 stycznia 1927.

¹⁴⁷ Bazylewicz D. Kryzys // Dzień Kowieński. – Nr. 21. – 27 stycznia 1927.

Išvados

1. Vilniaus krašto problema per visą aptariamąjį laikotarpį sudarė svarbiausią Lietuvos užsienio politikos klausimą, bei labai neigiamai atsiliepė Lietuvos ir Lenkijos tarpusavio santykiams. Siūloma Tautų Sąjungos pagalba, t. y. P. Hymanso projektai nei vienai ginče dalyvavusiai šaliai nebuvo priimtini. Lietuva atmetusi antrą P. Hymanso projektą, Lietuvos lenkų tautinės mažumos nuomone, ir ateityje daugiau pralaimėjo, nei laimėjo. Antras projektas garantavo ne tik Klaipėdos prijungimą, bet taip pat suteikdavo galimybę į Lietuvos valstybės sudėtį įjungti Vilniaus kraštą. P. Hymanso projektas suteikdavo Lietuvai ekonominio egzistavimo galimybę, pabrėžiant jos tranzitinį charakterį. Lietuvai projekto nepriėmus, lenkų nuomone, pablogėjo jos ne tik ekonominė padėtis, bet ir įvaizdis tarptautinėje arenoje, davęs pradžią krašto izoliacijai.
2. 1922 m. sausio 8 d. vykusius „Vidurinėsios Lietuvos“ rinkimus į Vilniaus seimą, lenkų mažuma palaikė. Jų manymu, dar 1920 m. sugrįžę iš Kauno į Vilnių Lietuvos politiniai veikėjai prakalbo į vilniečius Muravjovo ir Novosilcevo kalba, todėl nenuostabu, kad Vilniaus kraštas pasisakė už prijungimą prie Lenkijos. Jei jie būtų buvę lojalesni – Vilniaus klausimas būtų išspręstas jų naudai. Lietuvos lenkų nuomone, tik lietuvių nacionalizmas kaltas dėl to, kad Vilnius prarastas visiems laikams.
3. Nepriklausomos Lietuvos lenkakalbėje spaudoje buvo palaikomas ir neutralios zonos panaikinimas. Tautų Sąjunga, palikdama šį žemės ruožą likimo valiai, padarė iš jo XVI a. Zaporožę, kur vyko kaimų plėšikavimai ir niokojimai. Neutralios zonos padalijimas reikštų oficialios sienos tarp dviejų kaimyninių valstybių nustatymą. Teisiškai niekas nepasikeistų, ar Lietuvos-Lenkijos pasienyje būtų dvi demarkacinės linijos ir neutrali zona tarp jų, ar viena siena. Be to, šioje teritorijoje būtų pabaigta su banditizmu.
4. Nemuno internacionalizavimo klausimas buvo antras svarbiausių po Vilniaus krašto klausimo. Lietuvos lenkakalbėje spaudoje tam klausimui buvo skirta nemažai dėmesio. Buvo prieita išvada, kad šios upės internacionalizavimas ekonominių požiūriu Lietuvai būtų labai naudingas. Šiai problemai skirtas Kopenhagos ir Lugano derybas, lenkų mažuma vertino skeptiškai, tarsi iš anksto numatydamą, kad jos neatneš jokių teigiamų rezultatų. Lietuvos užsispyrimas Vilniaus klausimo atžvilgiu ir Nemuno internacionalizavimo atidėliojimai dar labiau tarptautinėje arenoje Lietuvos valstybę izoliavo bei pagilino jos ekonominę krizę.

5. 1926 m. gegužę Lietuvoje ir Lenkijoje pasikeitusi politinė situacija, Lietuvos lenkams neatnešė laukiamų rezultatų. Lenkakalbė spauda apie šituos du įvykius rašė daug, bet taip ir neišsakė savo nuomonės. Buvo tikimasi, kad santykiai tarp dviejų valstybių pagerės. Spaudoje pasigirsdavo nuogaštavimų, jog Lietuva ir toliau traktavo Lenkiją kaip didžiausią savo priešą, ir net tam, kad apsisaugotų nuo galimos jos agresijos, sudarė nepuolimo sutartį su SSRS. Šią sutartį lenkai vertino neigiamai.
6. Lietuvos valstybės vidaus gyvenimas, visuose atžvilgiais, buvo vertinamas neigiamai. Lenkakalbėje spaudoje buvo nuolat apeliuojama į 1922 m. rugsėjį priimtą konstituciją, kuri nors ir garantavo šalies tautinių mažumų teises ir laisves bet jų nebuvo laikomasi. Per visą aptariamąjį laikotarpį lenkų spauda mirgėjo neigiamai atsiliepimais apie krikščionių-demokratų šalies valdymą. Buvo prieita išvada, jog jų valdymas atvedė Lietuvos valstybę ne tik į giliają ekonominę krizę, bet ir izoliavo kraštą ne tik nuo Lenkijos bet ir nuo viso likusio pasaulio. Be to, valdžios santykis su tautinėmis mažumomis tame laikotarpyje buvo įtemptas. Buvo varžoma ne tik kalbos laisvė, bet ir tikėjimo bei švietimo gimtąją kalba galimybės. Nenuostabu, kad lenkai savo spaudoje nešykštėjo blogų atsiliepimų valdžios atžvilgiu.
7. Didelis smūgis lenkų stambiajai dvarininkijai buvo suduotas per 1922 m. vasario mėnesį priimtą žemės ūkio įstatymą. Lenkų spaudoje įsivyravo nuomonė, jog žemės reforma buvo nukreiptą vien prieš juos, t. y. lenkus, kad ji buvo priimta ne tam, kad būtų pagerintas Lietuvos žemės ūkis, bet tam, kad būtų sunaikintas „lenkiškasis imperializmas“ šalies viduje. Be to, jų manymu, žemės reforma neatnešė lauktų rezultatų, o tik dar labiau pablogino Lietuvos kaimo gyvenimą. Todėl nenuostabu, kad lenkai spaudoje žemės reformą vaizdavo juodomis spalvomis.
8. 1926 m. gegužės mėnesį įvykčius šalies politinius pokyčius lenkakalbė spauda vertino teigiamai. Rinkimus į III seimą pralaimėjus krikščionims-demokratams, buvo tikimasi ne tik šalies vidaus situacijos pagerėjimo, bet ir Lietuvos įvaizdžio užsienyje pakilimo. Pusės metų „atšilimo“ laikotarpis ir liaudininkų bei socialdemokratų valdymas neatnešė lenkams didelių sukrėtimų, todėl naujas valdantysis politinis sluoksnis lenkakalbėje spaudoje nebuvo peikiamas. Tik pasigirsdavo nuogaštavimai, kad jie kartais paduodavo krikščionių-demokratų įtakai.

Attitude of Polish Press of Independent Lithuania toward the Lithuanian-Polish Relation and State Political Development in 1922-1926

Lithuania just like other countries of Europe is a multinational country. It's been a long time this country is occupied by people of diverse culture, religion and customs. It especially can be noticed in the beginning of the 20th century after the First World War in Europe when the greatest empires of that time have collapsed. At that time when Lithuania was independent in 1923 there were over 2 million residents in the country according to the universal data compilation (excluding the city of Vilnius and Klaipėda) and 3,2 % of all population were Polish people.

Polish press that was issued between the World Wars can be firmly called the expression of Polish national minority's attitude and opinion. The investigation of the Polish press provides an opportunity to take a look at the country's inner political, economic and social evolution as well as the relationship between Lithuania and Poland the way Polish nation saw all of it. We should emphasize in advance that this attitude has always been negative.

The problem of Vilnius' territory at that time was one of the most significant questions of Lithuanian foreign policy. Polish press has always expressed a huge attention concerning Lithuanian and Polish mutual relationship and always was supporting the Polish side. Their opinion was not positive regarding the fact that Lithuania has denied the projects of P. Hymans. Lithuania has lost much more than it has won because of that – Polish people thought. The territory of Vilnius, also known as the "Middle Lithuania" has been connected for a long time to Poland by the decision of Nation Union. Polish residents in Lithuania blamed Lithuanian nationalism because of the loss of the territory of Vilnius. They said there should be no surprise that the territory of Vilnius during the elections to the Parliament of Vilnius in 1922 January the 8th was connected to Poland as Lithuanian politicians after coming back from Kaunas to Vilnius in 1920 were using the speech of Muravjov and Novosilcev talking to the residents of Vilnius.

Polish press was talking a lot about the destruction of neutral zone between two neighbor countries and was rising up the question concerning making the river Nemunas international. Since Lithuania had obligations to the Nation Union to make the river Nemunas international and still, was hesitating to solve this question, it led the Polish residents in Lithuania to estimate it

negatively. They claimed it would be a positive action to make the river Nemunas international as Lithuania was facing economic crisis.

Regarding the evolution of inner politics of the country we can briefly mention that polish press was criticizing Lithuanian authority. First of all they emphasized that the rights of national minorities have always been restricted even though they are guaranteed by the constitution of the country. There was a huge stroke that rich polish landowners faced when farming law came to power. Polish landowners accepted it as the weapon being used against them. There was a huge apprehension concerning restriction of polish language at schools and the church.

To conclude we can say that polish people were estimating negatively both Lithuanian inner policy and foreign policy.

Šaltiniai ir literatūra

Šaltiniai

1. 3-tygodniowa przerwa w rokowaniach polsko-litewskich w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 205. – 19 września 1925.
2. Akcja księży litewskich w Wileńszczyźnie przeciwko wyborom // Dzień Kowieński. – Nr. 4. – 5 stycznia 1922.
3. B. Błżeństwo // Dzień Kowieński. – Nr. 98. – 7 maja 1925.
4. B. Miecz Damoklesa // Dzień Kowieński. – Nr. 18. – 23 stycznia 1925.
5. B. Zwycięstwo prawdy // Dzień Kowieński. – Nr. 108. – 18 maja 1923.
6. Bazylewicz D. Kryzys // Dzień Kowieński. – Nr. 21. – 27 stycznia 1927.
7. Bazylewicz D. Potrzeba pokoju // Dzień Kowieński. – Nr. 177. – 13 sierpnia 1926.
8. Bazylewicz D. Teorje wileńskie a praktyka Lugano // Dzień Kowieński. – Nr. 239 – 29 października 1925.
9. Bez maski // Dzień Kowieński. – Nr. 76. – 9 kwietnia 1926.
10. Beznadziejny stan rokowań kopenhaskich // Dzień Kowieński. – Nr. 199. – 12 września 1925.
11. Bezpośrednie układy polsko-litewskie w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 185. – 25 sierpnia 1925.
12. C. S. 9 luty 1919-1924 r. Pięciolecie polskiej prasy codziennej w kownie // „Dzień Kowieński“. – Nr. 33. – 9 lutego 1924.
13. Co przynosi zniesienie stanu wojennego? // Dzień Kowieński. – Nr. 133. – 20 czerwca 1926.
14. D. B. „Coś się popsło w tem królestwie duńskim...“ // Dzień Kowieński. – Nr. 207. – 22 września 1925.
15. Decyzja konferencji Ambasadorów a stanowisko rządu litewskiego w sprawie wileńskiej // Dzień Kowieński. – Nr. 243. – 4 listopada 1926.
16. Delegacja polska żąda utworzenia konsulatu w Kłajpedzie // Dzień Kowieński. – Nr. 196. – 8 września 1925.
17. Dzień 8 stycznia w okupowanej Litwie // Litwa. – Nr. 6. – Kowno, 8 stycznia 1922.
18. Grzymała. Dalsza ofenzywa // Dzień Kowieński. – Nr. 26. – 31 stycznia 1924.

19. Grzymała. Uczmy się po litewsku // Dzień Kowieński. – Nr. 221. – 4 października 1923.
20. J. E. Były wybory czy nie były // Litwa. – Nr. 10. – Kowno, 13 stycznia 1922.
21. Klęska // Dzień Kowieński. – Nr. 44. – 10 marca 1922.
22. Kopenhaga // Dzień Kowieński. – Nr. 185. – 8 września 1925.
23. Kozi róg // Dzień Kowieński. – Nr. 84. – 14 kwietnia 1922.
24. Kto będzie rządził Krajem? // Chata rodzinna. – Nr. 19. – 30 maja 1926.
25. Lietuvos valstybės konstitucija // Vyriausybės žinios. – Nr. 100. – 1922 m. rugpjūčio 6 d.
26. Ludowcy przeciwko układom z Polską w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 187. – 28 sierpnia 1925.
27. Mieczem czy rozumem? // Dzień Kowieński. – Nr. 10. – 20 sierpnia 1922.
28. Nagurski T. Wolna trybuna. Lugano // Dzień Kowieński. – Nr. 237. – 27 października 1925.
29. O nowym Sejmie // Chata rodzinna. – Nr. 21. – 13 czerwca 1926.
30. O reformie agrarnej // Strzecha rodzinna. – Nr. 23. – 27 sierpnia 1922.
31. O reformie agrarnej // Strzecha rodzinna. – Nr. 30. – 22 października 1922.
32. Otwarcie konferencji w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 193. – 1 września 1925.
33. Otwarcie Sejmu // Dzień Kowieński. – Nr. 123. – 7 czerwca 1923.
34. Polska nie ma o co prowadzić wojny // Dzień Kowieński. – Nr. 162. – 27 lipca 1926.
35. Pos. Woldemaras o mniejszościach narodowych w Litwie // Dzień Kowieński. – Nr. 141. – 2 lipca 1926.
36. Przebieg rokowań polsko-litewskich w Kopenhadze // Dzień Kowieński. – Nr. 211. – 26 września 1925.
37. Przyznali się // Chata rodzinna. – Nr. 6. – 14 lutego 1926.
38. R. Arytmetyka wyborcza Chrześcijańskiej Demokracji // Dzień Kowieński. – Nr. 245. – 1 listopada 1922.
39. R. Jeszcze o rezultatach wyborów do Sejmu – jakie być miały, a jakiemy się stały // Strzecha rodzinna. – Nr. 34. – 26 listopada 1922.
40. Ratyfikacja traktatu o nienapadaniu między Litwą a ZSSR // Dzień Kowieński. – Nr. 162. – 27 lipca 1926.
41. Sejm Wileński // Dzień Kowieński. – Nr. 44. – 24 lutego 1922.
42. Skład osobisty III Sejmu // Dzień Kowieński. – Nr. 111. – 23 maja 1926.
43. Socjaldemokraci żądają nawiązania stosunków ekonomicznych z Polską // Dzień Kowieński. – Nr. 273. – 10 grudnia 1926

44. St. L. „I nie wódź nas na pokuszenie“ // Dzień Kowieński. – Nr. 202. – 12 września 1926.
45. St. Lud. Z minionej chwili // Dzień Kowieński. – Nr. 23. – 29 stycznia 1927.
46. Stan wojenny został zniesiony // Dzień Kowieński. – Nr. 131. – 18 czerwca 1926.
47. Sts. Kilka myśli o wrześniowym spisie ludności // Chata rodzinna. – Nr. 12. – 9 grudnia 1923.
48. Szkodniki // Dzień Kowieński. – Nr. 146. – 8 lipca 1926.
49. Tymczsowy Rząd Wojenny // Dzień Kowieński. – Nr. 280. – 19 grudnia 1926.
50. Układy polsko-litewskie w Kopenhadze zostały przerwane // Dzień Kowieński. – Nr. 197. – 10 września 1925.
51. Utarczki polsko-litewskie przy linii demarkacyjnej // Dzień Kowieński. – Nr. 46. – 27 lutego 1926.
52. Uwagi o „Kłesce“ // Dzień Kowieński. – Nr. 75. – 4 kwietnia 1922.
53. W. W. Cezarowie i pretorjanie // Dzień Kowieński. – Nr. 172. – 8 sierpnia 1922.
54. W. W. Czy walczymy o Wilno? // Dzień Kowieński. – Nr. 46. – 26 lutego 1922.
55. W. W. Figle mądrości // Dzień Kowieński. – Nr. 105. – 15 maja 1923.
56. W. W. Jaka będzie decyzja? // Dzień Kowieński. – Nr. 188. – 22 sierpnia 1922.
57. W. W. Kryzys gabinetowy // Dzień Kowieński. – Nr. 286. – 21 grudnia 1922.
58. W. W. Litewskie Zaporozże // Dzień Kowieński. – Nr. 173. – 6 sierpnia 1922.
59. W. W. Międzynarodowy Niemen a niepodległość kraju // Dzień Kowieński. – Nr. 165. – 28 lipca 1922.
60. W. W. Monopol na prawowierność // Dzień Kowieński. – Nr. 145. – 5 lipca 1922.
61. W. W. Nasz los // Dzień Kowieński. – Nr. 23. – 30 stycznia 1922.
62. W. W. Nowe wybory // Dzień Kowieński. – Nr. 70. – 29 marca 1923.
63. W. W. Nowe zahaczenie // Dzień Kowieński. – Nr. 31. – 9 lutego 1923.
64. W. W. Nowiny // Dzień Kowieński. – Nr. 91. – 26 kwietnia 1922.
65. W. W. O artykule „Ostatnia chwila“ // Dzień Kowieński. – Nr. 20. – 25 stycznia 1922.
66. W. W. Pakt genewski // Dzień Kowieński. – Nr. 207. – 18 września 1923.
67. W. W. Początek pracy sejmowej // Dzień Kowieński. – Nr. 134. – 20 czerwca 1923.
68. W. W. Podział zony neutralnej // Dzień Kowieński. – Nr. 41. – 22 lutego 1923.
69. W. W. Pozostałości niewoli // Dzień Kowieński. – Nr. 58. – 14 marca 1922.
70. W. W. Precz ułudy! // Dzień Kowieński. – Nr. 218. – 30 września 1922.
71. W. W. Projekt Pół-demokratycznej Konstytucji // Dzień Kowieński. – Nr. 49. – 2 marca 1922.

72. W. W. Rehabilitacja „Projekt Hymansa” // Dzień Kowieński. – Nr. 97. – 4 maja 1923.
73. W. W. Rozterki // Dzień Kowieński. – Nr. 11. – 16 stycznia 1923.
74. W. W. Różnica zdań // Dzień Kowieński. – Nr. 273. – 5 grudnia 1922.
75. W. W. Spór odżył // Dzień Kowieński. – Nr. 33. – 11 lutego 1923.
76. W. W. „Surcum corda” // Dzień Kowieński. – Nr. 48. – 1 marca 1922.
77. W. W. Troskliwa mama // Dzień Kowieński. – Nr. 30. – 7 lutego 1922 .
78. W. W. Ustalenie granic Polski, jako zapowiedź nowego układu sił // Dzień Kowieński. – Nr. 69. – 28 marca 1923.
79. W. W. Uznanie „de jure” // Dzień Kowieński. – Nr. 7. – 11 stycznia 1923.
80. W. W. Węzeł Gordyjski // Dzień Kowieński. – Nr. 59. – 15 marca 1923.
81. W. W. Wybory czy loterja? // Dzień Kowieński. – Nr. 225. – 8 października 1922.
82. W. W. Wybór z dwojga złego // Dzień Kowieński. – Nr. 119. – 2 czerwca 1923.
83. W. W. Zwycięstwo // Dzień Kowieński. – Nr. 113. – 25 maja 1923.
84. Wobec nowego Sejmu // Dzień Kowieński. – Nr. 244. – 31 października 1922.
85. Wybory w Wileńszczyźnie: zwycięstwo aneksjonistów. Taktyka żydów // Dzień Kowieński. – Nr. 10. – 13 stycznia 1922.
86. Wyniki spisu ludności // Dzień Kowieński. – Nr. 253. – 11 listopada 1923.
87. Znaczone karty // Dzień Kowieński. – Nr. 138. – 26 czerwca 1924.
88. Žemės reformos įstatymas // Vyriausybės žinios. – Nr. 83. – 1922 m. balandžio 3 d.

Publikuoti dokumentai

1. Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1917-1994 m.//Dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1998. – P. 248.

Literatūra

1. Buchowski K. Polacy w niepodległym państwie Litewskim 1918-1940. – Białystok, 1999. – S. 320.
2. Buchowski K. Szkice polsko-litewskie : czyli o niełatwym sąsiedztwie w pierwszej połowie XX wieku. - Toruń, 2005. – P. 217.
3. Budecki Z. Stosunki polsko-litewskie po wojnie światowej 1918-1928. – Warszawa, 1928. – S. 96.
4. Chomiński L. Polska a Litwa Środkowa. – Wilno, 1921. – S. 30.
5. Jackiewicz M. Polskie życie kulturalne w Republice Litewskiej 1919-1940. – Olsztyn, 1997. – S.
6. Kolarz B. Ustrój Litwy Środkowej w latach 1920-1922. – Gdańsk, 2004. – S. 218.
7. Łossowski P. Konflikt polsko-litewski : 1918-1920 – Warszawa, 1995. – P. 252.
8. Łossowski P. Stosunki polsko-litewskie 1921-1939. – Warszawa, 1997. – S. 392.
9. Purickis J. Seimų laikai // Pirmasis nepriklausomas Lietuvos dešimtmetis 1918-1928 m. – Londonas: Nida, 1959. – P. 175.
10. Srebrakowski A. Sejm Wileński 1922 roku – idea i jej realizacja // Historia, nr XCIX – Wrocław, 1993. – P. 144.
11. Vilkelis G. Lietuvos ir Lenkijos santykiai tautų Sąjungoje. – Vilnius, 2006. – P. 232.
12. Wielhorski W. Polska a Litwa. Stosunki wzajemne w biegu dziejów. – London, 1947. – S. 376.

Numer
POMYŚLICY
25 ct.

DZIEŃ KOWIENSKI

CODZIENIE
OPRÓCZ DNI
POŚWIĘTYCH.

Warunki prenumeraty z odnośzeniem do domu i przesyłką pocztową **3 lity** miesięcznie.

ADRES Redakcji i Administracji: ulica MICKIEWICZA 20,
wejście z ulicy 2-je piętro.

Administracja otwarta codziennie od g. 9—2 po poł. w niedziele i święta od 10—12 w poł. •• Redakcja otwarta 11—12 w poł. codziennie oprócz świąt.
Ceny ogłoszeń za wiersz petitu na 1-ej stronie 70 ct., na 2-ej 40 ct., dla poszukujących pracy za wiersz 20 ct.

Kowno, 9 lutego 1924 r.

Dzisiaj, upływa pięć lat istnienia polskiej prasy codziennej w Kownie. Nie jest to, co prawda, okres czasu zbyt obszerny, lecz gdy się przypomni, co społeczeństwo polskie w Litwie, a nieodłącznym z nim związanym i prasa nasza, w ciągu tych minionych pięciu lat przeżyło i co przecierpiała, warto jest nieco na chwilę i rzucić okiem wstecz.

Wszyscy wiemy zbyt dobrze, że nie wonne róże i nie miękkie kwiaty ścisnęły nam drogę i sami, o własnych siłach, uzbrojeni w stalowy hart ducha i wiary w prawdziwość swej sprawy, kroczącymi zawsze naprzód w ciągłej niezmordowanej walce, walczyliśmy często już nie tyle o lepsze, ile wogóle o samo istnienie swe, o to, by być, by trwać... I teraz w tej krótkiej chwili wytchnienia nie rany swe będziemy liczyć, nie żal i smutek w swych sercach mamy wzniecać, nie wspomnienia wczorajszych może jeszcze zmagani nierównych przywoływać. Nie. Przypomnijmy sobie raczej to, cośmy zdobyli: świadomość swej jednności i nieugiętej woli w dążeniu ku temu, co pożądanym zawsze przewodniczącą ideą naszą — obronie praw Polaka w Litwie.

A światło tej idei niechże prowadzi nas
„per aspera ad astra“

9 lutego 1919—1924 r.

Pięćciolecie polskiej prasy codziennej w Kownie.

Przed pięciu latami niewielkie grono ludzi, powodowane koniecznością podawania jakiegobądź polskiego słowa drukowanego swym rodakom przystąpiło do wydawnictwa pisma „Głos Kowieński“ narazie nie codziennego, lecz ukazującego się trzy razy tygodniowo. A konieczność ta była palącą, gdy społeczeństwo nasze zostało pobawione nawet niewielkiej części polskiej, wydawanej w Wilnie za okupacji niemieckiej, skutkiem zajęcia następnie podczas odwrotu Niemców terytorium Wilna przez bolszewików.

9-go lutego 1919 r. więc ukazał się pierwszy numer „Głosu Kowieńskiego“. Pismo skromnych rozmiarów nie stawiało sobie zbyt rozległych celów, wyzwało tylko do skupienia się społeczeństwa wszystkich poczuwających się do nas do narodowości polskiej, by wspólnymi siłami pracować nad zadaniem naszego bytu narodowego w Litwie. Za myśl przewodnią „Głos“ miał obrał słowa Maurycego Muchomajskiego, które należy sobie przypominać zawsze, a dziś może jeszcze więcej niż kiedyś: „Rachujemy na wszystko, co wypaść może, ale na nic nie spuszczaamy i nie ustajemy w nic, tylko w samych siebie“.

Ciężkie były warunki materialne, z którymi trzeba było walczyć, niejednokrotnie wiele, skromnie mówiąc, kłopotliwie powitanie organów prasy litewskiej, z których np. „Laisve“, które już nie wychodząca, domagała się uprzyjemnie aż postawienia wyjątku „Głosu“ przed sądem wojennym. Paromiesięczne istnienie pierw-

szego pisma naszego zostało przerwane skutkiem zamknięcia z rozporządzenia władz.

Zywo odczuwana potrzeba pisma wywołała następnie założenie „Ziemi Kowieńskiej“, której numer pierwszy ujrzał światło dzienne 16-go kwietnia 1919 r. Dalsze borykanie się z trudnościami materialnymi, ciężkie szczególnie warunki zewnętrzne składające się na dzieje tego pisma, które od pierwszych numerów zostało już przekształcone na codzienne. To pismo zostało zamknięte w czasie kampanji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego Litwy, przez co stała się krzywda godząca wówczas w sam właśnie rdzeń praw obywatelskich jednego odłam ludności państwa.

Po zamknięciu „Ziemi“ ukazują się dalej w kolejnym następstwie 4-go

kwietnia 1920 r. „Dziennik Kowieński“, po jego zamknięciu „Gazeta Kowieńska“ 19 października 1920 r., dalej zamiast zamkniętej „Gazety“, „Goniec Kowieński“ 13-go listopada 1920 r. i w końcu do dziś istniejący „Dzień Kowieński“ od 10-go sierpnia 1921 r.

Ludziom, pracującym w dziedzinie prasy polskiej u nas mimo wszelkich trudności oraz przeszkod nie brakło, jak widać, chęci do pracy i wytrwania i w dniu, gdy codzienna prasa nasza święci swe pięćciolecie pracy i zmagania się z warunkami nieprzyjaznymi, pozostaje złożeń życzenie i w dalszym jej istnieniu wedle pięknych słów Aleksandra Fredry, by zawsze miała „odwagę czynu i nawet odwagę kłębki“.

C. S.

dowych sztuk odpowiedniego pomieszczenia, dozoru, pastwisk, pasz treściwych etc. o których to rzeczach każdy nabywca bydła winien był w swym czasie pomyśleć, lecz zwrócić uwagę na niedorzeczność fahowej znajomości hodowli, której często brak wielu naszym rolnikom. Aby wskazać temu brakowi zaradzić, jest tylko jeden sposób. Oto trzeba, by p.p. rolnicy przystępowali gremjalnie do związków hodowlanych, jako też kontrolnych, gdzieby mogli czerpać potrzebne wskazówki, aby zapoczątkować na szerszą niż dotąd skalę, rozwój krajowej hodowli rasowych zwierząt. W danym wypadku na samych tylko wskazówkach asystentów kontroli obór nie można poprzestać, lecz winni tu przysięść z pomocą rolnikom uczeni specjalist-instruktorzy każdego działu hodowli: koni, krów, owiec i trzody chlewnej.

Potrzebne tu też będą księgi zarodkowe. Dla zilustrowania, jak ważną dla rolników ta jest sprawa, dotknę na tem miejscu (paru ważniejszych momentów), jakie mieć potrzeba na oku przy wyborze np. krów do hodowli.

Oto przy tym wyborze zarodkowych sztuk, trzeba zwrócić szczególną uwagę nietylko na typowość danej sztuki, lecz jeszcze bardziej na zdrowotność oraz zdolność przetwarzania mleczności i procentu tłuszczu w mleku u przodków z linii męskiej i żeńskiej.

Ta zdolność winna z pokolenia w pokolenie nie zmniejszać się, lecz wzrastać. Niemniej ważną jest zdolność przetwarzania paszy w mleko i warunkowana jej opłacalnością, imnie słowa choźdł o to, by mleko było produkowane niezmiernym kosztem żywym, przez daną sztukę.

Na tej pobieżnej wzmiance z dziedziny wiedzy hodowlanej muszę poprzestać przez wzgląd na czytelników „Dnia Kow.“ z których nie wszystkich kwestie te mogą interesować.

B. H.

Rozwój codziennej prasy polskiej w Litwie od jej powstania do dzisiaj.

W ważnej sprawie krajowej hodowli.

Za pośrednictwem Związku Kooperatyw Rolnych sprowadzono niedawno ze Szwecji dla tutejszych gospodarzy rasowych klaczk 40 sztuk, ogierów 21, cielce i krów 106, buhajów 18 i owiec 14, na sumę ok. 800.000 litów. Wielką szkoda, że komisja, która dokonała wyżej wspomnianego zakupu, nie podała do wiadomości ogółu jakimi sposobami, sprawdzania ze swej czynności, z któregooby można było powziąć niejaki wyobrażenie o materiale nabytym i tym, który będzie do dyspozycji przy projektowanym zakupie na wienię nowej partji zarodowych zwierząt.

Z przytoczonych wyżej liczb widać, że wydano na to kupno pokaźną sumę, która pomimo ulgowych warunków, bądź co bądź poważnie obciąża budżet naszych gospodarzy.

Ci ostatni prędko się zdecydowali na kupno zarodowych sztuk, pobudzani z jednej strony instynktem naturalnym, z drugiej wrodzoną kąd demu z nich zawodową żylką—chęcią

ulepszenia za kaźną cenę swego wazszatu pracy w celu podniesienia jego rentowności.

Wszystko to w porządku rzeczy.

Rodzi się wszakże poważne pytanie, czy wszyscy nabytemu zarodowemu materiałowi będą mogli zapewnić odpowiednie warunki do dalszego jego rozwoju, a chociażby tylko do utrzymania cennych jego cech in statu quo ante?

Choźdź tu o to winno, nietylko samemu posiadaczowi sztuk rasowych, ale też i udzielającemu rolnikom kredytu na wył. wsp. kupno, państwu, któremu też winno zależeć, aby nabyty materiał posłużył do podniesienia krajowej hodowli, a co ipso i rentowności gospodarstw.

Rodzi się tu właśnie troska o zapewnienie potrzebnych warunków, któreby zapobiegły ewentualnemu zmarnowaniu nabytych za drogie pieniądze zarodowych zwierząt.

Mnie się zdaje, że co do tej strony medalu za mało nasi gospodarze jej się przyrzekli i z jego powodu zachodzi obawa, by oni na tej imprezie nie zawiedli.

Pomijając takie elementarne warunki hodowlane, jak potrzeba dla zaro-

* Roślina żyje.

Pomiędzy mury wciśnięta i glazy
Smagana wichru falami i razy,
Choć mrok ją wieczny i smutny cienia kryje

Roślina żyje.

Żyje w udręce, gdyż niecne do koła
Chwasty by chciały ją zniszczyć i zioła
Lecz zgnać się nie da i wiele sil starcy

Odważnie walczy.

Walczy w straszliwych uściskach przemocy,
Bez dnia jasnego, bez bratniej pomocy,
Ból dumnie kryje, choć grom w nią uderzy

Bo w przyszłość wierzy.

Wierzy w niezłomne swe prawo do życia
Główkę do słońka wychyla z ukrycia
I nia Boga, że przedźjęt zło minie

Niż ona zginie. Osa.

Priedas 1. C. S. 1919-1924 m. vasario 9 d. Lenki6kosios spaudos penkmetis // Dzień Kowieński. – Nr. 33.

– 1924 m. vasario 9 d.

Numer
POJEDYŃCY
1 mk.

DZIEN KOWIENSKI

WYCHODZI
CODZIENNIE
OPRÓCZ DNI
POŚWIĘ-
TYCH.

Warunki prenumeraty z odnośzeniem do domu i przesyłką pocztową 20 mk. miesięcznie.

ADRES Redakcji i Administracji: ulica MICKIEWICZA 20, wejście z ulicy 2-le piętro.

Administracja otwarta codziennie od g. 9—2 po poł. w niedziele i święta od 10—12 w poł. ■ Redakcja otwarta 11—12 w poł. codziennie oprócz świąt
Ceny ogłoszeń za wiersz netto 3 m., dla poszukujących pracy za wiersz 1 m., na pierwszej stronie za wiersz 5 m.

Ciesząc się wielką popularnością BROWAR b. księcia WASILCZYKOWA w Jurburgu

odnowiony i zaopatrzony podług ostatniego wyrazu techniki

od 10 marca znowu dostarcza wszelkie gatunki PIWA

pod „PIERWSZE KOWIENSKIE STOWARZYSZENIE BROWARÓW” firmą

Zamówienia przyjmują się: w Jurburgu w browarze telef. Nr. 11;

w Kownie u M. Frenkla, ul. Poniewiskia Nr. 9, telef. 246;

u G. Miłta, Aleja Wolności Nr. 37, telef. 261.

203—3—2

ZARZĄD.

KARTOFLE

wagonami dla produkcji miejscowej

KUPUJE

i płaci ceny najwyższe
kantór „BELA”

Kowno, ul. Majrowska 20.

301—6—2

3 Dywany perskie

są do sprzedania

dowiedzieć się w hotelu „Versall” u szwajcara JERZEG.

311—2—1

Kursy Litewskiego języka

DLA CIVILNYCH

13 marca o godz. 7 wiecz. zacznie się wykład dla początkowej grupy. Adr. N. Wileńska Nr. 2, (Polska Szkoła). 311—1—1

Litwa—dla litwinów!

Sejm Ustawodawczy Litwy przystąpił wreszcie do pracy, dla której był przede wszystkim powołany. Rozpoczął debaty nad konstytucją.

Konstytucja, czyli ustawa zasadnicza, tworzy ramy, wypełniane potem przez szereg praw specjalnych, wydawanych zgodnie z potrzebami życia. Liczba praw takich wzrasta nieskończenie w miarę trwania organizacji państwa.

Ustawa konstytucyjna mieści już w sobie wszystkie te późniejsze prawa niejako w zarysku, określając ich charakter i zakres. Jeżeli z konstytucji niepodobna wyczytać szczegółów prawodawstwa państwowego, to natomiast zawsze da się z niej wysnuć myśl przewodnią tego prawodawstwa.

Znajomość konstytucji danego państwa pozwala prawnikowi przewidzieć cały szereg właściwości, jakie posiadają lub posiadać będą wydawane w tym państwie ustawy; również pozwoli mu ustalić szereg cech, których ustawy te będą napewno pozbawione.

W naszym przekonaniu jedynie szczerzy a nie obłudny demokratyzm może dać zdrowe warunki do życia państwowego.

Tylko jasna i stanowcza myśl demokratyczna, wzięta jako podwalina konstytucji, zapewnić zdoła późniejszemu ustawodawcy wskazówki nieomyłne przy tworzeniu praw.

Ona wyłącznie ma się do nadania prawodawstwu państwowemu znamion, które zapewnią największą sumę zadowolenia wszystkim obywatelom państwa.

Tylko posiadanie pełni praw przez wszystkie odłamy ludności, stwarza z nich gorliwych przyrządców państwa i powoduje—z drugiej strony—ochotę ponoszenia ciężar na rzecz ojczyzny.

Żądać pełnienia obowiązków państwowych można i trzeba tylko od tych, co posiadają nieuszupioną miarę praw.

Ludność upośledzona w swych prawach jest malkontentem, hamującym życie państwowe przez bezustanne targanie wewnętrzną. Targia te są z reguły zarodkami chorób politycznych, zawsze wycieńczających, a często śmiertelnych.

To też demokracja współczesna stawia warunek zasadniczy: równości obywateli wobec prawa. Przy tej zasadzie prawa i obowiązki wobec kraju równomiernie rozkładają się na obywateli państwa.

Gdy społeczeństwo składa się z kilku grup narodowych to zasada równości wobec prawa wymaga stworzenia specjalnych ustaw, zabezpieczających swoiste potrzeby językowe, narodowe i kulturalne różnoplemiennych obywateli.

Poniważ właśnie Litwa jest krajem, gdzie kilka narodowości obok siebie współżyje—ustrój jej prawny, wymaga zadowolenia potrzeb każdej z tych narodowości, o ile chce być istotnie demokratycznym.

Ogarniając rzecz z powyższego stanowiska nastrój Sejmu Ustawodawczego ujawniony odrazu na początku debaty konstytucyjnej nie rokuje nic dobrego.

W dniu 8 marca Sejm przyjął bowiem artykuł 5-ty ustawy konstytucyjnej, który orzeka, że językiem państwowym pozostaje wyłącznie litewski.

W ten sposób jednym zamachem przenosi się wszystkich Polaków, Żydów i Białorusinów do obywateli „drugiej klasy”, odmawiając ofcjaln-

ego charakteru ich językowi. Stwarza się pojęcie kultury i narodowości uprzywilejowanej, czyli panującej i narodowości upośledzonych, czyli rządzonej.

Przekreśla się więc na przyszłość warunki zadowolenia wszystkich mieszkańców kraju, dzieląc ich na suwerenów i wassali.

Patrząc zaś na rzecz pod kątem widzenia litewskiej racji stanu zasiewa się nasiona niezadowoleń, walki i fermentów, czyli stwarza trwałe warunki niemięcy państwowości.

Jest przytem rzeczą charakterystyczną, jak była motywowana konieczność nadania językowi litewskiemu przywileju wyłączności.

Przedstawiciel stronnictwa większości sejmowej, czyli chrześcijańskich demokratów, poseł Biczunas wyraził się otwarcie, że mniejszości narodowe są złe usposobione wobec państwowości litewskiej, okazują brak wiary do idci niepodległości Litwy i że przeto zmusić je należy do nauki języka litewskiego, nadając wyłącznie temu językowi charakter państwowości.

Innymi słowy poseł Biczunas przyznał wobec świata, że starczyło trzech lat istnienia państwowości litewskiej, by już mniejszości narodowe miały czas zająć wobec tej państwowości niechętnie i sceptycznie stanowiska.

Nie musiało się, najwidoczniej, tym mniejszościom dzać najlepiej, jeżeli natychmiast po odrodzeniu ojczyzny zmuszone one zostały przejść do opozycji.

By rzecz naprawić, by zło uleczyc postanawia się za karę zapędzić te narodowości do przymusowej nauki litewskiego, usuwając w cień ich języki ojczyste w życiu politycznym.

Metoda ściągnięcia Stojypinowska!

Niestety, jakżeż daleką jest ona od szczerzej demokratycznej myśli prawodawczej, przepojonej postanowieniem stworzenia dobrej doli dla wszystkich dzieci jednej matki ojczystej.

I jeszcze jedno.
Pamiętajmy zawsze, że Sejm Ustawodawczy Litwy nie uznaje wileńskiej „komedii sejmowej” i orzeczenia tamtejszego zgromadzenia w sprawie odłączenia się od Litwy.

A przeto, nadając wyłączne prawa języka państwowego językowi litewskiemu, Sejm miał przed oczami nie tylko obszar, nad którym dziś rozciąga się władza państwowa litewska, lecz i Wileńszczyznę.

W ten sposób dowiedzieliśmy się z ust p. posła Biczunasa, że ludność polska i białoruska nie tylko Kowieńszczyzny, lecz zamieszkujeją zwracją masą ziemi wileńską będzie powołaną również do przymusowej nauki litewskiego, jako jedynego języka państwowego.

Zaisle trudno było lepszego środka, by mieszkających Wschodniej Litwy od łączności z nami odrążyć i w chwili, gdy się o względy jej rzekomo mamy ubiegać!

Trudno również o lepszy dowód dla całego świata, jakiej marki jest nasz demokratyzm, skoro tolerancja, które szeroko usiłujemy reklamować, W. W.

DEPESZE.

Nowa nota litewska do Ligi Narodów.

KOWNO, 9. 3. Elta. Minister spraw zagranicznych prof. Jurgutis 5-go marca wysłał do generalnego sekretarza Ligi Narodów Drummond'a następującej treści notę:

Do Pana Henryka Drummonda, Generalnego Sekretarza Ligi Narodów: Wojska polskie przekroczyły strefę neutralną, ustanowioną między wojskami polskimi i litewskimi. Saperzy polscy przeprowadzają na linii kolejowej—między Rudziszkami a Oramami różne roboty. Rząd litewski, widząc w tem skierowane przeciw Litwom przygotowania, przeciwnie poczynionym przez Polskę wobec Rady Ligi Narodów uczyniłszy zobowiązaniem i uważając, iż może to być powodem rozlewu krwi, prosi Radę Ligi Narodów do zechcenia interwenjować u rządu polskiego w celu zmuszenia go do przestrzegania niekalkulacji strefy neutralnej i powstrzymania tych nieprzyjaznych przygotowań.

Jurgutis, minister spraw zagranicznych. Na powyższą notę otrzymano telegram p. Drummonda, który brzmi jak następuje: Telegram Pański z d. 5-go marca otrzymałem. Prosimy pana Hymansa o interwenjowanie u rządu polskiego. Drummond.

Żądania mahometan w Indjach.
LONDYN, 9. 3. Elta. Z Delhi donoszą, iż rząd indyjski poraz drugi zwrócił się telegraficznie do rządu angielskiego, komunikując żądania mahometan w Indjach. Żądania te są następujące: ewakuacja Konstanytinopola, zmiana traktatu w Sevres, zwrocenie Turcji Tracji otomańskiej, Smyna i przyznanie sultanowi praw wewnętrznych w świętych miejscach. (Reuter).

Dokoła sprawy Kłajpedy.
KŁAJPEDA, 9. 3. (Sp. kor. Elty). Prywatnie się dowiedziano, iż przywódcy partii dążącej do „Freistaalu” zwanej „Arbeitsgemeinschaft” zaproponowali przywrócić nowoutworzonej partii polityczno-ekonomicznej pragnącej połączenia terytorjum Kłajpedkiego na zasadach autonomicznych z Litwą zw. „Wirtschaftspartei” prowadzenia rokowań w celu dojścia do zgody.

Numer
MIĘDZYCZY
10 ct.

DZIEŃ KOWIENSKI

WYCHODZI
CODZIENNIE
OPRÓCZ DNI
POŚWIĘT-
NYCH.

Warunki prenumeraty z odnośnikiem do domu i przesyłka pocztową 2 lity 20 ct. miesięcznie.

ADRES Redakcji i Administracji: ulica MICKIEWICZA 20, wejście z ulicy 2-le piętro.

Administracja otwarta codziennie od g. 9—2 po pol. w niedziele i święta od 10—12 w pol. • Redakcja otwarta 11—12 w pol. codziennie oprócz świąt
Ceny ogłoszeń za wiersz petitu na 1-iej stronie 35 ct., na 2-iej 20 ct., dla poszukujących pracy za wiersz 10 ct.,
W DNI PRZEDŚWIĄTECZNE I ŚWIĄTECZNE CENY OGŁOSZENI O 50% WYŻSZE.

?! Tani tydzień !?

ZAWIADOMIENIE.

z wycofania sali w Kownie ul. straży ogniowej (była Trębcka) Nr. 13.
Od 1 maja 1923 r. odnowił swą działalność

LOTOKLUB

Goście klubu zawsze znajdą kraj dostateczny wszelkie dogodności
współczesne i usługi uważną

Klub otwarty od 6-iej godz. wieczorem
PRZY KLUBIE BUFET.
Bilet wejściowy zostają przedłużone

Administracja.

CYRK SALAMONSKIEGO.

gł. Dowkonia i wybrzeża Nłamedzkiego.

Co dzień wielkie przedstawienie podług program pełnego, z udziałem najlepszych artystów
komycznych. Przybyli: i biorą udział w programie:
4 D J A B E O W (ludzie latający)
SIOSTRY EITNER (balet na drucie).
KAPITAN SLEEMA (sztefelc boerski).

Początek o 8 i pół wieczorem. W niedzielę i święta 2 przedstawienia.
Początek dnia wiecz.—8 i pół p. p.

Dyrektor Farkor-Bredford.

Figle mądrości.

Agencja telegraficzna „Elta” pod
dnia 28 kwietnia r. b. omawia w de-
pesach, datowanej z Genuy, protest
od litewskiego przeciw wykluczeniu
siły polsko-litewskiej. Protest ten
dotyczył został zarówno do Ligi
Narodów, jak i do Rady Ambasadów.

„Elta” podaje tylko zakończenie
noty. Pozatem rozchodzi się nad zrea-
cją najwidoczniej od własnego imie-
nia. Nie pisze bowiem, że wywody
są skrótem tekstu noty. Pochlebny
następem ministerstwu spraw
zagranicznych, iż istotnie wspomniany
agencja telegraficzna chyba z własne-
go pomysłu podła zestawienie argu-
mentów, którymi chce dobrze usłużyć
sprawie litewskiej we własnym mia-
nieniu.

W oświadczeniu omawianego protestu
głównie twierdzenia „Elty”, wapie-
rającemu całe rozumowanie, jest nastę-
pującej: głośna obecnie nota p.
Galwanowskiego do Rady Ambasadów
z 18 listopada r. ub., w której ten-
te domaga się wyznaczenia wschod-
nicą granic Polski, zawierając między
według „Elty” prośbę waronkową.

Litwa twierdzi, sobie widzieć te gra-
nice wytknięte tylko o tyle, o ile nie
oddawaliby one Polsce Wilna i odpo-
wiadają linii traktatu Suwalskiego.
Czy jest to zgodne z rzeczywistością?
Sądymy istotnie, że p. Galwanowski
zyczęby sobie gorąco oglądać Wilno,
jako stolicę Litwy. Pod tym względem
zadnych wątpliwości nie mamy.

Czy jednak nota z 18 listopada była
zradągowaną tak, by „aspiracja” ta

niebezpieczyć, to jest całkiem inna
sprawa.

Dawakrotnie już przytaczaliśmy na
tem miejscu tekst dostosowany tego
historycznego dokumentu. Zwaliśmy
skłęb od powtarzania się po raz
trzeci. Jak czytelnicy nasi dobrze za-
pewić przypominają, p. Galwanowski
w nocie tej prosi, by mocarstwa
Entente, zechciały skorzystań z praw
jakie im daje art. 87 traktatu w Wer-
salskim i ustanowić granicę wschodnią
Polski, biorąc pod uwagę uroczyście
zobowiązania tej ostatniej wobec
Litwy, oraz tymczasowe interesy i prawa
Litwy.

A zatem p. Galwanowski powołuje
się na prawa Mocarstw do oznaczenia
granic Polski, wypływające z Traktatu
Wersalskiego i zaprasza je do zaapli-
kowania „nominatm” właśnie odnoś-
nego artykułu.

Cóż artykuł powyższy w sobie za-
wiera? Oto krótko i werytowane zda-
nia, że „granice” Polski nie oznaczo-
ne w obecnym traktacie będą ozna-
czone później przez Główny Mocar-
stwa Sprzymierzone i Stowarzyszo e.”
Innymi słowy § 87 Traktatu Wer-
salskiego, daje pełne nieograniczone
zadnym warunkiem prawo w ręce wy-
mienionych mocarstw do ustanawia-
nia granic Polski na Wschodzie.

Uznając powyższe uprawnienie Mo-
carstw w swj. nocie i prosząc o jego
wykonanie, p. Galwanowski tam sa-
mem oddał sprawę granic Litwy z
Polską bezwarunkowo w ręce Państw
Zachodu.

A zatem twierdzenie „Elty”, że
prośba Litwy ustanowienia granic
Polski była warunkowa, nie odpo-
wiada rzeczywistości. Etymologiczny i
syntaktyczny sens noty mówi co in-

nego. Proszę bowiem o zastosowa-
nie tego właśnie paragrafu, który uży-
cza Entencie nieograniczonej nieczam
swobody wytknięcia granic Polski.

Przytoczę sam fakt zaproszenia Mo-
carstw do tej czynności jest rzeczą
drugorzędną. Dziś się o coś prosę, a
jutro odwołuję prośbę pod ładą po-
zorem (choćbyż w tym wypadku tego
nie uczyniono). Nie tu tkwi „clou”
omówionej noty.

Mieści się on w wyrażeniu stwierdze-
nia, iż Mocarstwa odnośne prawa
posiadać. Uznania zaś czyjeś prawa
raz wypowiedzianego, cofnąć nie
sposób. W tem cały sęk.

Nota p. Galwanowskiego mieści
wprawdzie, jak widzieliśmy wyżej, z y-
czenie by użytkując ze swych
praw, Entente’a wzięła pod uwagę in-
teresy Litwy i zobowiązania wobec
niej Polski.

Jest to przecież tylko życzenie a
nie warunek.

Gdyby prośba o ustanowienie gra-
nic Polski była w nocie litewskiej z
18 listopada rozumiana warunkowo,
jak tego chce „Elta”, to nie powoły-
wanoby się w niej napewno na art.
87 Traktatu Wersalskiego i wogóle
na ten traktat.

Pan Minister Galwanowski mógł
np. prosić o arbitraż Mocarstwa Za-
chodu i sławić wówczas, jako stronę,
swoje w a r n k i kompromisu, czyli
dąc Entencie „Zapś do sądu polu-
bownego”. Tam mogłyby mieć miejsce
i „warunki” wyrażone w nocie z 18
listopada i, być może, różne inne
jęszcze.

Tymczasem w danym wypadku o
„warunkach” żadnych mowy być nie
mogło. Entente’a w wykonaniu art. 87
Traktatu występuje bowiem nie jako
trybunał, ale jako sędzia, a jako
strona, uprawniona do przejawienia
w sposób nieskrępowany swej woli w
danaj sprawie, zgodnie z brzmieniem
umowy wersalskiej.

Podnosiliśmy już uprzednio fakt, że
Litwa Traktatu Wersalskiego nie po-
d podpisywa, i że przeto umowa ta, jako
„res inter alios acta” nie obowiązy-
wała naszego państwa pod względem
prawnym... do dnia 18-go listopada
1922 r.

W dniu tym rząd litewski z własnej
inicjatywy uznał w nocie swej prawa
Entente’y do zastosowania artykułu
87 traktatu i prosił je o to.

Pisałiśmy już o tem niedawno, że
kr-k ten rozumianym być mógł tylko
w wypadku, gdyby istniała pewność,
że interesy Litwy i zobowiązania
względem niej Polski rozumiane są
identycznie w rządzie litewskim i w
Rządzie Ambasadorów.

Zycia wykarzo nam, że pewności
tej być nie mogło.

Wstyd nam nieco, że musimy roz-
wodzić się o rzecach, będących abe-
cadem pojęć prawnych. Wslecko
zmuszani jesteśmy do tego przez
„Elta”. Oponja public na kraju ma
bowiem prawo żądać, by nasza
agencja telegraficzna nie traktowała

jej jak dziecka, którego się karmi do-
wolnie bajeczkami.

Jeżeli zaś „Elta” swe bajeczki sama
rozumie poważnie, to wówczas sprawa
staje się jeszcze tragiczniejszą. W
tym wypadku wypadnie nam z na-
szego prawa obywateli przeciw temu
stanowczo zaprotestować!

Powierzchownem i niecierpiem brani-
em rzeczy w polityce daleko się
nie zajadzie. Przeciwnie, idąc tą
drogą „Elta” dyskredytuje tylko
sprawę, której usługuje służąc.

Pamiętajmy bowiem zawsze, że
przeciwnicy nasi z Zachodu przeszli
szkołę ścisłego myślenia i na pławy
logiczne się nie wezmą. Przemawiając
w ich stronę trzeba przedtem skrzętoie
dobrac argumenty. Nic tak sprawie
nie zaszkodzi, nawet naśluszniejszej,
jak nieudolna obrona.

„Elta” przecież nie jest jakąś ga-
zetką krajową a la „Lietuvos Ziņas”,
która argumentują wobec „Judowców”
włosian krajowego chowu.

Głos rozchodzi się po za granice
Litwy. Usiłując zaś bronić wystą-
pienia naszego rządu w powyższy
sposób, „Elta” wyświadcza mu praw-
dziwie i niezdziwiedzą przysługę, cha-
rakteryzując deklarację z 18 listopada
r. ub. jako pód poroniony. Utrzy-
muje bowiem, że chciiano tam powie-
dzić zgota co innego, niż powie-
dziano istotnie. Taki jest sens tej wy-
wów.

„Lapsus linguae”, o ile przytrafi
się komu w zyciu towarzyski, bywa
czasem wybaczanym. Praktyka dy-
plomatyczna, atoli, nie zna miłosierdzia
dla czynów lekomyślności.

„Bote, broń nas od przyjaciół na-
szych, gdyż od wrogów sami się
obronić potrafimy!”.

W. W.

DEPESZE.

Stosunki polsko-litewskie w gabi-
netcie ministrów polskich.

WARSZAWA, 12 5. Elta. „Rzecz-
pospolita” podaje, że 7-go maja od-
było się posiedzenie komitetu poli-
tycznego ministrów polskich, któremu
przewodniczył pan Sikorski. Narad-
zano się w sprawach polityki zagra-
nicznej, szczególnie zaś w kwestji
stosunków polsko-litewskich. Na po-
siedzeniu stwierdzono, że Litwini, nie
zważając na niepowodzenia w Lidze
Narodów, wciąż nie zajmują przy-
dzielonej im części strefy neutralnej,
zagrażając ustawicznie pokojowi w
Europie Wschodniej. Dlatego też mi-
nisterjalny komitet polityczny powzjął
cały szereg uchwał, na mocy których,
według słów dziennika, Polacy po-
trafią zrobić porządek na pograniczu
litewskim; równocześnie też zostanie
podjęta akcja na arenie międzynaro-
dowej.

Arałow przedstawicielem sowieckim
w Łotwie.

RYGA, 12 5 Elta. Były przedsta-
wiciel rosyjski dla Litwy p. Arałow

Warszaki prenumeraty z odosowaniem do domu i przesyłką
pocztową 3 lity miesięcznie.

ADRES Redakcji i Administracji: ulica ORZESZKOWEJ 12
Telefon 1945.

Administracja otwarta codziennie od g. 8—2 po poł. w niedziele i święta od 10—12 w poł. Redakcja otwarta 11—12 w poł. siedziennie oprócz świąt
Ceny ogłoszeń za wiersz pariu na 1-ej stronie 1 lit., na 2-ej 75 ct., dla poszukujących pracy za wiersz 30 ct.

Teorie wileńskie a praktyka Lugano.

W toku rokowań kopenhaskich gabinet p. Petrulisa był wielomówny i czynnie udzielał się prasie i opinii społecznej; odwrotnie, dzisiejszy, bardziej powściągliwy gabinet p. Bistrasa o tem, co się dzieje za górami, w tajemniczym Lugano, zachowuje milczenie—grobowa.

Gdy ktoś umiera, zwykle panuje milczenie. Bo i o cmentarz mówić w obec Śmierci? Czyż wszelkie słowa w jej obliczu nie są próżne i zbędne? Być może, więc i Lugano umiaro; nie mniej jest zresztą prawdopodobnie, że daleko to przyszło na świat już martwemu...

Delegacja litewska przybyła obecnie do Kowna w celu złożenia sprawozdania swemu rządowi. Powróci ona jeszcze do Lugano, czy też nie—fakt ten zdecydowanie o dalszych losach rokowań.

Jak pozwalają sędzić dotychczasowe słabe informacje urzędowe, konferencja utknęła na martwym punkcie z powodu nieprzejadnanego stanowiska obu stron.

Litwini oświadczyli, iż, prowadząc układy tylko w granicach technicznych możliwości spławu lasu na Niemnie, nie godzą się ani na konsulat polski w Kijpedzie, ani też na komunikację kolejową z Polską; te dwie sprawy mają dla nich charakter polityczny i nie mogą być załatwione inaczej, jak tylko po przywróceniu traktatu Suwalskiego i oddaniu Wilna. Inniemi słowy, ekonomicznie Litwa rada grubo zarobić na angielskim lesie, płynącym z Polski do Kijpedy, jednocześnie zaś—pod względem politycznym—pilnie strzeże niewinności idei odzyskania Wilna.

Strona polska znowuż nie widzi możliwości załatwienia wszelkich innych kwestji, związanych ze spławem lasu bez jednoczesnego rozstrzygnięcia kwestji komunikacji kolejowej i konsultatu; sprawa zaś wileńska, na którą powołują się Litwini, wogóle dla niej nie istnieje.

Wygląda więc tak, iż na drodze do pomyslniej podróży z Kowna do Lugano leży na przeszkodzie ten sam kamień wileński, którego ominąć niema sposobu. Czyli w polityce litewskiej wszystkie drogi prowadzą do Wilna.

Myśl tę rozwija w ostatnich artykułach urzędowa „Litawa”. Autor tych zaleca „przeć na Wilno, nie zaś na Lugano” i wyraża przekonanie, że celem rokowań dla Polski był nie spław lasu, lecz usunięcie sprawy wileńskiej z forum międzynarodowego. „Usunąć zaś tę sprawę Polacy mieli nadzieję przez nawiązanie z Litwą normalnych stosunków. Dopóki, bowiem, stosunków takich niema, sprawa wileńska automatycznie pozostaje na forum międzynarodowym. Fakt, że dwa sąsiednie państwa, mające długą wspólną granicę już od sześciu lat pozostają prawie w stanie wojny, mówi o wiele więcej, niż wszelka propaganda...”

Zdaniam więc urzędowców litewskich niedojście do świątku Lugano jest czymś wygraną sprawą wileńską na forum międzynarodowym. Zdaniam naszym jednak, sprawa wileńska na forum tem obecnie nie ma już nic do

Rozchwianie rokowań w Lugano.

Delegacja litewska już w Kownie.

Wobec zerwania polsko-litewskich układów w sprawie spławu delegacja litewska 27 października powróciła z Lugano do Kowna. (Eita).

Urzędowy komunikat obu delegacji.

Obie delegacje 25 b. m. odbyły posiedzenie plenarne w Lugano. Na tem posiedzeniu obie delegacje, po zaznajomieniu się z obecnym stanem rokowań, złożyły następujące oświadczenie:

W imieniu delegacji polskiej p. Wasilewski oświadczył, że delegacja polska nie widzi możliwości ostatecznego rozstrzygnięcia innych spraw, związanych z kwestją spławu po Niemnie, jeśli jednocześnie nie zostanie rozstrzygnięta sprawa komunikacji kolejowej między Litwą a Polską, ponieważ, zdaniem rządu polskiego, komunikacja kolejowa stanowi integralną część wszystkich kwestji komunikacyjnych, niezbędnych dla racjonalnego wykorzystania spławu na Niemnie.

W imieniu delegacji litewskiej dr. J. Szaulis złożył następujące oświadczenie:

Delegacja litewska jest zdecydowana rozważyć z delegacją polską wszystkie sprawy, które są bezpośrednio związane ze spławem lasu, oraz osiągnąć porozumienie, co do wszelkich ułatwień, jakie mogłyby być udzielone Polsce dla sprawy pumien'onego spławu.

Co do komunikacji kolejowej między Litwą a Polską, to sprawa ta przez wzgląd na istniejące między obu krajami stosunki polityczne nie wchodzi w ramy przyrzeczeń, do jakich Litwa się zobowiązała na podstawie układu w kraju Kijpedzkim, podpisanego w Paryżu 8 maja 1924 r. Dlatego też sprawa komunikacji kolejowej, jako nie mająca związku z kwestją spławu lasu na Niemnie, na tej konferencji rozważana być nie może.

Biorąc pod uwagę wszystko powyższe, obie delegacje postanowiły donieść swym rządowi o sytuacji, jaka się wytworzyła. (Eita).

Co zrobiono w Lugano?

Korespondent „Ślegodnia” m. In. pisze z Lugano: Przez 9 dni, jakie obie delegacje tu siedziały, odbyło się jedno ogólne posiedzenie, na którym wygłoszono powitalne mowy, i 4 posiedzenia komisji. Ogółem około 10 godzin pracy, jeżeli za pracę uważać nawet... powitanie!

Obiad na cześć delegacji polskiej w Lugano.

Municipalność miasta Lugano podejmowała onegdaj delegację polską obiadem, w czasie którego prezydent miasta wygłosił bardzo serdeczne przemówienie, podkreślając żywe sympatie narodu szwajcarskiego do Polski oraz zaznaczając, że właśnie w pobliżu Lugano mieszkał Kościuszko i tu też spoczął do roku 1895 jego serce. Minister Wasilewski podniósł w odpowiedzi swej, że czuje się szczęśliwym będąc tłumaczem uczuć całego narodu polskiego, gdyż Szwajcaria zawsze była przedmiotem podziwu dla Polaków za swą bohaterką walkę z najedźcami za swą ciężką pracę i za prawdziwie demokratyczne instytucje państwowe.

Jednocześnie Polska odczuwa głęboką wdzięczność za to, że Szwajcaria udzieliła naszym emigrantom, poczynając od Kościuski serdeczne gościnności i opieki oraz umożliwiła młodzieży polskiej przygotowanie się do przyszłej pracy w Polsce. Obecnie wolna Polska znajduje w Szwajcarii wielki przykład spojęcia wspólnym patriotyzmem państwowym różnorodnej ludności.

Stanowcza decyzja Rady Ligi N. w sprawie zatargu grecko-bułgarskiego.

Wykonawczynią sankcji Ligi N. wystąpi Polska wraz z Czechosłowacją*

Rada Ligi Narodów w sprawie konfliktu grecko-bułgarskiego zkomunikowała przedstawicielom obu państw, iż w przeciągu 24 godzin obie strony muszą cofnąć swe wojska z obcych terytoriów. Jeżeliby po upływie 60 godzin któraś ze stron rozpoczęła działania wojenne, przestw niej zostaną zastosowane jak najbardziej ostre środki. (E).

Pisma polskie podają pogłoski, pochodzące jakoby ze sfer politycznych, że w razie interwencji L. N. w sprawie konfliktu grecko-bułgarskiego, wykonanie uchwały Rady Ligi zostanie powierzone armji polskiej wspólnie z oddziałami czechosłowackimi. (Ślegodnia).

Sprzeczne informacje.

Na posiedzeniu Rady L. N. 26 b. m. przedstawiciel Bułgarii oświadczył, że Bułgaria nie zajmowała terytorjum greckiego. Przedstawiciel Grecji zauważył ze swej strony, że Grecy tylko wówczas odwołują swe wojska z terytorjum bułgarskiego, gdy Bułgaria wycofa swoje z Grecji. Prezes Rady L. N. Briand wobec tak sprzecznych wiadomości zaproponował Radzie odbyć poufne posiedzenie. (E).

Grecy się wciąż posuwają...

Z boji donoszą, że wojska greckie w dolinie Stramy znowu posunęły się naprzód. Ogółem Grecy zajęli już 6 wiosek bułgarskich i miasto Peritry. (LTA).

Co na to Rada Ligi?

Donoszą, że w Atenach za pośrednictwem posła rumuńskiego został zawarty układ w celu usunięcia grecko-bułgarskiego zatargu granicznego. (E).

przeżranie; natomiast z niepowodzenia rokowań w Lugano znika ta ręka, która mogła poratować kraj nas; coraz głębiej ugrzęzający w kryzysie ekonomicznym.

Zstawmy te dwa momenty. Już nieraz było słusznie podnoszone w prasie litewskiej, iż realizowanie aspiracji wileńskich nie ma już szans na drodze pokojowej, i może nastąpić dopiero przy rewizji granic polskich, lub na wypadek wojny.

Ostatnie wypadki polityczne w Europie pouczają, że nadzieje te są coraz bardziej oddalającą się muzyką przyszłości. Używając terminologii „Litawy”, sprawa wileńska na „forum międzynarodowym” w ciągu ostatnich paru miesięcy doznała nowej porażki przez nowe objawy wzmocnienia polski w Europie wogóle, a w stosunku do Polski w szczególności. Manifestuje to jaszkrawo pokojowa podróży Cacyczarina do Warszawy, który przy tej sposobności oświadczył swe desinteressement w sprawie wileńskiej, pozostawiając ją do rozstrzygnięcia stronie zainteresowanym, t. j. Polsce i Litwie. Jeszcze bardziej manifestuje Locarno, gdzie, jak się wyraził niedawno polski minister Skrzyński, został stworzony fakt prawny, polityczny i moralny, który przyczynił się do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa i obrony państwa polskiego.

W świetle tych wypadków sprawa wileńska coraz bardziej sędziwi na tory czysto akademickiej dyskusji, nabierając charakteru zgadzania raczej teoretycznego.

Zbyt lekkomyślnym dlatego wydaje się lekceważenie rozbięcia rokowań w Lugano, posiadających żywotne znaczenie dla ekonomicznych interesów Litwy.

Oznacza ono przecież utratę dla Kijpedy, a więc i dla całej Litwy, tej zbawiennej „wody życia”, jaką staje się dzisiaj dla niej Niemiec w obliczu płynącym z Polski lasem.

Entuzjastyczny teoretyczny z „Litawy” mogą siebie pocieszać, iż „dopóki Litwa nie nawiązała normalnych stosunków z Polską, sprawa wileńska automatycznie pozostaje na forum międzynarodowym”. Nasrem zaś zdaniem, jeśli sprawa ta jest automatem, to chyba takim, z którego, po wrzuceniu monety, już nic nie wyskakuje...

Djonizy Bazylewicz.

Polacy w obronie mniejszości litewskiej w Niemczech.

Nowe zapytanie pos. J. Barzewskiego w sejmie pruskim.

20 września r. b. litewski związek śpiewacki chciał obejść 30 letnie swe istnienie koncertem, śpawem i przedstawieniem teatralnym w Tyłty w lokalu publicznym p. Marinkewitza ul. Heinswichtswalder 25.

Zarząd policynj wydał zakaz obchodu, powołując się na § 10, część II, tyt. 17 ogólnego prawa krajowego „ponteż zachodził poważna obawa, iż skutkiem urzędzenia tego nastąpi zakłócenie publicznego bezpieczeństwa, spokoju i porządku”. Nastąpiło to dopiero wieczorem 18 września przez wręczenie listu przewodniczącemu Związkowi tak, iż posamiejscu Litwini pruscy nie mogli być już odproszeni. Prezydent rządowy w Gum-